SINIF BİLİNCİ

Sungur Savran **Dünyada Milliyetçilik Rüzgârı** ★ *Mehmet Şadi* **Enternasyonal Sömürgede Devrim** ★ *Demir Küçükaydın* **Kürt Hareketi Üzerine** ★ *Sami Sarı* **Kürt Hareketi Stalinizmi Tartışıyor** ★ *Yücel Sayman* **İki CMUK** ★ *Selçuk Eralp* **Dünyada Irkçılık** ★ *Neşecan Balkan* **Clinton'ın Çıkmazı** ★ *Gülnur Savran* **Erkekler Değişebilir mi?** ★

12

DEVRİMCİ MARKSİST TEORİK/POLİTİK DERGİ

MART 93

SINIF BİLİNCİ 12

Devrimci Marksist Teorik/Politik Dergi
MART 1993

İÇİNDEKİLER

	Bu Sayı	3
Sungur Savran	**Bankalar ve Bayraklar: Uluslararasılaşma Çağında Milliyetçilik**	7
Mehmet Şadi	**Enternasyonal Bir Sömürgede, Enternasyonalist Bir Devrimin Dinamikleri**	38
Demir Küçükaydın	**Kürt Hareketi Üzerine Bir Değerlendirme**	56
Sami Sarı	**Kürt Hareketi Stalinizmi Tartışıyor**	65
Yücel Sayman	**CMUK'a Övgü: Demokrasiye İhanet**	79
Selçuk Eralp	**Rostock Olayı mı, Dünya Olayı mı?**	84
Neşecan Balkan	**Kapitalizmin Açmazı Karşısında Clinton**	94
Gülnur Savran	**Segal'ın Küskün Feministlere Çağrısı: Erkekler Değişebilir**	99
Bildiri	**50.000 Kadına "Sıradan" Tecavüz**	116

SINIF BİLİNCİ

Sayı: 12 Mart 1993

Sahibi ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü: Sungur SAVRAN

Yönetim Yeri: Nakilbent Sok. no:49/A Kat:3 Sultanahmet-İSTANBUL
Telefon: 516 84 54

Dizgi ve Ofset Hazırlık: Bülten Yayıncılık 345 52 48

Baskı: Colorland Matbaası

Yurt Dışı Fiyatı: 10 DM, £ 3.5, 10 SFR, 35 FF, SEK 40
Yılda 4 sayı çıkar

Banka Hesap No: Akbank Türbe Şb. 7461-7/A00/01

Bu sayı

20. yüzyılın ilk büyük askeri çatışması 1912-1913'te Balkanlarda yaşanmıştı. Yüzyıl sonunda eski Yugoslavya topraklarında yaşanan boğazlaşma, bütün dünyayı yeniden bir Balkan savaşı olasılığı ile ürpertiyor. Ama aslında Balkanlar her iki durumda da genel bir eğilimin sivri ucu: dünya çapında yükselen bir milliyetçilik dalgası, yüzyıl başında olduğu gibi bugün de, Kafkasya'dan Korsika'ya, Sri Lanka'dan Almanya'ya bütün dünyayı pençesine almış durumda. 21. yüzyılın eşiğinde patlak veren bu salgının teorik bakımdan kavranması, Marksizmin politik programı için yakıcı bir sorun haline gelmiş durumda. **Sınıf Bilinci**'nin elinizdeki sayısı ağırlıkla dünyada ve Türkiye'de ulusal sorunlar ve milliyetçilik konusunda yazılar içeriyor.

Milliyetçiliğin dünya çapındaki yükselişi, tarihin dümdüz bir ovada hiç kıvrılmadan ilerleyen bir geniş yol gibi doğrusal biçimde geliştiği yanılsamasına dayanan teorik yaklaşımlar için tam bir şok etkisi yarattı. Bu sayının ilk yazısında Sungur Savran, bu teoriler arasında günümüz burjuva düşünürlerinin gözdesi olan globalizm (küreselleşme) ile bir hesaplaşma çerçevesinde, milliyetçiliğin emperyalist kapitalizmle ilişkisini ortaya koymaya çalışıyor. Savran'ın temel tezi şu: burjuva düşünürlerinin iddialarının aksine, günümüzde ulusal sorunlar ve milliyetçilik önemini yitirmiyor; tam tersine, kapitalizmin güncel eğilimleri, bizatihi sermayenin uluslararasılaşmasının kendisi, ulusal çatışmaların daha da sertleşmesine yol açıyor. Yazar buradan hareketle milliyetçiliğin yarattığı sorunların aşılmasının, kapitalizmin aşılmasından ve proleter enternasyonalizminden geçtiğini savunuyor.

Ulusal çatışmalar, içinde yaşadığımız ülkenin çevresini bir yangın gibi sarmış durumda: Balkanlar'ın dışında Kafkasya ve Ortadoğu ulusal so-

runlar ve emperyalist müdahaleler dolayısıyla gerçek birer barut fıçısını andırıyor. Türkiye'nin hakim sınıf sözcüleri, politik partileriyle, basınıyla, yazarlarıyla, bu sorunlardan söz etmeyi pek seviyorlar. Bosna-Hersek'te yaşanan dram ağızlardan düşmüyor, Karabağ'da yas tutan Azeri analarının resimleri basından eksik olmuyor. Ama Türkiye Cumhuriyeti'nin sınırları içinde yaşanan trajedi bu odaklarca mümkün olduğunca görmezlikten geliniyor. Kürt halkının yetmiş küsur yıllık baskı ve asimilasyon politikasına karşı başkaldırısı da, devletin baskı güçlerinin bu haklı mücadele karşısında ortaya koyduğu dehşet verici tablo da, burjuvazinin sözcülerinin gündemine ancak en çarpıcı olaylarla girebiliyor. Bu ikiyüzlülüğe karşıt bir yaklaşım içinde **Sınıf Bilinci,** ağırlıklı olarak ulusal sorunu ve milliyetçiliği ele aldığı bu sayıda en kapsamlı yeri elbette Kürtlerin özgürleşmesi sorununa ayırıyor.

Bu yazıları tanıtmaya geçmeden önce bir noktaya daha değinmek gerekiyor. Türkiye'de sosyalist solun geniş kesimleri, bugün Kürt halkının vermekte olduğu mücadeleyi salt bir ulusal kurtuluş hareketinin sınırları içinde ele alıyor. Bölgedeki kitlesel yükselişin, ulusal devrimci bir dinamiği aşarak bir toplumsal devrime doğru açılması ihtimali, hiç göz önüne alınmıyor. Buna bağlı olarak mücadelenin önderliği konusunda, son derecede seyrek olarak, o da politik manevralara bağlı değerlendirme yapılıyor. Buradaki yazılardan üçü, birbirlerinden farklı sonuçlara varsalar da iki özelliği paylaşıyorlar: Kürt devrimci yükselişinin toplumsal dinamiklerini ele alıyor ve önderliğini tarihsel kökenleri, teorik ve programatik görüşleri, stratejisi ve taktikleri açısından eleştirel bir değerlendirmeden geçiriyorlar.

Bu üç yazının en kapsamlısında Mehmet Şadi, 1848'den itibaren ulusal kurtuluş mücadelelerinin bir sürekli devrim dinamiği içerisinde toplumsal devrim olanağını da bağrında taşımış olduğunu, Türkiye devriminden ayrı bir devrim olarak ele alınması gereken ezilen ulus devriminin de bu karakteri paylaştığını belirtiyor. Yazar, Kürt hareketinin önderliğinin önüne koyduğu stratejik hedef önemli açılımlar taşımakla birlikte, stratejideki yetersizliğin birçok konuda ciddi taktik hatalara yol açmış olduğunu, Kürt toplumunun sınıfsal yapısı ve devrimin müttefikleri konusunda yapılan belirli yanlışların bu hataları büyüttüğünü savunuyor. Yazara göre, hareketin başarısı için stratejik hedefin bugüne kadar olduğu gibi zikzaklarla ve yalpalamalarla değil, tutarlı olarak pratiğe geçirilmesi elzemdir.

Kürt hareketini ve önderliğini tarihsel kökleri ve Kürt hareketleri arasındaki özel yeri açısından ele alan Demir Küçükaydın, hareketin bu özelliklerine değindikten sonra, olumsuz yanlarının dünya çapında geri bir toplumun bağrından çıkarak ulusal kurtuluş mücadelesi vermiş bütün parti ve hareketlerde görüldüğünü savunuyor. Mücadelenin başarıya ulaşmasının olasılıklarını çeşitli boyutlarıyla değerlendirmeye tâbi tutarken ise, dünya konjonktürünün bir devrimci zafer açısından olumsuzluğunun altını çizen Küçükaydın, esas umut bağlanabilecek müttefikin Türkiye işçi sınıfı ve emekçileri olduğunu, ama burada da Kürt önderliğinin uluslararası sosyalist hareketin programatik sorunlarını

tek başına aşmasının olanaksız olduğunu belirtiyor.

Mehmet Şadi'nin Kürt hareketinin önderliğine strateji, taktikler ve ittifak politikaları alanlarında yönelttiği eleştiriyi, Sami Sarı teori ve tarih alanlarına taşıyor. Sarı, Sovyetler Birliği'nde ve Doğu Avrupa'da yaşanan altüst oluşu Stalinist solun büyük bölümü liberalizme kayarak karşılarken, Kürt önderliğinin sorunu Marksist kavramsal çerçevede ele almasındaki olumluluğun altını çizdikten sonra, hareketin önderlerinin çeşitli metinlerinde, Stalinizmin, "tek ülkede sosyalizm" teorisinin, "milli komünizm"in, bürokratik yozlaşmanın eleştirisinde atılan hatırı sayılır adımları sergiliyor. Ama yazara göre bu adımlar Stalinizmden tam bir devrimci Marksist kopuş açısından yeterli değildir, yarı yolda durmaktadır. Sarı, hareketin önderlerinin metinlerinde ortaya çıkan çelişkilerden hareketle daha derinlemesine bir tartışmaya çağrı yapıyor.

Kürt sorunu ile bağlantısı olan son yazı, dergimize ilk defa katkı yapan Yücel Sayman'ın. Kamuoyunda kısaltılmış olarak CMUK diye tanınan Ceza Muhakemeleri Usul Kanunu, sadece hukukçular arasında değil bütün politik yelpazede geniş bir tartışmaya yol açtı. Türkiye'de demokratik hakların kapsamlı biçimde geliştirilmesi açısından Demirel-İnönü hükümetine bel bağlamış olan ve 500 güne yakın süredir devam eden uygulamalara rağmen bu tavırda ısrar eden unsurlar, siyasi "suçlar" konusunda getirilen istisnaları eleştirmekle birlikte yasanın büyük bir demokratik atılım olduğunu ileri sürdüler. Eleştiricilerin çoğunluğu ise yeni yasanın yapısının eşitlik ilkesine ve dolayısıyla hukuk mantığına aykırı olduğunu belirttiler. Burada tartışmaya yaptığı özgün ve radikal olarak eleştirel katkıda, Sayman, CMUK'a övgüyü demokrasiye ihanet olarak nitelerken, eleştiricilerin de yanıldığını ileri sürüyor. Sayman'a göre, yasa bir tür hukuk mantığına gayet uygundur: bu mantık sömürge hukukunun mantığıdır !

Dergimizde yine ilk kez yazısı yayınlanmakta olan Selçuk Eralp, Rostock olayıyla (ve yazı yazıldıktan sonra meydana gelen Mölln cinayetiyle) Türkiye'nin gündemine de giren neo-Nazi yükselişin, aslında Almanya'nın bir iç sorunu olmadığını, dünya çapında bir gelişmenin sivri ucu olarak ortaya çıktığını savunuyor. Eralp, bu gelişmeyi, Güney Afrika'nın ünlü ırk ayırımı sistemi **apartheid**'in dünya çapına yayılması biçiminde tasvir ediyor. Yazara göre, emperyalist ülke halklarından oluşan "beyazlar" ile ezilmiş ülkelerin "siyahlar"ı arasında varolan belirleyici çelişkide, siyahların, emperyalist ülke işçi sınıfından bekleyebileceği hiçbir şey yoktur.

Sayman ve Eralp gibi, **Sınıf Bilinci**'nin sayfalarında ilk kez yazmakta olan bir başka yazarımız Neşecan Balkan. Yazısı, sadece Amerika'da değil bütün dünyada (bu arada tabii Türkiye'de) yeni ABD başkanı Clinton konusunda yaratılan yanılsamayı bir boyutuyla demistifiye ediyor. Balkan, ABD kapitalizminin yaşamakta olduğu uzun bunalımın tarihsel arka planını ustaca özetleyerek, Clinton'un ürkek ve tutarsız biçimde önermekte olduğu yeni ekonomi politikalarının da bir çıkış yolu olamayacağını ortaya koyuyor. Yazının yazıldığı Ocak ayından sonra, Şubat ayı içinde Clinton'un açıkladığı ekonomik paket, işçi sınıfının ve

öteki emekçilerin Demokrat başkandan hiçbir şey beklememesi gerektiğini yeniden ortaya koymuş bulunuyor.

Bu sayının son yazısı, Gülnur Savran'dan kapsamlı bir kitap eleştirisi. Lynne Segal'ın Ayrıntı Yayınları'ndan 1992'de çıkmış olan **Ağır Çekim** başlıklı kitabı, 1980'li yıllar boyunca Batılı feministlerin gündemini oluşturan başlıca teorik-politik tartışmalara bir müdahale niteliğini taşıyor. Yazarın esas çabası, feminizmi, hakim politik iklimin sunduğu seçeneklere hapsolmaktan, yani "kendi kabuğuna çekilme" ile "düzen-içi gerçekçilik" arasında seçim yapmaya sıkışmaktan kurtarmak. Savran, Segal'ın bu kaygısını sonuna kadar paylaştığını belirtmekle birlikte, özellikle "erkek şiddeti" ve "pornografi" konularında yazara katılmadığı noktaları vurguluyor. Ancak Savran, Segal'ın, erkek egemenliğinin karmaşık niteliğini kavramaya elverişli bir genel teorik yaklaşıma sahip olduğu kanısında.

Bosna-Hersek'te Sırp askerlerinin sistematik tecavüzüne uğrayan Boşnak kadınlarının yaşadığı felaket, Balkanlar üzerinde "yeni Osmanlı" tarzı emeller geliştiren Türk hakim sınıflarınca ikiyüzlü bir soğukkanlılıkla kullanıldı. Oysa sorun bütünüyle kadınların cinsiyetçi sistem tarafından ezilmelerinin bir veçhesiydi: 20. yüzyılın bütün savaşlarında düşman orduların başlıca silahlarından birinin kadınlara tecavüz olduğu, son yılların bilgileri ışığında daha açık biçimde ortaya çıkıyor. Ayrıca, tecavüze uğrayan kadın ister Boşnak olsun, ister Sırp, ister Ermeni, ister Kürt, bu, kadınlara karşı aynı derecede vahim bir suçtur ve aynı şiddetle kınanmalıdır. Bir grup feminist kadın tarafından yayınlanan (ve son sayfalarımızda yer verdiğimiz) bildiri, şovenist tuzaktan uzak durmak bakımından istisnai bir olumluluk taşıyor.

Bu sayımızın çıkış tarihinin denk düşmesi vesilesiyle bütün kadınların **8 Mart**'ını kutluyoruz.

Bu tanıtma yazısına son vermeden önce bir noktayı belirtmek istiyoruz. **Sınıf Bilinci** yazı kurulu, Selçuk Eralp'in bu sayıda yayınlanmakta olan yazısında ileri sürülen görüşlerin, devrimci Marksizm açısından yeni ve tartışmalı olduğu kanısındadır. Aynı şey, Demir Küçükaydın'ın daha önce **Özgür Gündem**'deki köşesinde segilediği, **Sınıf Bilinci**'nin bu sayısındaki yazısında ise konusu gereği ancak geçerken değindiği görüşler için de geçerlidir. Buna rağmen, Marksizmin içinden geçtiği dönemeçte, dünyanın, toplumun ve teorinin farklı boyutlarının irdelenmesini anlamlı buluyor ve sözkonusu yazıları tartışmaya açıyoruz.

Sınıf Bilinci'ni düzenli biçimde çıkarma irademizi bu sayıyla kanıtlamaya başladık. Bir dahaki sayıda gecikme olmaksızın buluşabilmek dileğiyle...

Bankalar ve bayraklar: uluslararasılaşma çağında milliyetçilik

SUNGUR SAVRAN

1992 yılı, tarihin en büyük yağma ve soykırımının başlayışının 500. yıldönümüydü. "Amerika'nın keşfi" olarak anılan bu tarihsel olay, "Fatihler"in ülkesi İspanya'da törenlerle kutlandı. On yıldır sosyal demokrat bir hükümetin yönettiği bu ülkenin başında bir kral var. Kralın karısı Kraliçe Sofia'nın 500. yıl vesilesiyle Ekim ayında yaptığı bir konuşmayı İspanyol büyük basını pek beğeniyor ve bu konuşmadan alıntılar yapıyordu. Neydi "Majesteleri"nin pek önemsenen mesajı ? Kulak verelim:

> Bugüne kadar insan toplumu hiçbir zaman topyekûn bir yokoluşun tehdidi altında yaşamamıştı; bugüne kadar hiçbir zaman yeryüzünde global (küresel) sorunlarla global ölçekte hesaplaşması gereken bütünleşmiş bir insan toplumu varolmamıştı. Bu olgu yadsınamaz bir kesinlik taşıyor, bu yüzden de her tür alarm sinyalinin neden güçlü biçimde çalmaya başladığı anlaşılabilir hale geliyor: ekolojik tehlikeler, kaynakların tükenişi, grevler, ekonomik resesyon, nükleer tehdit, dış borçlar vb. vb.
>
> Büyük ölçüde bilimsel bilginin ürünü olan teknolojik ilerlemeden kaynaklanan günümüzün bu karmaşık ve dinamik dünyasında, bütün ülkeler ve bütün halklar kendimizi bir karşılıklı bağımlılık durumunda buluyoruz.[1]

"Majesteleri"nin grevleri nükleer tehdit ve ekolojik tehlikeler ile aynı solukta saymış olmasına takılmazsak, burada hiç kuşkusuz dünya burjuvazisinin son dönemde yıldızı parlayan yeni ideolojik çerçevesinin en temiz ifadelerinden birini buluyoruz. **Globalizm** adını taşıyan bu yeni ideolojik akımın temelleri burada hayranlık verici derecede açık ve seçik biçimde ifadesini bulmuş: değişen teknoloji, bütünleşen dünya, sorunların ortaklığı, karşılıklı bağımlılık -- iki kısa paragrafta bütün bunlara yer verilmiş.

Uluslararası burjuvazinin bu yeni "enternasyonalizmi"nin hedefleri açık: emperyalizmin ekonomik ve politik hareketinde ulusal devletlerin yarattığı engelleri ortadan kaldırmak, böylece dünya çapındaki emperyalist müdahalelere (dün Panama, Irak, bugün Kürdistan, Somali, yarın başka ülkeler) bir meşruiyet temeli yaratmak.[2] Globalizm bu yüzden ulusal devletlerin ve milliyetçiliğin çağının geçtiğini kanıtlama çabasında. Bu yüzden dünyanın global (küresel) düzeyde tümüyle bütünleştiği vurgulanıyor.

Ne var ki, bütünüyle ideolojik amaçlarla geliştirilmiş olan bu teorik çerçevenin boğazına takılan bir küçük kılçık var. Globalizmin ulusal devletlerin ve milliyetçiliğin çağının (ve modasının) geçtiğini bu kadar güçlü biçimde belirttiği dönem, her türden milliyetçi hareketin dünyayı kasıp kavurduğu, ulusların birbirinin boğazına sarıldığı bir dönem tam da. Bu sorun karşısında globalizmin cevabı, birazdan göreceğimiz gibi, milliyetçiliği geçmişin, 19. yüzyılın, hatta daha eski dönemlerin akıldışı bir kalıntısı gibi sunmak. Böylece, günümüz dünyasının iki temel eğilimi, sermayenin ve dünya sisteminin uluslararası bütünleşmesi ile uluslararası politik düzende yaşanan parçalanma ve bölünme, kısaca söyleyecek olursak uluslararasılaşma ile onun karşı kutbunda yer alan partikülarizm[3] **birbirinden bütünüyle bağımsız** dinamikler haline geliyor, hatta birbirlerine dışsal olarak karşıt (**antinomik**) olgular olarak sunuluyor.

Oysa günümüz dünyasının bu iki temel eğilimi, yani uluslararasılaşma ile partikülarizm arasında çok sıkı bir bağlantı var: bunlar birbirlerine dışsal olarak karşıt iki olgu olmak bir yana, kelimenin en arı anlamında **diyalektik bir çelişkinin iki kanadı** olarak birbirlerini karşılıklı olarak belirliyor, geliştiriyor, koşullandırıyorlar. Partikülarizm, geçmişin bir kalıntısı olmak bir yana, sermayenin hakimiyeti altında gelişmekte olan bir uluslararasılaşma sürecinin kaçınılmaz bir ürünü.

Bu yazıda, günümüzün açıklanması gereken yakıcı sorunlarından biri

---

1 Madrid'de yayınlanan **ABC** gazetesi, 27 Ekim 1992, s. 3.

2 Globalizmin çok daha ayrıntılı bir incelemesine **Onbirinci Tez**'in son sayısında yer alan bir yazımda yer vermiştim: "Globalizm, Milliyetçilik, Enternasyonalizm. Bir Uluslararası Demokrasi Programı İçin Öneriler", sayı 12, Şubat 1993. Elinizdeki yazı, son dönemin milliyetçi hareketlerinin dinamiğini araştırmaya yönelik olduğu için, globalizmin ayrıntılı bir eleştirisini hedeflemiyor. Burada globalizm yalnızca çağdaş milliyetçiliklerin açıklanmasında alternatif bir teorik ve ideolojik çerçeve kimliğiyle ele alınıyor. Bu yazı ile **Onbirinci Tez** yazısı birbirini tamamlar niteliktedir.

3 **Partikülarizm** terimini evrensel olanın karşısında bir topluluğa ait her türden özgüllüğü kendine bayrak yapan bütün hareketler için kullanıyorum. Bu kullanım, ulusal, ırksal, etnik vb. özgüllüklerle birlikte dini temelde hareketleri de kapsama avantajına sahip.

olan milliyetçiliğin yükselişine bu çerçeve içinde bir cevap getirmeye çalışacağım.

Milliyetçi dalga karşısında globalizm

"Los Angeles'ten İstanbul'a, Berlin'den Tokyo'ya... Globalleşen Dünyanın Dergisi." Türkiye'nin kozmopolit aydınları, üç emperyalist merkezin büyük kentlerinin sıralandığı bir dizi içinde Türkiye'nin entelektüel başkentinin adının da geçmesinden kuşkusuz büyük mutluluk duyacaktır. Artık Türkiye'nin kozmopolit burjuva aydınları da emperyalist merkezlerde gelişen düşünce akımlarını popüler bir üslup içinde hızla kendilerine aktaran bir dergiye kavuşmuş durumdalar: kendini yukarıda aktarılan kelimelerle tanımlayan **New Perspectives Quarterly Türkiye**, daha sentetik ve estetik adından başlayarak, ne kadar "global" bir perspektife sahip olduğunu ortaya koymuyor mu ? İşte bu dergi, birkaç ay önce yayınlanan 3. sayısını "Milliyetçilik Rüzgarları" konusuna ayırmış. Burjuva bilim adamlarından (Isaiah Berlin, Robert Reich, Lester Thurow vb.) kapitalistlere (Walt Disney Şirketi'nin başkanı Michael Eisner), uluslararası kurluşlarda yöneticilik yapmış bürokratlardan (eski BM genel sekreter yardımcısı Brian Urquhart, UNESCO'nun genel müdürü Federico Mayor, Prens Sadreddin Ağa Han) çeşitli eğilimlerden devlet adamlarına (eski Almanya dışişleri bakanı Genscher, İtalya dışişleri bakanı de Michelis, İspanya'nın sosyal demokrat başbakanı Felipe Gonzalez vb.) kadar bir dizi "seçkin" insanın görüşlerine başvurmuş dergi. Globalizmin günümüzün milliyetçilik dalgasına bakışını kavrayabilmek için eşi bulunmaz bir derleme.

Daha sayının ilk sayfalarından, Türkiye yayıncısının düşüncelerini içeren "Geçmişe mi Geleceğe mi ?" başlıklı "Türkiye Perspektifi" yazısı ile derginin Amerikalı yayın yönetmeni Nathan Gardels'in yorum yazısı "Yeni Babil ve En Soylu Acı", globalizmin güncel milliyetçilik dalgasına nasıl baktığını açıklıkla ortaya koyuyor. Şimdi bu görüşü ana hatlarıyla özetleyelim.

(1) Dünya hızla bütünleşmeye gitmekte, ulusal devletin anlamı ortadan kalkmaktadır. Sorunlar global ölçekte çözüm beklediğine göre, insan hakları, çevreyi koruma vb. nedenlerle Birleşmiş Milletler'in, ulusal egemenliği kısıtlayan bir müdahale hakkı olmalı ve bu hak hukuki güvence altına alınmalıdır. Aynı zamanda BM yürütme yetkisiyle ve askeri yaptırım gücüyle donatılmalıdır.[4]

(2) Ulusal devletlerin ve milliyetçiliğin çağının geçtiği iddiası ile "milliyetçilik rüzgarları" arasındaki çelişki karşısında globalizmin ilk refleksi, dünyayı ikiye bölmektir. Günümüzde iki uygarlık, "toprağın uy-

4 Bu öneriyi yapan Brian Urquhart'ın ("Toprak Bütünlüğü Kutsal Değildir", **NPQ Türkiye**, cilt 1, sayı 3, s.28-30) eski BM genel sekreter yardımcısı olduğu göz önüne alınırsa önerinin taşıdığı ağırlık kavranabilir Urquhart'a haksızlık etmemek için önerisini BM'in işleyişini demokratikleştirme önerisine bağladığını ekleyeyim.

garlığıyla uydunun uygarlığı" mevcuttur (Gardels): yani, Türkiye yayıncısının deyişiyle "dünyanın bir bölümü milliyetçi ve etnik ayaklanmalarla ondokuzuncu yüzyılı yeniden yaşarken öbür bölümü de ulus-devletin çözülmesini, teknopollerin doğuşunu ve uydu uygarlığını yaşamaya başlıyor."[5] Böylece, dünya, ulusal devletin çözülmesiyle globalleşen bir alt bütün ile hâlâ milliyetçilikle iştigal eden bir başka alt bölüme bölünür. Burada globalizmin bir ilk çelişkisiyle karşılaşırız: adını yerküreden alan globalizm (küreselcilik) şimdi "kısmi globalizm" gibi kavramsal bir çelişkiyi içeren bir savunma hattına çekilmiş olmaktadır !

(3) Bu ikilik, beraberinde globalizmin milliyetçilik hakkındaki temel görüşünü de getirir. Milliyetçilik "uydu uygarlığı"nın gereklerine tümüyle ters düşer; geçmişin, 19. yüzyılın bir kalıntısıdır. Bu yüzden de maddi temelleri yoktur, akıldışı "manevi" dürtülerin bir ürünüdür.[6] Globalizm, bu "çağdışı" karakteri dolayısıyla, günümüz milliyetçiliklerine küçümseyici bir yaklaşımla "kabilecilik" (Frenkçe terimle "tribalism") adını takar.[7] Bu yaklaşım, burjuva sosyal biliminde hakim metodoloji olan modernleşme teorisi ile birebir örtüşür. Bu teoriye göre, toplumsal değişim içinde ortaya çıkan yeni toplumsal ilişki ve biçimler, eskiyle tam bir karşıtlık içinde ağır ağır onun aleyhine gelişir. "Geleneksel" adı verilen ilişkiler nerede varlığını sürdürüyorsa, "modern" olan orada yeteri kadar kök salamamış demektir. Tersine, "modern" olan ne kadar yayılırsa "geleneksel" olan o ölçüde ortadan kalkar. Bu metodolojik yaklaşımın **doğrusal bir tarihsel gelişme** anlayışı üzerinde yükseldiği açıktır.[8] Bu anlayışın tartıştığımız konu çerçevesinde yarattığı çelişki çıplak biçimde ifade edilebilir: madem milliyetçilik modernleşmenin (yani bu durumda globalleşmenin) yeterince yayılmamış olmasının ürünüdür, o zaman neden son dönemde globalleşme sıçramalı bir gelişme göstermişken milliyetçilik azalmak bir yana azmıştır ?

(4) Nihayet, globalizmin milliyetçiliği çağını doldurmuş bir ideoloji olarak sunması, ampirik gerçekliğin bir bölümüne gözünü kapatmasını gerekli hale getirir. Globalizme göre milliyetçilik bürokratik işçi devletlerinin ve azgelişmiş kapitalist ülkelerin ("Üçüncü Dünya"nın) toprağında hayat bulur, "uydu uygarlığı"nı yaşayan gelişmiş kapitalist ülkelerde milliyetçiliğe hayat yoktur. Bu tezi en açık biçimde **NPQ**'nun Türkiye yayıncısı dile getiriyor: "Milliyetçi ayaklanmalarla uğraşanlar kimlerdir? Bugüne kadar totaliter yönetimlerin baskısı altında yaşayan ve/veya ekonomik bakımdan geri kalmış bölgelerin halkları.[9] Amerikalı

5 N.Gardels, a.g.m., s. 4 ve **NPQ Türkiye**, a.g.m., s. 3.

6 NPQ'nun Amerikalı yayıncısı S.K.Sheinbaum "Sadakat", a.g.y., s. 80 bunu açıklıkla dile getiriyor.

7 Globalizmin milliyetçiliğe yaklaşımını sergileyen en popüler kitaplardan biri Harold Isaacs tarafından yazılmıştır. Isaacs'ın kitabı, anlamlı biçimde, **Idols of the Tribe** Kabilenin Putları başlığını taşır.

8 Modernleşme teorisinin farklı eleştirileri için bk. Sungur Savran, "Azgelişmişlik: Eşitsiz ve Bileşik Gelişme", **Onbirinci Tez**, 3, Mayıs 1986.

yayın yönetmeni de milliyetçi hareketleri şöyle örnekliyor: "Sırplar, Litvanyalılar, Tacikler, Ruslar, Gürcüler ya da Eritreliler..."[10] Görüldüğü gibi aynı kümeler sözkonusu. Milliyetçi hareketler arasında emperyalist ülkelere yer yok. Bunun gerçek dünyanın verileriyle uyuşmadığını aşağıda göreceğiz.

Globalizmin milliyetçilik konusundaki görüşlerini böylece özetlemiş oluyoruz. Artık esas konumuza, günümüzde milliyetçiliğin yükselişinin ardındaki dinamiklerin incelenmesine geçebiliriz. Ama önce sermayenin uluslararasılaşması sürecine kısaca bakmamız yararlı olacak.

Sermayenin Uluslararasılaşması

Her ideoloji gibi globalizm de gerçek dünyanın belirli veçhelerini bir sınıfın (ya da başka bir toplumsal grubun) çıkarları açısından yorumlayarak belirli bir kalıba döker ve sistemleştirir. Dolayısıyla, her ideoloji gibi, globalizmin de bütünsel yapısı içinde çok önemli gerçekler kısmi, çarpık ve tek yanlı biçimde dile getirilir. Globalizm sözkonusu olduğunda, bu kısmi, tek yanlı gerçeklerin en önemlisi şudur: sermayenin uluslararasılaşma sürecinde İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana yaşanan dev boyutlu gelişmeler, tek bir dünya sistemini yaratarak tekil ulusların hayatını her geçen gün daha fazla içiçe sokmaktadır.

Sermayenin uluslararasılaşması ve dünya ekonomisinin bütünleşmesi, somut göstergeleriyle Türkiye insanının yaşamında bile o kadar açıklıkla görülebiliyor ki konu üzerinde uzun uzadıya durmanın bu yazının amaçları açısından gereği yok. Sadece, uluslararasılaşmanın boyutları hakkında bir fikir verebilmesi ve sermayenin tarihsel gelişiminin yarattığı çelişkilerin daha elle tutulur biçimde farkedilebilmesi için birkaç noktaya değinmek yararlı olacak.

Birincisi, sermaye daha yükselişinin şafağından başlayarak yenidenüretiminin koşullarını dünya çapında geliştirmeye yönelmiş olsa bile (Amerika'nın talanı, Hindistan'ın boyunduruk altına alınması, Afrika'nın köleleştirilmesi, daha ilk birikimin bile dünya çapında mekanizmalar yarattığını gösteriyor), emperyalizm çağında uluslararasılaşma daha önce ancak marjinal olarak görülmüş biçimler altında ortaya çıkar. Daha önce sermayenin Batı Avrupa'daki anavatanıyla dünyanın geri kalan yöreleri arasındaki ekonomik alışveriş esas olarak metaların dolaşımıyla, yani ticaretle sınırlı kalırken, emperyalizm çağında sermaye ihracı, yani sermayenin dünya çapında dolaşımı ön plana geçer. Emperyalizm çağının başlangıcında, sermaye ihracının ağırlıklı biçimi, banka kredilerinin, yani para sermayenin uluslararasılaşması iken, İkinci Dünya Savaşı sonrasında, emperyalizmin eğilimleri olgunlaştıkça, üretim sermayesinin dünya çapında dolaşımı belirleyici biçim haline gelir. Günümüz kapitalizmine damgasını vuran ve bu dönemi 20. yüzyılın ilk yarısından bile farklılaştıran olgu, **üretimin uluslararasılaşması** sürecidir. Bu konuda çarpıcı bir örnek için sözü

9 **NPQ Türkiye**, a.g.m., s. 3.
10 Gardels, a.g.m., s. 4.

Amerikalı bir iktisatçıya bırakalım:

> Örneğin bir Amerikalı, General Motors'dan bir Pontiac Le Mans aldığı zaman uluslararası bir alışveriş yapmış oluyor. Otomobil için General Motors'a ödenen 20.000 doların yaklaşık 6.000 doları el emeği ve montaj için Güney Kore'ye, 3.500 doları motor ve elektronik aygıtlar gibi gelişmiş parçalar için Japonya'ya, 1.500 doları model ve çizim mühendisliği için Batı Almanya'ya, 800 doları küçük parçalar için Tayvan ve Singapur'a, 500 doları pazarlama için İngiltere'ye, 100 doları bilgi işlemleri için Barbados ya da İrlanda'ya gidiyor. Kalan 7.600 dolar ise Detroit'teki strateji uzmanları, New York'taki banker ve avukatlar, Washington'da şirketin lobisini yapanlar, ülke çapındaki sigorta elemanları ve General Motors hisse sahipleri arasında paylaşılıyor -- bunların çoğu ABD'de yaşamakla birlikte, aralarında yabancı uyruklu olanların sayısı giderek artıyor.[11]

Sermaye ihracının ve üretimin uluslararasılaşmasının belirleyici süreç haline gelmesi elbette dünya ticaretinin önemini ortadan kaldırmıyor; tam tersine onu uyarıyor, ama bir yandan da kendine tâbi hale getiriyor. Sermaye ihracının meta ihracı karşısındaki bu belirleyiciliğinin en çarpıcı ifadelerinden biri şudur: bugün ABD'nin ihracat ve ithalatının, yani toplam dış ticaretinin yarısı, üretimin uluslararasılaşması dolayısıyla çokuluslu şirketlerin ülkeden ülkeye girdi ve ürün transferinden kaynaklanmaktadır.[12]

Üretim sermayesinin uluslararasılaşmasının yanısıra ve büyük ölçüde ona eşlik eden bir süreç olarak para-sermaye de uluslararasılaşmaktadır. Bu olgunun bankaların, kredinin, borsaların, finans araçlarının uluslararasılaşması gibi çok çeşitli veçheleri olmakla birlikte en çarpıcı yönlerinden biri (ve daha sonra ele alacağımız temel çelişkilerden birine ışık tutan bir etken) döviz borsalarında işleme giren para-sermayenin boyutlarıdır. Ernest Mandel'in verdiği rakamlara göre, her gün dünya döviz piyasalarına çıkan yüzer gezer paranın ortalama miktarı **3 trilyon dolar** civarındadır. Bu **günlük** miktar, uluslararası ticaretin **yıllık** hacmine eşittir! Aslında uluslararası kuruluşlar açısından bile verilen rakamlar sadece birer tahmindir, kesin miktar hiç kimse tarafından bilinmemektedir. Dolayısıyla, Mandel'in de vurguladığı gibi, miktarı bilinmeyen birşeyin denetim altında tutulabilmesi sözkonusu bile değildir.[13]

Ticarette, para dolaşımında ve üretimde ortaya çıkan dev boyutlu uluslararasılaşma, dünya ekonomisini bütün ulusal ekonomilerin içinde eridiği bir kazan haline getirir. Tek bir dünya ekonomisi, bütün ülkelerin ekonomik hayatını belirleyen temel etken niteliğini her geçen gün daha fazla kazanmaktadır. Artık hiçbir ülkenin kapitalistlerinin ve devletinin başka ülkelerdeki gelişmeleri ikincil önem taşıyan gelişmeler olarak

---

11 Robert Reich, "Gelecek, Beyin Gücü ile Altyapıda", **NPQ Türkiye**, cilt 1, sayı 3, Kış 1992, s. 69. Reich, Clinton yönetiminde Çalışma Bakanı olarak görev yapmaktadır.

12 A.y.

13 E.Mandel/A.Shaikh, "International Capitalism in Crisis -- What Next ?", **Bulletin in Defense of Marxism**, 100, Ekim-Kasım 1992, s. 27 ve E.Mandel, "Chaos as Capital Runs out of Control", **Socialist Outlook**, 32, 21 Kasım 1992, s. 8.

görmesi mümkün değildir. Örneğin ABD Kuzey İrlanda'daki ulusal mücadeleye yalnızca müttefiki İngiltere'nin bir sorunu olduğu için ilgi duymakla yetinemez; Kuzey İrlanda sorunu aynı zamanda ABD burjuvazisini doğrudan doğruya ilgilendirir çünkü bugün bu politik birimin sınırları içindeki sınai işgücünün % 11'i Amerikan şirketleri tarafından istihdam edilmektedir.[14]

Ekonominin uluslararasılaşmasının bu gerçeklerinin dünya burjuvazisini politik alanda yeni bir takım uluslararası yapılanmalara yöneltmesi, globalizmin en temel beklentilerinden biridir. Ben bu sorunu iki aşamada ele almak istiyorum. Önce, politik alanda bu tür bir eğilimin en olgun ifadesi olan Avrupa Topluluğu'nu bu açıdan tartışarak bu örnekte politik yapıların uluslararasılaşmasının sınır ve çelişkilerini ortaya koymaya çalışacağım. Bunun ardından, tartışmayı genelleştirerek bu yazının ana tezini geliştirecek, uluslararasılaşma ile milliyetçilik arasındaki diyalektik ilişkiyi açıklamaya çalışacağım.

Avrupa Topluluğu'nun önemi ve sınırları

Sermayenin uluslarasılaşması, politik alanda ulusal devletin ve milliyetçiliğin aşılması yönünde herhangi bir dinamik yaratıyorsa, bugün bunun en ileri, en olgun biçimi Avrupa Topluluğu'nda (AT) cisimleşir. Zaman içinde değişen adlarının da gösterdiği gibi, bugünkü AT başlangıçta sadece bir Ortak Pazar'dı. Sonra ekonomik bütünleşme başka alanlara yayılınca Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) adını aldı. Nihayet, politik ve kültürel kaynaşma da topluluğun hedefleri arasına girince AT adı benimsendi. Böylece modern tarihte yepyeni bir deneyim ortaya çıkıyordu: ulusal devletler üstünde yer alan bir devlet birimi, henüz süreç tamamlanmaktan uzak olsa bile, ufukta bir ihtimal olarak gözüküyordu.

AT olgusu globalizmi büyüler. Çünkü bu yeni uluslarüstü devlet taslağı, globalizmin en azından gelişmiş kapitalist ülkelerde ulusal devletlerin artık gününü doldurmuş olduğu tezinin yaşayan bir örneği gibidir. Son dönemde, ABD, Kanada ve Meksika arasında imzalanan NAFTA (Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi) sözleşmesi bile, politik bir birleşme iradesini içermeyen bir ticaret anlaşması olduğu için bu tür bir vaadi henüz taşımamaktadır.

AT ulusal devletlerin ve milliyetçiliğin gelişmiş kapitalist alanda aşılmış olduğu yolunda kanıt olarak kullanılabilir mi? Buna kesin biçimde hayır cevabını vermek gerekir. Elbette, tarihi yüzlerce yıl geriye giden bir takım devletlerin üst bir devlet biriminde birleşmeleri ihtimali, sadece kapitalist gelişme açısından değil, ulus sorununun kapitalizmi aşan enternasyonalist çözümünün ilk tohumlarını içermesi bakımından da dünya tarihsel bir öneme sahiptir. Bu anlamda AT olgusunu, ve daha da önemlisi bu olgunun ardında yatan uluslararasılaşma eğilimlerini küçümsemek, ulusların aşılacağı ve kaynaşacağı yeni bir dünya için mücadele eden enternasyonalistler açısından büyük bir körlük olur. Ama

14 R.Reich, a.g.m., s. 70.

bu noktanın öneminin altını çizdikten sonra tekrarlamamız gerekiyor: AT olgusu, **günümüzde** ulusal devletlerin ve milliyetçiliğin önemini yitirmiş olduğu iddiasına destek olarak kullanılamaz.

Herşeyden önce şundan dolayı: AT'nun özellikle Tek Yasa ve Maastricht anlaşmalarıyla gündemine giren devletlerüstü devletin gerçekleşmesi hiçbir biçimde garanti altında değildir. Maastricht'in Danimarka halkınca reddedilmesi, Fransa'da ise kıl payı ile onaylanmış olması, gelecek açısından tehlike sinyalleri ise, 1992 sonbaharında yaşanan para bunalımında ortakların birbirine düşmesi, sermayenin farklı ulusal devletlerde örgütlenmiş dilimlerinin arasındaki çelişkilerin patlamalı biçimde ortaya çıkmasına yol açarak AT projesinin ne kadar kırılgan olduğunu gözler önüne sermiştir. Gerek para bunalımında görüldüğü gibi ekonomik planda, gerekse Körfez Savaşı, Yugoslavya bunalımı ve benzeri uluslararası gelişmelerde gözlendiği gibi politik planda, AT'nu oluşturan emperyalist devletler ulusal temellerde sürekli olarak çelişki içine düşmektedir. Öyleyse AT olgusundan hareketle ulusal devletin ve milliyetçiliğin şimdiden aşılmış olduğunu ileri sürmek, en hafif deyimle aceleciliktir. Eğilimler sadece eğilimlerdir; tunçtan bir zorunlulukla gerçekleşecekleri gibi bir garanti yoktur, karşı eğilimler tarafından yenilgiye uğratılabilirler. Yarın ulusal devletin ve milliyetçiliğin aşılması anlamına gelebilecek bir olguyu **bugün** bu eğilimlerin gerçekleşmiş olduğu iddiasına kanıt göstermek soyut bir evrimciliğin temel sorunuyla karşı karşıyadır: **somut** gerçeği anlayamamak.

Ama esas önemli olan bu değil. Çünkü AT sadece bugün gerçekleşmesinin önünde varolan ulusal engeller dolayısıyla değil, aynı zamanda yarın **gerçekleşse bile** dünya sistemi içinde temsil edeceği konum bakımından da ulusal devletin ve milliyetçiliğin aşılması anlamını taşımaz. Birkaç nedenden. Herşeyden önce, AT bir proje olarak sermayenin dünya çapında ulusal bölümlenmelerini aşmayı değil, tam tersine bu ulusal bölümlenmenin yaratığı bir özgül sorunu, irili ufaklı birçok devlete bölünmüş olan Avrupa burjuvazisinin devasa ölçekte bir devlete (ve iç ekonomiye) sahip ABD burjuvazisi karşısında düştüğü rekabet zaafını çözmeyi hedefler. Yani burada burjuvazinin ulusal devletler düzeyinde bölünmüşlüğü veri olarak alınır; yalnızca bölünme çerçevesinde varolan güç dengelerinin değiştirilmesi hedeflenir. Eğer AT, bütün badireleri atlatarak devletlerüstü bir devlet olarak kurulabilse bile bu yeni devlet yeni bir ulusal devlet karakteri taşıyacak ve bu karakterini zaman içinde yönettiği topluma da aşılayacaktır.

Birçok ulusu bir araya getiren bir devletin bir "ulusal devlet" olarak anılması şaşırtıcı görünebilir. Ama böyle bir önermeye tepki göstermeden önce, şu soruyu sormakta yarar var: bugün herkesin birer "ulus-devlet" olarak andığı İspanya, Britanya ya da Fransa ne anlamda birer ulusal devlet oluyor ? Ayrıntıya girmeden hatırlayalım ki, İspanya'da İspanyolların yanısıra kendilerini birer ulus olarak kabul eden Katalan, Bask ve Galiçya halkları, Britanya'da İngilizlerin yanısıra ayrı uluslar olduklarını kimsenin tartışmayı bile aklına getirmediği İskoçlar,

Galliler ve İrlandalılar, Fransa'da ise Bretonlardan Korsikalılara kadar bir halklar kuşağı yaşar. Örneğin Fransız ulusu diye bilinen ulus gerçekte Fransız devriminden sonra Fransız devleti tarafından **yaratılmıştır**.[15] Eğer AT'nun devletlerüstü bir devlet olarak kuruluşu başarıyla tamamlanırsa, bu yeni devlet de, hiç kuşku yok, onyıllara yayılacak bir süreç içinde kendi "Avrupa" ulusunu yaratacaktır. Şu sonuca varıyoruz: "ulus-devlet" gibi uygunsuz bir adla anılan mevcut devletleri o devletten bağımsız olarak her zaman varolmuş bir ulusal özün temsilcisi olarak kabul etmek, milliyetçi ideolojinin "ulus" kavramını fetişleştiren tuzağına düşmektir. "Ulus-devlet", özü itibarıyla, yalnızca burjuvazinin dünya çapındaki politik örgütlenmesinin parçalılığının bir ifadesidir. Öyleyse, AT bu parçalılığı devam ettiren, üstelik emperyalistler arası rekabeti ve mücadeleyi kızıştıran yapısıyla ulusal devletin ve (emperyalist) milliyetçiliğin mantığının tutsağıdır.

İkincisi, globalizmin gözbebeği AT, başka bir açıdan da, milliyetçiliği aşmak bir yana, tersine resmi ırkçılığı kurumlaştıran bir dinamiğe sahiptir. AT'nu oluşturan oniki ülke, kendi aralarındaki sınırları adım adım ilga ederken bir yandan da Topluluğun dışındaki dünyaya karşı bütünüyle ırkçı, yabancı düşmanı bir korunma konumunu benimsemektedir. İç sınırları kaldırmayı öngören Tek Yasa'nın kabulünün hemen ardından imzalanan Schengen Antlaşması, bütün azgelişmiş ulusların üyelerine Avrupa'nın kapılarını sıkı sıkı kapatır. Berlin Duvarı'nın yıkılmasının ardından Avrupa, kuşatma altında bir kale gibi etrafına yeni bir duvar örüyor.[16] Bu duvarın malzemesi ırkçılıktır. Mil-

---

15 Modern bir olgu olan ulus olgusunun oluşum tarihi, özellikle de etnik grup, dil, din vb. tarihsel etkenlerle ilişkisi çok karmaşık ve derinlemesine tartışılması gereken bir sorun. Burada bu tartışmaya giremeyeceğimiz açık. Yine de, erbabının yanlış bir izlenim edinmesini engellemek için belirteyim: Benedict Anderson'un Türkçe'de yakında yayınlanacak son derecede ilginç kitabında ileri sürdüğü tezle, yani ulusların "muhayyel" hayal edilmiş topluluklar olduğu teziyle benim burada söylediklerim arasında tek bir noktada ortaklık var. Ortaklık, ulusların oluşumunun, etnik, kültürel, "ırksal" vb. etkenlerle hiçbir **zorunlu** bağ taşımadığı konusunda. Zorunlu bir bağın olmaması, **olumsal**, yani tarihsel hareketin diyalektiğinin somut olarak belirlediği bir bağ olmadığı anlamına gelmiyor elbette. Anderson'dan ayrıldığım yer, ulusların oluşumunda sosyo-ekonomik çıkarların belirleyici bir yer tuttuğunu düşünmem. Bu anlamda, ulus "tahayyül" edilen birşey olmaktan uzak, verili maddi çıkarların, başka coğrafyaların toplumları öteki uluslar karşısında geliştirilmesi için verilen bir mücadele içinde adım adım yaratılmış bir gerçeklik. Elbette ulusal ideoloji bir kolektif "tahayyül" üzerinde yükselir. Ama hangi ideoloji böyle değildir ? Anderson ulusun sosyo-politik gerçekliği ile ideolojisini birbirine indirgiyor. Bk. B.Anderson, **Imagined Communities**, Verso, Londra, 1983, tamamı.

16 Bu benzetmeyi sadece Marksistler yapmıyor. Gerçek o kadar çıplak ki, emperyalist ülkelerin devlet adamları aynı benzetmeyi kendileri de yapıyorlar. İşte Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği yapmış, şimdi Norveç Dışişleri Bakanı olan Thorvald Stoltenberg: "Soğuk savaş koşullarında yıllarca sınırların açılmasını ve insanların bir yerden bir yere serbestçe gitmesini savunan zengin Batı ülkeleri, şimdi yoksul mültecileri sınırlarından içeri sokmamak için vize kısıtlamaları koyarak **yeni bir Berlin duvarı** inşa etmemelidir." "Yeni Küresel Mülteci Türü", **NPQ Türkiye**, a.g.y., s. 58, vurgu sonradan. Ya da daha özürcü bir tavrın sahibi, AT'nun ABD büyükelçisi, Hollanda'nın eski başbakanı Andries van Agt: "Berlin Duvarı'nın yıkılmasının üzerinden sadece iki yıl geçtikten sonra, AT üyesi ülkelerin kendi aralarındaki tüm sınır denetimlerini kaldırmaktan çekinmemeleri için Avrupa'ya yeni ve daha yüksek dış duvarlar örmek gibi, **pek haksız sayılamayacak**

liyetçilik gününü doldurduysa, neo-Nazi ırkçılığı tamamlayan bu resmi ırkçılık neden ?

AT'nun ulusal devletin ve milliyetçiliğin artık aşılmış olduğuna dayanak olarak gösterilemeyeceğini kanıtlayan üçüncü bir olgu daha var: Avrupa Topluluğu içinde hemen hemen bütün ülkelerde gittikçe şiddetlenen milliyetçilik akımları. Kısa bir tarama, Britanya'da yüz yıldır süregiden İrlanda sorununa şimdi İskoçya ve Galler'de bağımsızlık talebini bile gündeme getiren milliyetçi hareketlerin eklendiğini, İspanya'da sürekli kanayan bir yara olan Bask sorununun yanısıra özellikle son yıllarda Katalan ve Galiçya milliyetçiliklerinin yeniden canlandığını, Fransa'da Korsikalıların silaha sarılacak kadar tepki içinde olduklarını, Bretonlardan Oksitanlara kadar birçok halkın kültürel kimliklerini yeniden keşfetmeye başladığını, Belçika'da ise Fransızca konuşan Valonlar ile Hollandalılarla akraba olan Flamanlar arasındaki mücadelenin her geçen yıl daha keskin bir nitelik kazandığını gösterecektir. İşte milliyetçiliğin gününü doldurmuş olduğu bir dünya ! Gerçekte bu milliyetçiliklerin yükselişi ne raslantıdır, ne de AT'nun gelişmesinden bağımsızdır. Tam tersine, milliyetçi taleplerin yükselişi doğrudan doğruya AT'nun gelişmesinin, yani uluslararasılaşmanın bir ürünüdür.

Ama şimdilik burada duralım. Çünkü AT içindeki milliyetçilikler, temelleri açısından günümüz milliyetçiliklerinin birçoğu ile ortak dinamiklere sahip. Dolayısıyla artık AT ile ilgili tartışmayı bağlayarak günümüzde genel olarak milliyetçi hareketlerin yükselişini açıklamaya geçmemiz gerekiyor. AT ile ilgili tartışmayı şöyle noktalayabiliriz. Marx, hisse senetli şirketlerin özel mülkiyetin özel mülkiyet sınırları içinde ilgası olduğunu söylemişti.[17] Benzer bir söyleyişle şöyle diyebiliriz: AT, ulusal devletin ulusal devletin belirlediği sınırlar içinde aşılmasıdır. Hisse senetli şirketler nasıl 20. yüzyılda sermayenin en uygun varoluş biçimi haline geldiyse, eğer kuruluşu başarıyla tamamlanabilirse (eğer!), AT da ulusal burjuva devletinin 21. yüzyıldaki en uygun biçimi olmaya adaydır.

Uluslararasılaşmanın ürünü olarak milliyetçilik

Globalizmin hayallerinin tersine, bir devletlerüstü devletin kurulması yolunda adımların atılmakta olduğu Avrupa'da bile, ulusal devletin ve milliyetçiliğin ölüm fermanını imzalamanın yersiz olduğunu görmüş bulunuyoruz. Ama henüz milliyetçilik globalizmin hareket noktasını oluşturan uluslararasılaşma sürecinin karşısında **dışsal** bir engel gibi görünüyor. Henüz bu yazının temel tezini oluşturan noktayı tartışmadık. Bu nokta şu: günümüzde, globalizmin en seçkin coğrafi alanı olan Avrupa'da bile yükselmekte olan milliyetçiliğin temel dinamiği, uluslararasılaşma sürecinin kendisinde yatar. **Globalizmin diliyle söyleyecek olursak, milliyetçiliğin mezarını kazdığı düşünülen küreselleşme,**

bir eğilim oluştu." "Göçmen ve Mülteci Sorunu", **NPQ Türkiye**, a.g.y., s. 58, vurgu sonradan. Haksız ya da değil, ama gerçek !

17 K.Marx, **Kapital**, c.III-1, çev. Mehmet Selik, Odak Yayınları, 1975, s. 674.

kapitalist üretim tarzının hakim olduğu bir dünyada, tam aksine, milliyetçiliğin ürediği yataktır. Başka bir deyişle, emperyalist kapitalizm koşullarında, küreselleşme tam karşıtını, milliyetçi partikülarizmi harekete geçirir. Öyleyse, uluslararasılaşma ve milliyetçilik kapitalizmde aynı diyalektik çelişkinin karşıt kutuplarını oluşturur.

Anlaşılabileceği gibi, bu söylenenlerin ışığında günümüz milliyetçilikleri, globalizm parspektifinde göründüğü gibi, 19.yüzyıldan kalıntı olarak devralınan, günün koşullarıyla ilişkisi olmayan, arkayik, akıldışı dürtülerin ürünü değildir. Tam tersine modern bir olgunun, kapitalizmin en son gelişme eğilimlerini ifade eden uluslararasılaşma sürecinin uyardığı, kendisi de modern bir olgudur. Elbette bunu milliyetçi ideolojinin geriliğinin ya da akıldışılığının karşısına koymamak gerekir. Milliyetçilik kendi mantığında içerdiği dışlayıcılık dolayısıyla, ideolojik yaklaşımı bakımından, tek bir sistem haline gelmiş modern dünyanın karşısında yer alır. Ama ideolojinin arkayikliği milliyetçi hareketlerin ardında son derecede iyi tanımlanmış güncel maddi çıkarlar olmadığı anlamına gelmez. İşte tam da bu maddi çıkarlardır ki, onyıllar boyunca birçok toplumun bağrında uyuyakalmış olan milliyetçi ideolojiyi yeniden ayaklandırmıştır. Sorun başka bir biçimde de ifade edilebilir: tartışma konusu olan, farklı ulusal gruplar arasında tarihten kaynaklanan sorunlar olup olmadığı değildir. Ulusal karşıtlıklar, hatta düşmanlıklar hemen hemen bütün toplumların bağrında sürekli olarak varlığını sürdürmüştür elbette. Ermenilerle Azeriler, Hırvatlarla Sırplar, Valonlarla Flamanlar arasında öteki etnik, ulusal gruba yönelik korku, kuşku, nefret hatta kin duyguları hiçbir zaman tümüyle ortadan kalkmamıştır. Sorun şudur: geçmişten beri varlığını sürdüren bu ulusal önyargılar, neden bugün birdenbire evrensel biçimde patlak vermiştir ? Neden dün değil de bugün ? Milliyetçiliği sadece ideoloji dünyasındaki ifadesiyle kavrayan globalizmin bu soruya doyurucu bir cevabı yoktur. Oysa milliyetçiliğin bugünkü yükselişini **somut** olarak açıklamak istiyorsak bu soruya cevap vermek zorundayız.

(1) Varolan ulusal devletlerin bunalımı

Uluslararasılaşma ile milliyetçiliğin karşıt kutuplar halinde oluşturduğu çelişkinin dinamiğini kavrayabilmek için, önce sermayenin uluslararasılaşmasının varolan ulusal devletler üzerindeki etkisini ele almamız gerekiyor. Her ülkenin, farklı derecelerde de olsa, dünya ekonomisiyle ticaret, para-sermaye akımları ve üretim alanlarında artan ölçekte bütünleşmesi, varolan devletlerin, ekonomik yaşamın birer birimi olarak önemine ciddi ölçüde darbe vurur. Artan uluslararasılaşma sonucunda, geçmişte bir ölçüde kendi içinde bütünleşmiş olan iç pazar ilişkileri yerini ekonominin farklı kesimlerinin doğrudan dış dünyayla kurduğu ilişkilere terketmeye başlar. Uluslararasılaşmayı daha da üst düzeye çıkarmayı hedefleyen yeni-liberal ekonomi politikaları, devletin ekonomik hayatta kaynakların yeniden dağılımı konusundaki işlevlerini daraltarak bu gelişmeye ek bir katkıda bulunur. Vaktiyle devletin düşük

faiz politikası, gümrük duvarları ve benzeri yöntemlerle sağladığı koruma ağından yararlanmakta olan çeşitli sermaye dilimlerinin devletten elde edebileceği çıkarlar sınırlanmaya başlar. Yine yeni-liberal politikaların ürünü olarak, emperyalist ülkelerde "refah devleti" olarak anılan[18] politikalara son verilmesi ve sosyal harcamalarda kısıntıya gidilmesi, varolan ulusal devletin emekçilere verebileceği şeylerin de azalmasına yol açar. ("Refah devleti"nin bir karikatürününün varolduğu azgelişmiş kapitalist ülkelerde ise bu, zaten gülünç düzeyde olan sosyal harcamaların iyice budanması sonucunu yaratır.)

Böylece farklı toplumsal sınıflar açısından farklı nedenlerden kaynaklansa da, toplumun büyük çoğunluğu açısından, varolan ulusal devletin bir yeniden bölüşüm mercii olarak çekim gücü azalır. Eğer sözkonusu ulusal devlet farklı "ırksal", etnik, ulusal, dinsel grupların birarada yaşamakta olduğu bir politik birimse, bu farklı grupları ortak bir devlete bağlayan bağlar da o ölçüde zayıflar. Bunun sonucunda o güne dek arka planda kalmış, özel hayat alanına ricat etmiş, hatta uyuyakalmış olan etnik vb. kimlik yeni bir önem kazanmaya, kamu alanını ve politikayı işgal etmeye başlar. Kısacası: uluslararasılaşmanın aşındırdığı devlete bağlılığın azalması ölçüsünde, ulusal farklılıklar politik çatışmaların konusu haline gelir.

Bu süreci somut örnekler aracılığıyla canlandırmak olanaklıdır. Ele alınabilecek sayısız örnek arasından üçüne değinelim. İkinci savaş sonrası dönemde örnek Ulusal Sağlık Sistemi ile "refah devleti" uygulamaları arasında ön sıralarda yer almış olan Britanya'da, 1979'dan itibaren Thatcherizm'in taarruzu altında emekçi sınıflar sağlık, eğitim, emeklilik, konut, işsizlik sigortası alanlarında her geçen yılla kazanılmış haklarını daha fazla yitirdiler. Devletin sosyal harcamaları toplumun yoksul kesimleri açısından her zaman daha fazla önem taşıdığı için, Britanya'nın göreli olarak daha fazla çöküntü içindeki bölgeleri olan İskoçya ve Galler'de kısıntılar daha da büyük sorunlar yarattı. Zaten yüzyıllardır İngilizlerle huzursuz bir birlik içinde yaşamakta olan İskoçlar ve Galliler için, Britanya devletinin çekiciliği azaldıkça, milliyetçi bir çözüme kulak verenlerin safları kalabalıklaştı. (Bu örnekte AT'nun ek bir önemi var, buna döneceğiz.) Sonuç şu: 1992 yılı içinde kamuoyu yoklamaları İskoçların % 30'unun tam bağımsızlıktan, % 45'inin ise İskoç parlamentosunu içeren bir özerklikten yana olduğunu gösteriyor.[19]

Aynı akıl yürütmeyi, Kanada'dan bağımsızlaşmak için mücadele vermekte olan Quebec ya da benzeri başka örnekler için öne sürmek mümkün. Ama çok daha ilginç bir örnek var: Hindistan. 800 milyon insanın yaşadığı, onlarca dilin konuşulduğu, Hinduların, Müslümanların, Sihlerin dinsel geleneklerini sürdürdüğü, birbirine kapalı kastlara bölünmüş bu özgün ulusal devlet, ülkede hüküm süren yoksulluk

---

18 Bu terim gerçekte bir kamusal sigorta sistemine çekicilik kazandıran ideolojik bir gereçtir. Bu konuda ayrıntı için bk. Sungur Savran, "Bunalım, Sermayenin Yeniden-Yapılanması, Yeni-Liberalizm", N.Satlıgan/S.Savran der., **Dünya Kapitalizminin Bunalımı**, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1988, s. 51-53.

19 **L'Express**, 3.4.1992, s. 40.

ve sefalete rağmen bir özelliğe sahipti: ekonomide çok büyük bir devlet kesimi aracılığıyla kaynakların dağılımı bilinçli biçimde denetleniyor ve farklı etnik, dinsel vb. topluluklar arasındaki ilişkileri dengede tutmak amacıyla kullanılıyordu. Ne var ki, 1970'li yılların ortalarından itibaren ilk adımları atılan bir yeni yöneliş 80'li yıllarda hızlanarak sürecek, yeni-liberalizm Hindistan'da ekonomi politikasına hakim olacaktı. Bu, eski dengelerin sarsılmasına yol açtı. 80'li yılların sonuna gelindiğinde, Pencap'ta Sihlerle Hindular, başka eyaletlerde ise Hindularla Müslümanlar, insanı şaşkına çeviren mezhep ve din kavgalarında (Ayodhya'daki Babür Şah camisinin yıkılmasında görüldüğü gibi) hiçbir kutsal değer tanımadan birbirlerinin boğazına sarıldıysa, bunun ardında federal Hint devletinin birlik ve bütünlüğünün artık farklı gruplar açısından eski çekim gücünü yitirmesi yatar.

Bu yazı yazılırken **Özgür Gündem** gazetesinde yayınlanan bir haber-yorum, yukarıda söylenenlerin bir kent ölçeğinde canlı bir doğrulanmasını örneklemektedir. Burada anlatılan diyalektik, yani piyasanın ve kapitalizmin gelişmesinin etnik ve cemaatçi mücadeleleri körüklemesi olgusu, **Özgür Gündem**'in İngiliz **The Independent** gazetesinden aktardığı haberin başlığına bile yansıyor: "Surat: Vahşi kapitalizmin, etnik kavgaları alevlendirdiği bir kent".[20] Hindistan'ın Gucerat eyaletinde orta boy bir kent olan Surat, **The Independent** muhabirinin anlatımıyla, farklı dinden insanların tümüyle kaynaşmış biçimde yaşadığı bir kent. Şöyle yazıyor yazar:

> Gucerat eyaletinin ilginç bir özelliği değişik dinden insanların aynı soyadını taşıması...Yani öteki eyaletlerdeki gibi ad ya da soyadından bir insanın dinini çıkarmak burada mümkün değil. Burada kaynaşmış bir toplum sözkonusu. Komşu eyaletlerin tersine, burada Müslümanlar Hindistan'ın İslam fatihlerinin dili olan Urduca konuşmuyor. Halk Guceratça konuşuyor. Hindular ve Müslümanlar birbirlerinin bayramlarını beraber kutladıkları gibi benzer biçimde giyiniyor ve aynı batıl inançlara sahipler.

Kardeşçe yaşamın sürdüğü bu şehre son yıllarda, doğal gaz olanakları dolayısıyla büyük çaplı bir sermaye akımı oluyor. Vahşi kapitalizmin gelişmesiyle birlikte Hintli bürokratlar, kastlar ve dinler arasında varolan gerilimlerin de ortadan kalkacağına inanıyorlar (tipik bir modernleşmeci beklenti). Ama tam tersi oluyor. Üstelik geleneksel sanayi dalları olan pırlanta işçiliği ve tekstil endüstrisi darboğaza girince Hindu politikacılar Müslüman aleyhtarlığını kışkırtmaya başlıyor. Sonuç: Ayodhya olayından sonra kentte iki taraftan tam 182 kişi katlediliyor. **The Independent** muhabirinin nihai yargısı aktarılmaya değecek kadar billurlaşmış:

> Bugünlerde Surat Thatcher'in yarattığı bir kenti andırıyor. Geleneksel önyargıların sarmalına dolanmış vahşi bir kapitalizmin saltanatı sözkonusu. Bunun ölümcül bir karışım olduğunu söylemek gereksiz herhalde.

20 **Özgür Gündem**, 27.12.1992, s. 7.

Emperyalist ülkelerden ve bağımlı azgelişmiş ülkelerden sonra, kapitalist restorasyon sürecini yaşayan bürokratik işçi devletlerinden de bir örnek vermek yararlı olabilir. 1918'den beri birlikte yaşayan Çek ve Slovak halkları, 1 Ocak 1993'ten itibaren birbirlerinden bütünüyle koptularsa, bunda herşeyden çok, zengin Çek ülkesinin ekonomiyi hızla özelleştirmeye yönelik tercihinin, devletin yeniden bölüşüm mekanizmaları aracılığıyla göreli yoksulluğunu hafifletme olanağını yitirecek olan Slovak halkının çıkarlarıyla karşı karşıya gelmesi büyük rol oynamıştır. (AT etkenine aşağıda döneceğim.) [21]

(2) Ulusal bencilliğin şahlanışı

Sermayenin uluslararasılaşmasının yeni-liberalizmle güçlendirilmiş etkisi altında ulusal devletin ekonomik hayattaki öneminin aşınması, piyasa süreçlerinin bölüşüm alanında gittikçe daha doğrudan biçimde belirleyici hale gelmesi, birincisiyle sıkı sıkıya bağlı ikinci bir etki daha yaratır. Birinci gelişme, genel olarak bütün etnik, ulusal vb. gruplar için geçerliyken, ikincisini ayıran "zengin" grupların bir tepkisi olmasıdır. Bu ikinci etki ulusal bencilliğin şahlanması olarak anılabilir. Aynı ulusal devletin sınırları içinde onyıllar boyu birlikte yaşanan bir ekonomik gelişme süreci içinde öteki bölgeler, etnik gruplar, uluslar karşısında ayrıcalıklı bir konuma kavuşan bir (ya da birkaç) ulusal grubun, çekim gücü zayıflamış merkezi devletten kopma yoluyla kendinden daha yoksul grupları kaderleriyle başbaşa bırakarak "köşeyi dönme" çabası sözkonusudur burada.

Ulusal bencilliğin şahlanışının sayısız örneğini vermek mümkün. Örneğin Sovyetler Birliği'nden ayrılma konusunda en ısrarlı olan ve Birliği ilk fırsatta terkeden eski Sovyet cumhuriyetleri üç küçük Baltık ülkesi (Estonya, Letonya, Litvanya) olduysa, bunda bu ülkelerin 1940'ta Stalinist bürokrasi tarafından zorla ilhak edilmiş olmalarının yarattığı tepki ve bu halkların Slav dünyasından çok İskandinav kültürel dünyasına yakın olmaları gibi etkenlerin yanısıra, belki de ilk sırada, bu cumhuriyetlerin Sovyetler Birliği içindeki göreli ekonomik durumları rol oynamıştır. Bu cumhuriyetlerde kişi başına düşen ortalama ulusal gelir genel Sovyet ortalamasının birbuçuk, Orta Asya cumhuriyetlerinin ortalamasının ise üç katıydı. Sovyet sistemi gibi yoğun bir yeniden bölüşüm mekanizmasının mevcut olduğu bir sistemden kopmak bu cumhuriyetlerin vatandaşlarının Orta Asyalı yoksul Sovyet vatandaşlarının yükünden kurtulması anlamını taşıyordu. Aynı şey Yugoslavya'nın dağılması için sözkonusudur: bugün ikisi de bağımsızlığını elde etmiş olan eski Yugoslav cumhuriyetlerinden Slovenya'nın başkenti Llublijana, varlıklı bir Kuzey İtalya şehrinden farksızdır; Hırvatistan'ın başkenti

21 Slovakya halkının Çeklere göre yoksulluğunu ortaya koyan birkaç rakam: 1991 GSMH'sı Çek ülkesinde kişi başına 7200 dolara ulaşırken, Slovakya'da 5960 dolar düzeyindeydi. Daha da önemlisi, 1989 sonrasında güçlenen kapitalist restorasyon eğilimi, Slovakya'da çok daha ağır sonuçlar yaratmıştı: 1991 sonunda, ekonomisi güçlü Çek ülkesinde işsizlik oranı hala çok düşükken % 2,5), sözkonusu oran Slovakya'da % 10'u aşmıştı. Bk. **The Economist**, 26.12.1992-8.1.1993, s.31

Zagreb ise orta zenginlikte bir İtalyan kentinden aşağı kalmaz. Slovenya'yı ve Hırvatistan'ı Yugoslav federasyonundan koparan temel etken, yaşanan derin bunalımın içinde yoksul Kosova ve Karadağ'ın sorunlarına ortak olma ihtimalidir. (Hem Baltık ülkeleri, hem de zengin Yugoslav cumhuriyetlerinde milliyetçi akımlar üzerinde AT'nun rolüne döneceğiz.)

Ama ulusal bencillik konusunda en çarpıcı örnek, İtalya'dan verilebilir. İronik biçimde burada sözkonusu olan ulusal bencillik kendine bir ulusal kimlik bile atfetmekten acizdir, ama sorunun çıplak bir maddi çıkar sorunu olduğu, bir ulusun manevi yaşamıyla hiçbir ilişkisi olmadığı burada tam da bu nedenden dolayı çok daha açıklıkla görülebilmektedir. Sözkonusu olan, önce merkezinde Milano'nun yer aldığı Lombardiya bölgesinden başlayarak ardından bütün Kuzey İtalya'ya yayılan bir ayrılıkçı harekettir. Umberto Bossi adlı bir önderin yönetiminde önce Lombardiya Ligası, ardından Kuzey Ligası, seçimlerde yıldırım hızıyla yükselen bir destek sağlayarak yerleşik parti sistemini sarsmayı başarmıştır. En son Eylül ayında Mantova'da yapılan seçimlerde Kuzey Ligası oyların % 40'ına yakın bölümünü toplayarak bölgede birinci parti haline gelmiştir. [22]

Liga'nın görüşlerini kısaca özetlemek mümkün: Kuzey İtalya üretir, Roma bürokrasisi ve Güney'in (ünlü **Mezzogiorno**'nun) yoksul halkı tüketir. Güney'e onyıllardır kaynak aktarımı yapılmıştır, Güney Kuzey'in sırtından yaşamıştır. Buna son vermek için Kuzey İtalya Roma'dan uzaklaşmalıdır; ancak bir federasyon içinde bir arada kalmaya razı olunabilir. Görüldüğü gibi, burada bölgeciliğin ardında ekonomik hesabın soğuk yüzü (ulusal bir mitolojinin gizemli giysilerinden yoksun olduğu için) çıplak biçimde gözlenebilmektedir. Aslında, Kuzey Ligası'na hakim olan zihniyet bizim de kendi deneyimimizden tanıdığımız bir zihniyettir: Kürtlerin Türkleri sömürdüğünü, Kürt bölgeleri olmasaydı Türkiye'nin Batısının çok daha zengin olacağını öne sürenler, özellikle de daha ileri giderek "ver kurtul" şiarını bu nedenle benimseyenler tam da aynı bencil zihniyetin temsilcileridir.

(3) Avrupa Topluluğu'nun çekim gücü

Sermayenin uluslararasılaşmasının Avrasya kara parçası üzerinde milliyetçi hareketleri canlandıran bir özgül boyutu, yukarıdan beri geçerken değindiğimiz AT olgusudur. Bir ekonomik ve politik güç olarak AT'nun yükselişi, biri AT dışında, öteki AT içinde olmak üzere, iki farklı biçimde milliyetçi hareketleri ve çatışmaları kışkırtan bir etki yaratmıştır.

AT'nun Avrasya coğrafyasında yarattığı patlamalı etkiyi kavrayabilmek için, nasıl bir ekonomik, politik ve askeri dev olma vaadini taşıdığını

22 **La Repubblica**, 29.9.1992. Aslında Bossi'nin Kuzey Ligası oyların sadece % 34'ünü almıştır, ama % 7 oranında oy da, Bossi'den koparak Alp Ligası'nı kuran kızkardeşinin partisine gitmiştir. Yine de % 34 Kuzey Ligası'nı bölgenin birinci partisi haline getirmeye yetmiştir. Bossi'nin Ligası, daha önce 5 Nisan genel seçimlerinde bütün İtalya çapında % 8,2 oy alarak büyük bir atılım yapmıştı. Parti propagandasının esas hedefi olan Kuzey İtalya'da ise oyların % 16'sı Kuzey Ligası'na akmıştı. **La Stampa**, 7.4.1992.

hatırlamak gerekiyor. Bugünkü 12 üyesi ile sınırlı kalsa bile, 350 milyona yaklaşan nüfusu ile ABD'nin ve Japonya'nın da önünde dünyanın en büyük pazarı olacak olan, nükleer güce sahip, sömürgeci geçmişi dolayısıyla dünyanın dört bir köşesiyle ayrıcalıklı bağlarını koruyan (Britanya'nın Commonwealth'i, Fransa'nın Müslüman ve kara Afrika ile ilişkileri, İspanya ve Portekiz'in Latin Amerika üzerindeki etkisi vb.) gerçek bir potansiyel süpergüç görünmüştür ufukta. İşte Avrasya kara parçasında son yıllarda ortaya çıkan çalkantılar, altüst oluşlar, parçalanmalar, başka şeylerin yanısıra, AT'nun bir çekim merkezi olarak ortaya çıkışına çok yakından bağlıdır. Burada, açıklık amacıyla bir noktanın altını çizmem gerekiyor: sözünü ettiğim şey, AT emperyalizminin politik taktik ve komplolarla altüst oluşları ve milliyetçi ayrılıkları bilinçli biçimde körüklemesi değil. Elbette bu da sözkonusu; işin bu yanına aşağıda değinme fırsatını bulacağız. Burada sözünü ettiğim şey, politikalarından çok, göz kamaştırıcı nesnel varlığının gücüyle AT'nun birçok ulus ve ülke üzerinde yarattığı, neredeyse kendiliğinden oluşan çekim gücü.

AT'nun çekim alanına girdiği için altüst oluşlar yaşayan, milliyetçi hareketler doğuran ülkeler iki temel kategoriye ayrılabilir. İlk kategoride eski "Sovyet bloku"nun parçası olan Doğu Avrupa ülkeleri yer alıyor. Başta Doğu Almanya olmak üzere Çekoslovakya, Macaristan ve Polonya'da (daha geriden ve umutsuzca Romanya ve Bulgaristan da), ayrıcalıklı toplumsal katmanlar, 21. yüzyılın eşiğinde AT'na katıldıkları takdirde ekonomik bakımdan geleceklerinin güvence altına alınmış olacağı düşüncesiyle hareket etmiş ve büyük halk kitlelerini de bir ölçüde ikna etmeyi başarmışlardır. 1989 depremi, başka şeylerin yanısıra, Doğu Avrupa'nın AT ile bütünleşmeye aday olabilmek için Sovyetler Birliği'nden kopuşunun bir ifadesi olmuştur.

İkinci kategori ülke ya da ulus, federal karakterdeki bürokratik işçi devletlerinden AT'nun bekleme odasına geçmek amacıyla kopan cumhuriyetlerdir. Gerek Baltık cumhuriyetleri Sovyetler Birliği'nin, gerekse Slovenya ve Hırvatistan Yugoslavya'nın birer bütün olarak AT'na kabulünün mümkün olmadığını bildikleri için, göreli zenginlikleri sayesinde AT tarafından kabul edilmek umuduyla kendi birliklerinden kopmuşlardır. Sovyet cumhuriyetlerinin Asya'da yer alanlarının bir bölümünün bile (örneğin Gürcistan ve Ermenistan) AT'nu gelecekleri için bir alternatif olarak gördüklerine ilişkin belirtiler mevcuttur. Nihayet, Çek ülkesi ile Slovakya'nın birbirinden kopuşunda, zengin Çeklerin AT ile hızla bütünleşme projeleri önemli bir rol oynamıştır.

AT'nun varlığı yalnızca kendi dışındaki alanda değil, kendi bileşenlerinin sınırları içinde de milliyetçi çelişkileri ve hareketleri körükleyen bir etki yaratmıştır. Burada sermayenin uluslararasılaşmasının kendi karşıtı olan milliyetçiliği canlandırmasındaki paradoksun doruğuna varıyoruz. AT kendi alanı içinde bir yandan Alman, Fransız, İtalyan vb. ulusal kimlikleri tek bir pota içinde eritmeyi hedeflerken, öte yandan çarpıcı bir ironi ile İskoç, Katalan, Valon ve benzeri, eskisinden de dar ulusal kimlikleri canlandırıyor. Bu tuhaf etkinin

ardında yukarıda sözünü ettiğim dinamik yatıyor: AT'nun devletlerüstü bir devlet niteliğiyle gelişme potansiyelinin, varolan ulusal devletlerin önemini aşındırması. Yetkiler başkentlerden Brüksel'e doğru kaydıkça, İskoç, Katalan ya da Valon burjuvazisi için Britanya, İspanya ya da Belçika devletinin önemi kaybolmaya başlıyor. Aslında bu, işin mantığında içkin: eğer Batı Avrupa burjuvazisinin yeni devleti AT olacaksa, varolan devletlerin (belki federe birimler niteliğiyle saklayacakları bazı yetkiler dışında) birer devlet olarak kapasiteleri ortadan kalkacak demektir. İşte bu olasılık, AT'nu oluşturan devletler içinde ulusal merkezkaç güçlere bir hareket kazandırıyor.

Uluslararasılaşmanın milliyetçiliği körükleyen yeni bir veçhesine geçmeden önce, buraya kadar yapılmış olan tahlilin yanlış anlaşılmaya müsait özgül bir veçhesi konusunda açıklığa kavuşmak gerekir. Bu tahlil, uluslararasılaşmanın kendi nesnel mantığı gereği milliyetçilikleri körüklemekte olduğunu ortaya koymuş olmalı. Ama aynı şeyi otomatik olarak ulusal devletler için söylemek mümkün görünmüyor. Tam tersine, uluslararasılaşma, ulusal devletlerin işlevlerini zayıflatarak bunları gerçekten tarihin güçlü aktörleri olmaktan çıkarmaya başlıyor. Bu durumda, globalizm en azından ulusal devlet konusunda haklı görünmektedir.

Ne var ki, bu haklılık yalnızca görünüştedir. Görünüşün aldatıcı olmasının nedeni de, günümüze dek genellikle sorgusuz sualsiz "ulus-devlet" olarak anılmış olan devletlerin ulusallıkla ilişkilerinin tek bir ulusu örgütlemekten çok başka ulusları asimile etmeye yönelik olmasıdır. Başka bir deyişle, bugün temeli uluslararasılaşma tarafından kemirilen "ulusal" devletlerin pek azı, klasik anlamıyla (yani tek bir ulusun devleti olmak anlamında) ulusal devlettir.[23] Tersine Doğu'da Sovyetler Birliği ve Yugoslavya'dan, Batı'da Britanya ve İspanya'ya dek ulusal sorunlarla boğuşmak zorunda kalan bütün bu devletler, devleti denetleyen ulus tek bile olsa, devletin bir arada tuttuğu uluslar bakımından çokuluslu devletlerdir. Bu açıdan bakıldığında, etnik açıdan büyük ölçüde türdeş bir tarihsel oluşuma sahip olan Almanya'da (Yahudi sorununun Hitler sayesinde (!) nasıl çözüldüğü biliniyor), İskoç, Bask ya da Hırvat sorunlarına benzer bir ulusal sorunun varolmayışı, aynı önermeyi tersinden kanıtlar. Bütün bunlar, sermayenin uluslararasılaşmasının ulusal devletleri değil, tarihsel olarak oluşmuş biçimiyle varolan devletleri bunalıma soktuğunu, ulusal kimlikleri silmek bir yana daha da ayrıştırdığını gösterir.

---

23 Ulusal sorun tartışmasında genel düzeyde yanlış tezler savunmuş olan Rosa Luxemburg (bu konuya **Onbirinci Tez** yazımda ayrıntısıyla değindim), bir konuda çok haklıdır: Rosa'ya göre, kapitalist dönemin koşullarına en uygun devletin "ulusal devlet" olduğu varsayımı (Kautsky) doğru değildir; birçok ulusu asimile eden "büyük devlet" tipi kapitalizmin esas gerçekliğidir. Rosa, bu soruna 1908'de "Ulusal Sorun ve Özerklik" başlığıyla Lehçe olarak yayınlanmış bir dizi makalesinde değinir. Bu makalelerden seçmeler şu kaynakta yer alıyor: G.Haupt-M.Lowy-C.Weill (der.), **Les marxistes et la question nationale 1848-1914**, Maspero, Paris, 1974, s. 189-194.

(4) Göçmenler ve Naziler

Almanya'da etnik **köken** sorunundan kaynaklanan milliyetçiliklerin yaşanmadığını söylemek, Türkiyeli insanların gayet iyi bildiği gibi, Almanya'da ulusal sorunlar yaşanmadığı anlamına gelmiyor. Aslında Almanya bugün yükselen ırkçı ve neo-Nazi hareketleriyle, ulusal sorunun ve milliyetçiliğin yükselişinde sermayenin uluslarasılaşmasının oynadığı rolün bir başka veçhesinin laboratuvarı konumunda. Sermayenin uluslararasılaşmasının milliyetçi rüzgarları körükleyen bu veçhesi işçi göçü ile ilgili. Yukarıda sermayenin uluslararasılaşmasının farklı veçhelerini ele aldığımızda, metaların dolaşımının (ticaretin), para-sermayenin ve üretim sermayesinin uluslararasılaşmasına değinmiştik. Oysa üretimin uluslararasılaşmasının tek biçimi sermayenin uluslararasılaşması değildir. Sermayenin devresinde karşı karşıya geldiği bir özgül meta vardır: emekgücü. Bu metanın dolaşımının uluslararasılaşması, yani işçi göçü, öteki metaların dolaşımından farklı olarak dolaşım alanının değil üretim alanının uluslararasılaşması demektir. Sermaye, bir yandan üretimi, üretim sermayesinin yeryüzünün dört bir köşesine akması yoluyla uluslararasılaştırırken, bir yandan da dünya çapındaki işleyiş tarzı sonucunda geçim araçlarından yoksun bırakarak proleterleştirdiği yoksul ülke emekçilerini gelişmiş kapitalist ülkelere savurarak emperyalist ülkelerin işçi sınıfını da çokuluslu bir sınıf haline getirmektedir. İşgücü göçü, kapitalizm yeryüzüne yayıldıkça daha da büyük önem kazanacak yapısal bir özelliktir.

Bu olgu, kapitalizmin dönemsel bunalımlarıyla birleşince patlamalı sonuçlar doğurur. Sermaye bunalıma girdiğinde işsizliğin yaygınlaşması (bugün OECD ülkelerinde yaklaşık 50 milyon işsiz vardır) ve yedek sanayi ordusunun büyümesi karşısında, göçmen işçileri işsizliğin sorumlusu olarak gösteren ırkçı ideoloji, işçi sınıfını bu yoldan bölmeye çalışan burjuvazinin de bilinçli körüklemesiyle, yayılır. Irkçılık, milliyetçiliğin emperyalist temellerde patolojik biçimlere bürünmesinden başka birşey değildir.

Böylece bir kez daha, kapitalizm koşulları altında, uluslararasılaşmanın nasıl kendi karşıtını yarattığını görmüş oluyoruz. Dikkat edilmesi gereken nokta şudur: burada "modernleşme" ilerledikçe, yani dünya ekonomisi bütünleştikçe zayıflayacak değil güçlenecek bir eğilim olan işgücü göçünden söz ediyoruz. Emperyalist milliyetçilik geçmişte ırkçılığın hedefi olarak geçmiş çağların yarattığı etnik bileşimleri kullanıyordu. Hitler'in kurbanı Yahudiler, Orta Çağdan beri Orta Avrupa topraklarına yerleşmiş bir etnik topluluktu. O coğrafyadaki varlıkları, sermayenin gelişme dinamiği açısından bütünüyle rastlantısaldı. Hitler'in bugünkü torunlarının ırkçı saldırılarına hedef olan Kürt, Türk, Sırp, Hırvat, Doğu Avrupalı göçmenler ise, sermayenin, neredeyse zorunlu bir yasanın işleyişi aracılığıyla, kendi topraklarından koparark bu coğrafyaya taşıdığı insanlardır. Aynı şey ABD'de de gözlenebilir. Amerika yerlileri soykırıma uğratıldıktan sonra, Amerika'da ırkçılığın esas hedefleri, köle ticaretiyle Amerika'ya zorla taşınmış olan

Afrika kökenli siyahlarla Yahudilerdi. Bu iki grubun ABD'ye yerleşmesinden en azından modern finans kapital sorumlu değildi. Ama bugün ABD'de ırkçılığın kurbanları arasına 27 milyon Afrika kökenli siyahın yanısıra, ezici çoğunluğu İkinci Savaş sonrası bu ülkeye göçmüş 24 milyon Latin Amerika kökenli insan da katılmıştır.

Bütün veriler aynı yöne işaret ediyor: globalizmin ve genel olarak modernleşmeci burjuva düşüncesinin beklentilerinin aksine, modern kapitalizmin gelişmesi emperyalist milliyetçiliği (ve elbette onun karşı kutbunda bir savunma ideolojisi olarak ezilen ulus milliyetçiliğini) geriletmek bir yana geliştirme dinamiğini taşımaktadır.

(5) Emperyalist strateji

Bu ana kadar kapitalizmin miiliyetçilik üzerindeki etkisi bakımından ele aldığımız veçheleri, esas olarak maddi yapısındaki nesnel, neredeyse kendiliğinden gelişmelerdi. Şimdi emperyalist devletlerin dünya politikası arenasında sürdürdükleri bilinçli strateji alanına giriyoruz.

Bu alana girerken çok dikkatli olmak gerekiyor. Çünkü solun azımsanmayacak bir bölümü, son dönemde yaşanmakta olan milliyetçi dalgayı neredeyse yalnızca emperyalizmin stratejisine bağlama eğiliminde: buna göre, ABD ve öteki emperyalist devletler, bilinçli bir politikayla, "Güney" halklarını bölme ve birbirine düşürme yoluyla hakimiyetlerini sağlamlaştırma amacını güdüyorlar. Böyle bir açıklama işçi devletlerindeki bürokratik rejimleri yıllar boyu gözü kapalı savunmuş insanların vicdanını rahatlatma işlevini görebilir: eğer herşeyden emperyalizm sorumluysa, bürokratik rejimlerin farklı ulusların birbirini boğazlamasında fazla bir sorumluluğu yok demektir. Tabii, böyle bir rahatlamanın maliyeti de açıktır: sorunlar patlamalı biçimde ortaya çıktığında bile gerçekten kaçmak ve böylece gelecek için ders çıkarma olanağından yoksun kalmak.

Böyle bir açıklama, aynı zamanda, bazılarına ezen ulus şovenizmini gerekçelendirmek amacıyla, hoşlanmadığı bir milliyetçiliği, emperyalizmin oyununa gelmekle suçlama fırsatını yaratır. Ama bunun maliyeti de açıktır: insanlığın kurtuluş mücadelesi açısından tümüyle karşıt etkiler yapabilecek farklı politik hareketleri, farklı nitelikte milliyetçilikleri aynı torbaya doldurarak üzerine toptan "made in America" damgasını vurmak!

Aslında günümüz dünyasında emperyalizm tarafından kışkırtılmak bir yana, onun tam karşısında yer alan ve bütün planlarını bozan milliyetçi hareketlerin varolmasının yanısıra (bunlara aşağıda döneceğiz), doğrudan doğruya emperyalizmin desteğini alan hareketler bile yalnızca emperyalizmin politikasının bir ürünü değildir. Dolayısıyla, emperyalizmin desteklediği ulusal hareketlerin bile haklı talepleri varsa sol bu talepleri ciddiye almalıdır. Haklı taleplere kulak verilmemesi, bunların emperyalizmin kullanımına terkedilmesi anlamına gelir. Kabul edilemeyecek tek şey, bir ulusal hareketin, başka uluslar karşısında emperyalizmin aracı rolünü oynamasıdır.

Bütün bunları söyledikten sonra, emperyalizmin genel bir eğilim olarak, hakimiyeti altındaki bölgelerde mümkün olduğunca küçük ve zayıf devletlerin oluşumunu hedeflediği ve bundan dolayı bölücü bir etken olarak zamana ve yere bağlı olarak milliyetçiliği desteklediği, hatta kışkırttığı belirtilmeli. Tarihsel olarak bunun en çarpıcı örneklerinden biri Balkanların Osmanlı hakimiyetinden kurtulduğu 20. yüzyıl başında, bölgenin birçok küçük devlete bölünmesi konusunda emperyalizmin çabalarıdır. Politika literatürüne de "Balkanlaşma" kavramıyla katkıda bulunan bu bölünme sürecini bakın, o dönemde bölgede gazetecilik yapmakta olan Trotskiy nasıl tasvir ediyor:

> Balkan Yarımadası'nın cüce devletleri arasındaki sınırlar, ulusal koşullara ya da ulusal taleplere göre değil, savaşların, diplomatik hilelerin ve hanedan çıkarlarının sonucu olarak çizilmiştir. Büyük Devletler -en başta Rusya ve Avusturya- her zaman Balkan halklarını ve devletlerini birbirlerine karşı çıkarmakta ve bunlar birbirlerini zayıflattıktan sonra onları kendi ekonomik ve politik etkilerine tabi kılmakta bulmuşlardır çıkarlarını. Balkan Yarımadası'nın bu "kırık parçaları"nda hüküm süren ufacık hanedanlar, Avrupa'nın diplomatik hilelerinin aktarma kayışı rolünü üstlenmişlerdir ve üstlenmeye devam etmektedirler.[24]

Benzer biçimde, günümüzde de emperyalizm, dünyanın üç bölgesinde, gerçekten milliyetçi hareketlere destek vererek ulusal bölünmeleri hızlandıracak bir politik çizgi izliyor. Bu bölgelerden biri, yüzyıl başında olduğu gibi, yine Balkanlardır: özellikle Alman emperyalizmi Hırvatistan ve Slovenya'yı kendi nüfuz alanı içinde gördüğü için Yugoslavya'nın bölünmesinde baştan itibaren aktif bir rol üstlenmiştir. Öteki bölge ise Ortadoğu'dur. ABD, Körfez Savaşı'yla gün yüzüne çıkan ve o günden beri derinleşen politik yönelişi ile Ortadoğu haritasını yeniden çizmeye kararlı olduğunu ortaya koymuştur. Şu anda adım adım parçalanmakta olan Irak muhtemelen üç ayrı devlete bölünecektir. Ardından sıra mollalar İran'ına gelecektir. Şimdiden İran Azerileri, Kürtler ve Araplar üzerinde bu yönde bir ajitasyon başlatılmıştır. Bu yönelişte, Sovyetler'in dağılmasından sonra ABD'nin Ortadoğu'daki dengeleri kendi çıkarlarına uygun biçimde yoğurma isteğinin yanısıra, ABD'nin bölgedeki ana müttefiki İsrail'in stratejik çıkarları da rol oynamaktadır.[25] Bu iki bölgenin dışında, ABD Orta Asya'da Türk milliyetçiliğini de seferber ederek Türk cumhuriyetlerinin BDT'den kopması için alttan alta faaliyet sürdürmeye başlamıştır.

(6) Ezilmiş ulusal grupların ayağa kalkışı

Son dönemde yükselen milliyetçilik dalgasının genellikle biri ötekini ezen ulusal grupları değil, az çok aynı kaderi paylaşan, dünya sistemi

---

24 L.Trotsky, **The Balkan Wars 1912-1913**, Monad Press, New York, 1980, s. 39.

25 İsrail'in Irak'ı ve İran'ı bölme konusunda en azından 80'li yılların başına kadar geri giden planları konusunda bilgi için bk. Ralph Shoenman, **Siyonizmin Gizli Tarihi**, çev. Aydın Pesen, Kardelen Yayınları, İstanbul, 1992, s.103-109.

içinde olsun, yaşadığı ülke içinde olsun hiyerarşinin az çok aynı basamaklarında yer alan ulusları karşı karşıya getirmiş olduğu gerçeği, bize 20. yüzyıl boyunca milliyetçiliğin en yaygın görülen türü olan ezilen ulus milliyetçiliğini unutturmamalı. Çünkü dünyanın ezen uluslar ve ezilen uluslar olarak ikiye bölünmüş olması, tam da uluslararasılaşmanın kapitalist üretim tarzı çerçevesinde aldığı özgül biçimin, emperyalizmin yapısal bir özelliğidir.

Bu konuda ilk akla gelen örnek elbette bizim yaşadığımız coğrafyada bir devrimci yükselişi yaşayan Kürt ulusal kurtuluş mücadelesi. İkinci önemli örnek onyıllardır artan bir güçle **apartheid** rejiminin kalelerini döven Güney Afrika siyahlarının mücadelesi. Latin Amerikalılar başta olmak üzere Amerika yerlilerinin kıta çapında geliştirmekte olduğu hareket Amerikan kıtasının geleceğindeki mücadelelerin ipuçlarını veriyor. Nihayet emperyalizmin yüreğinde, ABD'de Los Angeles siyahlarının 1992 yılı içinde "Adalet yoksa barış da yok" şiarıyla ayaklanması, 90'lı yılların siyahların mücadelesi bakımından canlı başlaması anlamını taşıyor. Bu örneklerin de gösterdiği gibi ulusal ve etnik baskı devam ettikçe ezilen ulusların mücadelesi öneminden hiçbir şey yitirmeyecektir.

Milliyetçiliğin yükselişinde özgül etkenler

Bu yazının esas konusu, sermayenin uluslarasılaşmasının doruğuna ulaştığı, dünyanın ekonomik, politik, kültürel açılardan ileri derecede bir bütünleşme yaşadığı bir dönemde milliyetçiliğin bu denli yükselmesinin yarattığı paradoksu açıklamak. Dolayısıyla, yazının ana bölümünde sermayenin uluslarasılaşması ile milliyetçiliğin yükselişi arasında varolan diyalektik nitelikteki nedensellik bağını inceledim. Bu etkeni böylesine ön plana çıkarmış olmam elbette milliyetçiliğin günümüzde yaşadığı canlanmanın ardında başka dinamiklerin de varolduğunu görmezlikten gelmek anlamını taşımıyor. Tahlili tek yanlı ve indirgemeci bir düzeyde bırakmamak için günümüz milliyetçiliğinin ardında yatan öteki dinamikler de değinmemiz gerekiyor. Yer sınırları dolayısıyla bu değinme satırbaşları biçiminde olmak zorunda

● **Bürokratik işçi devletlerinin bunalımı:** Bugün yeryüzünde en yoğun ve kanlı ulusal mücadeleler, başta Sovyetler Birliği ve Yugoslavya olmak üzere, çözülmekte olan bürokratik işçi devletlerinde yaşanıyor. Bunun nedeni, bu toplumların, yukarıda ortaya koymaya çalıştığım gibi, genel eğilimlerden paylarını almalarının yanısıra, aynı zamanda kendi doğalarından ve tarihsel gelişmelerinden kaynaklanan dinamiklerin etkisi altında, farklı türden milliyetçiliklerin üreme alanı haline gelmeleri. Buradaki özgül etkenlerin başında, elbette, her ülkede bürokrasinin kapitalizmin ilgasından önceki devletten devraldığı ulusal ilişkileri sürdüren, böylece hakim uluslar ile ezilen uluslar arasındaki çelişkileri yenidenüreten politik çizgisi geliyor. Son derecede karmaşık olan ve kendi başına bir incelemeyi hak eden bu konuya burada girmek mümkün değil. Ayrıca, Sovyetler Birliği sözkonusu olduğunda bu konuda

yayınlanmış bir çalışmadan yararlanmak da olanaklı.[26]

Yalnız burada ters yönden bir uyarının yararlı olacağını düşünüyorum. Bürokratik sistemin büyük bunalımı, burjuvazinin sözcülerine işçi devletlerinin kazanımlarını yok sayma olanağını verdiği gibi, burjuva ideolojisinin üstünlüğü geçici olarak ele geçirmiş olması emperyalist ülkelerin en kötü yanlarının bile yeni bir makyajla olumlu bir ışık altında sunulması için fırsat yaratıyor. Bunun bir örneği de farklı etnik gruplar arasındaki ilişkiler bakımından ABD'nin eşsiz bir üstünlüğe sahip olduğu yolundaki iddiadır. UNESCO başkanı sıfatıyla ABD'yi gayet iyi tanıması gereken Federico Mayor, bu ülkede çeşitli etnik grupların "nispi bir dostluk ve refah ortamında" yaşadığını söyleyebilmektedir.[27] 83 yaşındaki düşünce tarihçisi Isaiah Berlin ise şöyle diyebilmektedir: "Kendi özgün kültürlerini koruyabilen etnik gruplar **yalnızca** Amerika'da var ve bundan kimse rahatsızlık duymuyor. Yahudiler ve Koreliler kendi gazetelerini ve kitaplarını yayınlayabiliyorlar, hatta duyduğuma göre kendi TV kanalları bile var."[28] İnsan kulaklarına inanamıyor: sanki sözü edilen ülke Ku Klux Klan'ın, 30 yıldır süregiden zenci ayaklanmalarının, politik cinayetlere kurban giden Martin Luther King'in ve Malcolm X'in ülkesi değil ! Sanki sözü edilen ülkede siyahların ortalama geliri beyazlarınkinin yalnızca % 55-60'ı arasında değil, sanki siyahların % 30'u mutlak yoksulluk sınırı altında yaşamıyor![29] Sanki polis büyük kentlerde siyah Amerikalıları ve Latin Amerika kökenli yoksul gençleri sürekli rahatsız etmiyor, dövmüyor, öldürmüyor.

Bir de işin öteki yanı var: Isaiah Berlin'in yukarıdaki alıntıda yer alan "yalnızca" kelimesinin ima ettiği yan. Sanki Amerika farklı etnik grupların kültürel cenneti, buna karşılık başka hiçbir ülke etnik grupların kendilerini kültürel olarak ifade etmelerine izin vermemiş ! Bir tek Yugoslavya örneğini hatırlamak yeter: bugün Yugoslavya'da farklı uluslar birbirinin boğazına sarıldıysa bu bize bu ülkede kırk yıl boyunca en küçük etnik grupların bile, kendi dillerinde yayın yapmak bir yana, ana dillerinde eğitim gördüklerini ve federal devletin dört tane resmi dili olduğunu unutturmamalıdır.

Bu nokta üzerinde hassasiyetle durmamın bir tek nedeni var: bürokrasinin yarattığı kargaşayı değerlendirirken, burjuvazinin ideologlarının yalan makinasının etkisinde kalarak işçi devletlerindeki kazanımları gözden kaçırmamak gerektiğini hatırlatmak. Geleceğin sosyalizmi için geçmişin bilançosu büyük önem taşıyacaktır. Bu bilançoyu ise burjuva ideologları değil sosyalistler yapacaktır.

● **Ulussuz ulusal devletlerin bunalımı:** Avrasya'da bunalıma giren "ulusal" devletlerin yaşadığı sorunların gerisinde bu devletlerin aslında tek bir ulusu değil çok sayıda ulusu bir arada örgütlemesi yatıyor. Af-

26 **Azerbaycan: Türklük Davası mı ? Bir Ulusun Kendi Kaderini Tayin Hakkı mı ?**, Sosyalizm Broşür Dizisi 1, İstanbul, 1990.

27 "Berlin'den Babil'e", **NPQ Türkiye**, a.g.y., s. 21.

28 "Volksgeist'ın Dönüşü", a.y., s. 9. Vurgu sonradan.

29 Claire Cohen, "The Economic State of Black America", **Bulletin in Defense of Marxism**, 101, Aralık 1992, s.3.

rika'da ise durum tam tersinedir: kara kıtadaki sözde "ulusal" devletlerin önemli bir bölümü hiçbir ulusu içermez. Afrika haritasını Avrupa haritasıyla karşılaştıracak olan biri, ilkinde sınırların girintili çıkıntılı niteliğine karşılık Afrika devletlerinin sınırlarının cetvelden çıkmış gibi dümdüz olduğunu görecektir. Bunun nedeni açıktır: bu devletler bağımsızlığa kavuşurken sınırları tümüyle emperyalistlerin karşılıklı çıkar pazarlıklarına (ya da tek bir emperyalist ülkenin böl ve yönet politikasına) bağlı olarak çizilmiştir.

Bu tarihsel oluşumun günümüze bıraktığı miras ikilidir. Birincisi, Afrika toplumları henüz bir uluslaşma süreci yaşamadan, toplum içinden kaynaklanan hiçbir organik gelişme bir ulusun oluşumuna işaret etmezken, emperyalist devletlerin yönetsel birimleri temel alınarak sınırları çizilen "ulusal" devletler, bazan birbirlerinin ezeli düşmanı olan kabileleri aynı devletin sınırları içinde birleştirmiştir. Bunun sonucu günümüzde birçok Afrika ülkesinde merkezi devletin kabileler arası mücadele ve savaş dolayısıyla bunalım içine girmesidir. Birkaç yıl önce Çad'da patlak veren iç savaş gerçekte bir kabileler savaşı idi. Angola'da MPLA ile UNITA arasında hâlâ sona ermeyen savaş, MPLA'nın bir demokratik devrimin görevleri doğrultusunda verdiği mücadelenin yanısıra, kabileler arası mücadelelerin de ürünüdür: MPLA esas olarak başkent Luanda civarında yaşayan Kimbundular ile Zaire sınırında yaşayan Bakongoları temsil ederken, UNITA iç bölgelerde yaşayan Umbundu'ların temsilcisi niteliğini taşır.[30] Bugün ABD yönetiminde, Türkiye'nin de katıldığı bir uluslarası gücün işgali altında olan Somali'de ise, merkezi devletin bir kabileler savaşı sonucunda bütün otoritesini yitirdiği biliniyor.

Sınırların emperyalist çıkarlara uygun çizilmiş olmasının bir ikinci sonucu, düşman kabileler aynı devletin çatısı altında toplanırken aynı kabilenin iki ayrı devletin sınırları arasında bölünmesi olmuştur. Somali bu açıdan da tipik bir örnektir. Ülke 1960'da bağımsızlığına kavuştuğunda, yalnızca (Fransız Somalisi diye de anılan) Cibuti, stratejik önemi dolayısıyla Fransız sömürge yönetiminin elinde kalmamıştı. Aynı zamanda hem Etyopya'nın Ogaden bölgesinde, hem de Kenya'nın kuzeyinde Somalili kabilelerin yaşadığı topraklar bulunuyordu.[31] Ogaden, Somali ile Etyopya arasında onyıllarca sürecek bir anlaşmazlığın konusu olacak, değişen ittifaklar içinde ABD ve Sovyetler Birliği'nin bölgeye politik müdahalesi için ortam yaratacaktı.

Bu tartışmadan çıkan bir sonuca da işaret etmeden geçemeyeceğim. Globalizmin, son yıllarda parlayan milliyetçiliklere çağdaş bir açıklama bulamadığı için bunları geçmişin kalıntısı akıldışı mitolojilere atfettiğini ve bu yüzden "kabilecilik" adını taktığını biliyoruz. Vardığımız noktada nihayet globalizmin haklı olduğu bir yön keşfetmiş oluyoruz. Afrika'da bazı ülkelerde gerçekten kabileci çatışmalar yaşanıyor. Dolayısıyla globalizmin teorik yaklaşımı değilse bile kullandığı ter-

30 Christine Messiant ile görüşme, "The never-ending agony of Angola", **International Viewpoint**, 240, 7 Aralık 1992, s. 24.

31 Colin Legum der., **Africa Handbook**, Penguin, Harmondsworth, 1969, s. 119-123.

minoloji Afrika için doğrudur. Doğu'yu ararken Batı'yı keşfeden Kolomb'dan 500 yıl sonra, Kolomb'un kendisi kadar sömürgeci ruhlu torunları, uydu teknolojisinden hareketle Afrika'daki politik durumu açıklamayı başarmışlardır. Ne kadar global bir teori !

Konjonktürün önemi

Son dönemde milliyetçi hareketlerin yoğunluğu konusunda buraya kadar yapılan tahlil iki dizi etkene işaret ediyor. Birincisi, sermayenin uluslararasılaşması ve dünya sisteminin bütünleşmesi dünyanın bütün yöreleri üzerinde genel olarak milliyetçiliğin gündeme gelmesi yönünde bir etki yaratıyor. İkinci kümede yer alan etkenler ise belirli bölge ya da ülkelere özgü ve yerel etkiye sahip. Dikkatle bakıldığı zaman görülecektir ki, birinci, genel etken, sermayenin tarihsel hareketinin uzun dönemli, yapısal eğilimlerinden kaynaklanır, etkisi ancak onyıllar üzerinden ölçülebilir. İkinci kümede sözü edilen etkenlerden sadece biri, bürokratik işçi devletlerinin bunalımı konjonktürel bir eğilimdir. Bu konjonktürel etken, Yugoslavya'dan Orta Asya'ya kadar milliyetçi çatışmaların neden bu kadar yoğun ve şiddetli olduğu sorusuna bir açıklama getiriyor elbette. Ama **bölgesel** nitelik taşıyan bir etken olduğu ölçüde, başka bölgelerdeki hareketlere birer örnek olmanın ötesinde, milliyetçiliğin (ve başka biçimleri altında partikülarizmin) **genel** yükselişini açıklayamaz. Örneklemek gerekirse, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının İskoç milliyetçiliğinin yükselişini, Valon-Flaman çatışmasını, Tamillerle Sinhallerin birbirini doğramasını, Somali kabilelerinin birbirine girmesini ya da Hindistan'da cemaatçi çatışmaların barbarlık düzeyine varmasını toplu halde ve bütünsel olarak açıklamasını beklemek, nedensellik kavramını tanınmaz hale getirmek olur.

Öyleyse şöyle bir soruyla karşı karşıyayız: dünyanın dört bir köşesinde milliyetçiliklerin ve başka tür partikülarizmlerin son üç-beş yıl içinde hep birlikte fışkırması neye bağlıdır ? Soruyu başka biçimde de sorabiliriz: bu yazıda sözü edilen bütün dinamikler neden tarihin bu anında aniden toplu halde su yüzüne çıkmıştır ?

Bu sorunun cevabı, dünyanın içinde yaşamakta olduğu genel konjonktürün iki temel veçhesinde yatıyor.

● **Dünya sisteminde altüst oluş:** 20. yüzyılın tarihi ortaya neredeyse bir yasa düzenliliğiyle tekrarlanan bir ilişkiyi çıkarıyor: **milliyetçilik, dünya sisteminin bunalımlarının çatlaklarından fışkırır.** 20. yüzyılda milliyetçiliğin bir salgın gibi yeryüzüne yayıldığı her üç dönem de dünya sisteminin büyük bunalımlarına rastlar. I. Dünya Savaşı dönemi, Avrasya kara parçasında üç büyük imparatorluğu devirmiş, bunlardan ikisinin, Osmanlı ve Habsburg hanedanlarının topraklarında birçok ulusal devlet kurulmuştur. (Bu devletlerin ne ölçüde "ulusal" olduğu ayrı konudur. "Ulus-devlet" denen devletlerin aslında belirli bir ulusun hakimiyetindeki devlet anlamını taşıdığını yukarıda belirtmiştim.) Savaş'tan önce yaşanan Balkan savaşları ise tam da sistemin

bunalımının ilk göstergeleriydi ve henüz yeni bir dünya savaşının kapının eşiğinde olmadığı günümüz dünyası için uyarıcı bir nitelik taşır. II. Dünya Savaşı da en azından iki emperyalist imparatorluğun (İngiltere ve Fransa) dağılmasıyla ve genel olarak sömürge sisteminin tasfiyesiyle sonuçlandı. Savaş sırasında Çin, Hindistan, Hindiçini ve Afrika'da parlayan milliyetçilik akımları meyvesini savaş sonrasında emperyalistlerin kontrolü altında yaşanan bir bağımsızlaşma sürecinde verecekti.

Her iki durumda da milliyetçilik bir neden değil bir sonuçtu. Dünya savaşları ne bir Sırp milliyetçisinin Avusturya arşidükünü öldürmesinden, ne de Varşova gettosundaki direnişten doğdu. Her ikisinde de dünya sistemine hakim olan ülkelerin arasındaki dengelerin altüst olması sonucunda dünyanın nüfuz bölgeleri açısından yeniden bölüşümü yönünde doğmakta olan dinamikler, politikanın alanının ötesine taşarak çözümlerini savaş alanında buldu. Ama sistem bir kez bir deprem yaşamaya, onyıllar boyu neredeyse kutsalmışçasına üzerine titrenen ulusal sınırlar bir kez sorgulanmaya ve değişmeye başladığında, nihai hedefi kendi ulusuna bir devlet edinmek olan milliyetçilik[32], gününün geldiğini hissederek ayağa kalkar. **Devletler sisteminin bunalımı, milliyetçiliğin fışkırdığı verimli topraktır.**

İşte günümüzde yaşanan da budur. Dünya sistemi, 1980'li yılların sonundan itibaren II. Dünya Savaşı sonrasında kurulmuş olan istikrarını yitirmiş ve küresel olarak bir **altüst oluş dönemi**ne girmiştir. Bu dönem değişimini belirleyen dinamikleri tartışmanın yeri burası değil. Yalnızca iki temel dinamiğe işaret etmekle yetinelim: Avrupa'daki bütün bürokratik işçi devletlerinin çözülüşü ve Avrupa (Alman) ve Japon emperyalizmlerinin Amerikan hegemonyasının maddi temellerini ortadan kaldırmış olmaları. Görüldüğü gibi, dünya sisteminin altüst oluş bunalımını harekete geçiren etkenlerin milliyetçilikle **doğrudan** hiçbir ilişkisi yoktur. Bunalımı yaratan, yine, dünya sistemine hakim olan ülkelerin arasındaki (ekonomik, politik, askeri vb.) dengelerde ortaya çıkan radikal değişim olmuştur. Bu değişim ise başta Avrasya kara parçasında olmak üzere, bütün dünyada **devletler sistemini bunalıma sokmuştur.** Yalta sonrasında kutsal gibi görünen uluslararası sınırlar, bugün dünyanın her yanında sorgulanmakta ve tartışılmaktadır. Helsinki Nihai Senedi (1975), bu bakımdan Yalta düzeninin geç kalmış bir onayıydı. Büyük reklâmla imzalanan Paris Şartı (1992) ise, varolan sınırları değişmez ilân edişiyle tam bir karikatürdür.

İşte devletler sisteminin bu bunalımıdır ki, milliyetçiliğe 20. yüzyılın sonunda çoğu insanı şaşırtan bir rönesans yaşama olanağını yaratmıştır. Elbette, bunalım ve altüst oluş dinamiği bir kez harekete geçtiğinde, kervana her katılan milliyetçilik, depremi biraz daha sarsıntılı hale getirir. Belirli bir aşamadan sonra neden ile sonuç içiçe girer, ikisini ayırmak olanağı ortadan kalkar. Ama bu tarihsel gelişmenin genel bir özelliğidir.

---

32 Ernest Gellner, milliyetçilik üzerine ünlü kitabına şu cümleyle başlıyor: "Ulusçuluk temelde siyasal birim ile ulusal birimin çakışmalarını öngören bir siyasal ilkedir." **Uluslar ve Ulusçuluk**, çev. Büşra Ersanlı Behar/Günay Göksu Özdoğan, İnsan yayınları, İstanbul, 1992, s. 19.

Laboratuvardan farklı olarak gerçek dünyada, her sonuç, yığılımlı bir sürecin yaratılmasına katkıda bulunarak aynı zamanda bir neden haline gelir. Önemli olan şu saptamadır: bunalımın temelinde dünya dengelerinin değişmesi yatıyor; bu yüzden de yeni bir denge kurulmadıkça, yeni bir istikrar yerleşmedikçe, milliyetçi mücadeleler sistemin yarıklarında yaşamaya devam edecektir. Yakın gelecekte gerici ya da ilerici, her türden ulusal çatışma, mücadele ve boğazlaşma olsa olsa yayılacaktır.

● **Sınıf ve ulus:** Dünya sisteminin bir altüst oluş dönemine girmiş olması, kendi başına neden **yalnızca** ulusal mücadelelerin yükseliş içine girdiğini açıklayamaz. İçinde yaşadığımız konjonktürün ikinci bir veçhesi, milliyetçiliğin (ve genel olarak partikülarizmin) bu yükselişinin önkoşulu olmuştur: işçi sınıfı mücadelelerinin (bazı yerel istisnalar dışında) durgunluğu.

Sınıf mücadelesinin son dönemdeki gelişme eğrisi, kendi başına uzun uzadıya tartışılması gereken, ekonomik, sosyolojik, hatta felsefi boyutları olan bir konu. Burada ben yalnızca iki noktaya parmak basmak istiyorum. Birincisi, işçi sınıfının (ya da proletaryanın) toplumsal varlığının ortadan kalkmakta olduğuna ilişkin teorilerin savunduğu görüşün aksine, emperyalist ülkelerin işçileri bile 80'li yıllarda güçlü mücadeleler vermişler, ama bu mücadeleler yerel kaldığı için çoğu zaman yenilgiyle sonuçlanmıştır. Dolayısıyla, sınıf mücadelesindeki durgunluğun konjonktürel ve geçici olduğunu ileri sürmek, hiç de dogmatik bir tavır değildir, gerçek dünyanın birçok verisi bu yöne işaret etmektedir. İkincisi, bu konjonktürel ve geçici durum esas olarak[33] işçi sınıfının politik örgütlenmesinin sorunlarıyla, yani bir önderlik bunalımıyla belirlenmektedir. İşçi hareketinin başlıca akımları (klasik sosyal demokrasi, resmi komünizm, Maocu ya da Arnavutçu Stalinizm) bugün dünya çapında bir bunalım içindedir. Bu geleneksel önderliklerin yerini henüz başka bir önderlik alamadığı içindir ki işçi mücadeleleri yerel, kısmi ve yalıtılmış olarak kalmaktadır.

İşçi sınıfı mücadelelerindeki bu bunalım, sınıf aidiyetinin, sınıf kimliğinin işçi ve emekçi kitleler arasında gerilemesine ve başka aidiyet ve kimliklerin (ulusal, dinsel, etnik, kabile) ön plana çıkmasına uygun bir ortam yaratır. Sınıf kimliklerinin gerilemesi, bu yüzden her türlü partikülarizmin canlanışının önkoşuludur. Koşullar değiştiği ve proletaryanın sınıf mücadelesi yükseldiği takdirde, partikülarizm ve en başta milliyetçilik bugünkü konumunu yitirecektir. Bu bizi sonucumuzun eşiğine getiriyor.

Milliyetçi barbarlığın karşısında proleter enternasyonalizmi

Bu yazının başında, uluslararasılaşma sürecinin kapitalist üretim tarzı çerçevesinde sürekli olarak kendi karşıtını doğurduğunu ileri sürerken

33 Esas olarak diyorum çünkü sorunun, büyüyen yedek sanayi ordusunun proletaryayı zayıflatmasından, 80'li yıllarda üstünlüğü ele geçiren yeni sağın (yeni-liberalizmin) taarruzuna kadar bir dizi faktörle doğrudan bağlantısı var.

bunun kapitalizmin günümüzde yaşadığı en temel çelişkilerden birinin ürünü olduğunu belirtmiştim. Bu aşamada artık bu temel çelişkiyi ele alabiliriz. Yukarıda gördüğümüz gibi, sermayenin uluslararasılaşmasının yeni milliyetçilikleri kışkırtması, kapitalist üretimin bütün birey ve grupları uluslararası piyasa denen girdaba sürüklemesinden kaynaklanır. Bu yabancılaşmış, herkesin iradesinden bağımsız, kör ve bilinçsiz biçimde işleyen dünyada, her birey ve grup diğerleriyle karşı karşıya gelir, birbirinin rakibi konumuna girer, bölüşümden daha büyük pay alma yolunda dişe diş bir mücadeleye sürüklenir. Dünya piyasası sadece "insanın insanın kurdu" olduğu bir ortam yaratmakla kalmaz; ulusu da ulusun kurdu haline getirir. Üstelik, kapitalist üretim tarzının hakimiyeti altında, bu bölüşümün sınırlarını ihtiyaçlar değil, sermayenin artı-değer açlığı belirler. Sermayenin iştahı hiçbir fiziksel ya da hayali ihtiyaçla sınırlı değildir. Hep daha çok artı-değer arayışı içinde olduğundan ihtiyaçları sonsuzdur. İşte bütün bunlar, her geçen yıl bütünleşen dünya ekonomisinin, sınıflararası mücadelenin yanısıra, uluslar arasında bir bölüşüm mücadelesinin de kızgınlaşan arenası haline gelmesine yol açar.

Burada, önce, sermayenin yeryüzünü tek bir toplum haline getirmekle birlikte bu tek toplumun üzerinde tek bir devlet yaratmaktaki güçlüğünün doğurduğu çelişkiyi görüyoruz. Para-sermaye, yukarıda anlatıldığı gibi, devasa ölçekte bir uluslararasılaşma yaşamaktadır ama, uluslararası burjuvazi tek bir dünya parası yaratamamaktadır. Sermaye akımlarının ve üretimin uluslararasılaşması, en büyüğü de dahil tek tek ülkelerde ekonomik konjonktürün denetim altına alınmasını olanaksız kılmıştır ama, uluslararası burjuvazi bir dünya merkez bankası yaratamamaktadır. Dünya burjuvazisinin çıkarları şu ya da bu ülkede ortaya çıkan gelişmelerin, gerekirse askeri yöntemlerle denetim altına alınmasını dayatmaktadır ama, uluslararası burjuvazi bir dünya ordusu yaratamamıştır. İşte bu çelişki, yani dünyanın ekonomik olarak bütünleşirken politik parçalanmışlığının süregitmesi, kapitalizmin 20. yüzyıl sonunda yaşadığı temel çelişkilerden biridir.

Bu çelişkinin kendisi ise daha derinde yatan bir başka çelişkinin üzerinde yükseliyor. Sermaye, kendi tarihsel hareketi içinde üretime ve üretici güçlere uluslararası bir karakter kazandırır. Buna karşılık çok sayıda sermaye olarak var olmak sermayenin doğasından ileri gelen bir zorunluluktur. Bu yüzden sermayenin hakimiyetindeki bir dünyada çok sayıda devletin varlığına son verilemez. Çünkü varolan "ulusal" devletler sermayenin farklı dilimleri için en güçlü mücadele araçlarından biridir. Öyleyse sermaye insanlığı, uluslararasılaşmış bir ekonomi üzerinde yükselen parçalanmış (sözde ulusal) bir devletler sistemi ile yaşamaya mahkûm eder. Ama bu tam da 20. yüzyılda yaşanan ve (kapitalizm sürerse) 21. yüzyılda çok daha yoğunlukla yaşanacağına hiç kuşku olmayan büyük bunalım ve savaşların anahtarını verir. **Kapitalizm, üretimin ve üretici güçlerin uluslararasılaşmasıyla ulusal devletlerin varlığı arasında temel bir çelişkiden muzdariptir.**

İşte bu çelişkiden dolayıdır ki, insanlık birbirine yaklaştıkça uzak-

laşıyor, kültürler içiçe girdikçe birbirine düşman oluyor, farklı uluslardan insanlar birlikte yaşadıkça ayrı dünyaların insanları haline geliyor. İşte bu çelişkiden dolayıdır ki uluslar birbirlerinin boğazına sarılıyor, kitleler halinde birbirlerini doğruyorlar. İster Halepçe'de olsun, ister Ayodhya'da, ister Johannesburg'da olsun, ister Baku'da, vatan, ulus ve din adına işlenen cinayetler, milliyetçiliğin barbarlığı nasıl kışkırttığını belgeliyor.

Ama daha en kötüsü başlamadı. Bugün tanık olduğumuz barbarlık sahneleri, farklı uluslardan emperyalist burjuvazinin dünya üzerinde hakimiyet için vereceği savaşın yaratacağı trajedinin yanında bir basit prova, prova ne demek, bir ilkokul müsameresi kadar masum kalır. Milliyetçiliklerin en sinsisi, en kibirlisi, en saldırganı olan emperyalist milliyetçilik, aynı zamanda teknolojinin gücüyle donanmış olduğu için en barbarıdır da. Eğer emperyalistler arasında iyice yoğunlaşmış olan çıkar çelişkileri bir takım önkoşulların gerçekleşmesiyle insanlığın gündemine bir Üçüncü Dünya Savaşı'nı getirecek olursa, burjuva uygarlığının son ürünü, dünya tarihinde eşi benzeri görülmemiş bir barbarlık olacaktır.

Kapitalist üretim tarzının hakim olduğu bir dünya önümüze iki alternatif koyuyor: ya milliyetçi boğazlaşma, ya da güçlü ulusların ötekileri kölece boyunduruk altında tuttuğu bir emperyalist "barış", hangi emperyalist güçlerin hakimiyeti altında olursa olsun bir "Yeni Dünya Düzeni". Bugünün konjonktürü yerini bir istikrar dönemine bırakana kadar bunlardan birincisi neredeyse kaçınılmaz biçimde insanlığın yaşamına damgasını vuracaktır. İstikrara ve emperyalist "barış"a geçişin yolunda muhtemeldir ki milyonlarca insanın vatan ve ulus uğruna kanı akacaktır. O durumda bile "barış"a geçişin garantisi yoktur: "Majesteleri" Kraliçe Sofia'nın haklı olarak belirttiği gibi, insanlık bir üçüncü dünya savaşında yok olma tehdidiyle karşı karşıyadır.

Emperyalist ya da değil, insanlığın milliyetçi boğazlaşmalardan kurtuluşunun tek yolu işçi sınıfının öncülüğünde uluslararası bir devrimci mücadelenin başarıya ulaşmasıdır. İçinde yaşadığımız günlerde, emperyalizmin sinir merkezlerinde sınıf mücadelesi zayıfken, işçi sınıfının politik hareketi bir çöküntü içindeyken bu tür bir devrimci canlanma elbette çok düşük bir olasılık gibi görünecektir. Ama bir an durup düşünelim. 1917 yılında, bütün "uygar dünya" birbirini doğramakla meşgulken Rus işçileri ve askerleri dünya tarihinin görmüş olduğu en baskıcı devletlerden birini yıkmadılar mı ? Uluslararası işçi sınıfı hareketi sosyal şovenler tarafından her ülkede emperyalist katliamın emrine koşulmuştu. Ama Rusya'daki devrim, sınıflar arasındaki ilişkiyi bir anda altüst etti. Savaş, Macaristan'dan İtalya'ya, Berlin'den Finlandiya'ya kadar uzanan bir dizi başarılı ve başarısız devrimci ayaklanma tarafından uğurlandı.

Bugün belki tek bir ülkede, belki bir bölgede ortaya çıkacak bir devrimci ayaklanma uluslararası işçi hareketinin fizyonomisini baştan aşağı değiştirecektir. Güney Afrika'da ya da Brezilya'da başarılı bir devrim, Avrupa'da ciddi bir kitlesel hareketlenme, Doğu Avrupa'da bir kitlesel

patlama -- senaryoları çoğaltmak, olasılıklar üzerine spekülasyon yapmak mümkün; söylenemeyecek tek şey bu olasılıklar gerçekleştiğinde uluslararası işçi hareketinde bir rönesans yaşanmasının mümkün olmadığı.

İşçi sınıfının öncülüğünde bir uluslararası devrim hareketinin milliyetçiliğin panzehiri olarak sunulmasına bir itiraz daha yapılabilir: bugün birbirinin boğazına sarılmış uluslar, yarın birbiriyle çatışmaya girecek yeni uluslar, devrimci bir proleter hareketinin saflarında bir araya gelebilecekler midir ? Hele bu uluslar aynı politik birimin coğrafyası içinde bir arada yaşıyorlarsa: Türk ile Kürt'ün, Boşnak ile Sırp'ın, beyaz Amerikalı ile siyahın, Amerika yerlisi ile **criollo**'nun[34], Hindu ile Müslüman'ın, onca horlama ve aşağılanmadan, onca katliamdan sonra aynı saflarda yoldaşça mücadele etmesi mümkün müdür ?

Tarih mümkün olduğunu gösteriyor. I. Dünya Savaşı'nda dört yıl boyunca Rus işçi ve köylülerini, öldürülmemek için öldüren, onlara karşı en şoven duygularla şartlandırılan Alman işçileri, Ekim devriminden sonra onlarla cephelerde kardeşçe sarılışmadılar mı, daha da ileri giderek onları taklit edip 1918'de Alman Ekimi için ayaklanmadılar mı ? Aynı devletin sınırları içinde yaşayanlara da birçok örnek var. II. Dünya Savaşı döneminde Naziler Sırpları doğrarken Hırvatları kollayarak Yugoslavya halklarını birbirine düşürmeye çalışmış, iki halkın eli kanlı milliyetçileri de (her ikisi de bir aşamada Hitler'le işbirliğine giren Hırvat Ustaşiler ve Sırp Çetnikler) birbirlerine karşı en gaddar katliamları düzenlemekte tereddüt etmemişlerdi. Ama kendisi bir Hırvat olan Tito'nun bütün Yugoslavya halklarından seferber edilmiş olan partizanları, işgalci Nazi güçlerine ve işbirlikçi burjuva yönetimlerine karşı verdikleri mücadele sonucunda öteki halkları olduğu gibi, kanlı bıçaklı olmuş Sırp ve Hırvat emekçilerini de Yugoslav devrimi etrafında birleştirmeyi başardılar. Bugün Hırvat, Sırp ve Boşnakların bir daha birlikte mücadele edemeyeceklerini düşünenlere o dönemdeki boğazlaşmanın bugünkünden daha az kanlı olmadığını hatırlatmak gerekiyor. Doğu Avrupa'nın bir İngiliz tarihçisi (üstelik komünizme hiç sempati duymayan bir tarihçi) durumun trajikliğini mükemmel biçimde özetliyor:

> Yugoslavya'da, bir ulusal kurtuluş savaşı olmanın yanısıra, etnik gruplar arası bir iç savaş ve ideolojik bir sosyal devrimci savaş niteliği de taşıyan savaş, insanı tiksindirecek derecede yıkıcı oldu. Yaklaşık bir milyon yedi yüz elli bin --nüfusun onda birinden fazla-- insan öldü. Hayvan sürüsünün yarısı telef oldu. Demiryolu vagonlarının ve teçhizatının yarısı, saban stokunun ve demiryolu köprülerinin dörtte üçü, karayollarının beşte üçü, sanayi üretim kapasitesinin üçte biri, konut stokunun beşte biri imha oldu. Ama bütün bu şiddet ve katliamdan, bu nefret ve bölünmüşlükten, direnç, kahramanlık, yeni bir ulusal birlik ve bir ortak hedef duygusu doğacaktı.[35]

---

34 **"Criollo"**, metropolden gelerek sömürgeye yerleşmiş, ama sömürge halkıyla karışmamış olanlara Latin Amerika'da verilen ad.

35 Joseph Rotschild, **Return to Diversity. A Political History of East Central Europe since World War II**, Oxford University Press, Oxford, 1989, s. 57-58.

İşçi hareketi elbette ne tek tek ülkelerde, ne de dünya çapında kendi başına hareket etmeyecek. Gerek tekil ülkelerin her birinde, gerek dünya çapında, ileri gitmeye hazır, burjuvaziyle nesnel olarak çıkarları çelişen bütün toplumsal grup ve katmanları genel bir kurtuluş bayrağının altında toplamak zorunda. İşte bu müttefiklerin arasında en önemli yerlerden biri ezilen ulus, ırk ve etnik grupların kurtuluş mücadelesine ayrılacak. 21. yüzyılın devrimi, Amerika kıtasının yerlilerinin, ABD'nin siyahlarının ve Latin Amerikalı göçmenlerinin, Avrupa'nın yabancı işçilerinin ve mültecilerinin, Kara Afrika'nın ezilen uluslarının, Ortadoğu'nun Kürtlerinin ve Filistinlilerinin ve başkalarının, ve başkalarının içinde yer alacağı bir büyük kültürel şenlik olacak. Devrim, bayrağına sadece devrimci Marksist önderlerin değil, ezilen ulusların kahramanlarının, bir Malcolm X'in, bir Steve Biko'nun, bir José Marti'nin, bir Tupac Amaru'nun, bir Sultan Galiev'in, bir Franz Fanon'un, bir Amilcar Cabral'in adlarını da yazacak. Lenin'in deyişiyle, "her kim 'arı' bir toplumsal devrim bekliyorsa, böyle bir devrimi görmek ona kısmet olmayacak."[36]

Bu doğruysa, ulusal mücadeleler arasında köklü ayırımlar yapmak zorundayız. İnsanlığın nihai kurtuluşunun amaçları açısından bakıldığında, bugün yaşanan milliyetçi dalga içinde yer alan farklı türden mücadeleleri aynı yere yerleştiremeyiz. Öncelikle, emperyalist ırkçılık ve milliyetçilik, hangi bahanelerle hareket ederse etsin, insanlığın geleceğinin ve insan yaşamının düşmanıdır. İkincisi, dünya hiyerarşisi içinde konumları birbirine eşit olan ulusların karşılıklı milliyetçi çekişmeleri, burjuvazi ne gerekçe gösterirse göstersin, gericidir. Bu milliyetçiliklerin talepleri arasında yalnızca tarihsel bakımdan düzeltilmesi gereken haksızlıklara kulak verilebilir. (Türkiye'de Ermeni soykırımının ya da Amerika'da Amerika yerlilerinin soykırımının kabul edilmesi ve buna uygun adımlar atılması bu tür taleplere en iyi örneklerdir.) Milliyetçi bir ton taşısa bile mutlaka desteklenmesi gereken ulusal mücadeleler, ezilen ulus ve ırkların kurtuluş mücadelesidir. Çünkü ezilen uluslar kurtulmadan insanlık barışamaz. Enternasyonalizmin yolu ezilen ulusların kurtuluşundan geçer. Dolayısıyla, **ezilen ulusların kurtuluş hareketi, nesnel etkileri bakımından, milliyetçiliğin gerici kampında değil, enternasyonalizmin kampındadır.**[37]

Burjuvazi ise ne ezilen ulusların, ne de enternasyonalizmin yanındadır. Çünkü globalizm enternasyonalizm değildir, bu yeni-liberalizm çağında emperyalist sermayenin dünya turunun önündeki engelleri kaldırmaya yönelik bir ideolojidir. Yani tebdili kıyafet etmiş bir emperyalist milliyetçiliktir. Üstelik globalizmin yaşamı liberalizminki kadar kırılgandır. Yarın kapitalist dünyanın ekonomik bunalımı derinleştiğinde, bu sonbaharda ilk örneğini gördüğümüz ticaret savaşları kızıştığında[38], döviz

36 V.İ.Lenin, "Sosyalist Devrim ve Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı Tezler", **Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı** içinde, Sol Yayınları, Ankara, 1989, s. 153. Çeviri değiştirilmiştir.

37 Bu iddiayı **Onbirinci Tez**'in son sayısında yayınlanan yazımda derinlemesine gerekçelendirdiğim için burada temellendirmeye girişmiyorum. Bk. "Globalizm, Milliyetçilik, Enternasyonalizm. Bir Uluslararası Demokrasi Programı için Öneriler", **Onbirinci Tez**, 12, Şubat 1993, özellikle II. ve III. bölümler.

piyasaları bunalıma düştüğünde, emperyalist dünyada bugün de gizliden gizliye verilmekte olan ekonomik savaş açık hale geldiğinde ve dünyayı ekonomik bloklara böldüğünde, burjuva ideologları, dün Keynesçiliği nasıl kolayca terkettilerse, bugün de üzerinde onca mürekkep ve nefes harcadıkları globalist görüşlerini terkederek yeniden kaba milliyetçiler haline gelmekte sakınca görmeyeceklerdir.

İnsanlığın kardeşçe kaynaşmasının mücadelesini ancak proleter enternasyonalizmi verebilir. Ama globalizmden farklı olarak proleter enternasyonalizmi milliyetçiliğin ve ulusal devletlerin gününü doldurduğunu, yüzyıllardır bütün dünyayı ezen beyaz insanın küstah kibrinin fermanıyla ilân edemez. Enternasyonalizm, ulusal düşmanlıkların ve eşitsizliklerin koşullarını ortadan kaldırmanın mücadelesini vermek demektir.[39] Ancak bu koşullar devrimci bir altüst oluş sürecinde adım adım sağlanabilirse, ezilen uluslar ezenlerle, kendi devletlerinin verdiği güvenceye de yaslanarak, her an genişleyen bir zincirin halkaları halinde, federalizmin yolundan bir dünya birliğine doğru yürüyebilirler. Eğer bu gerçekleşirse, hiçbir ulus ötekinin yoksulluğundan zengin olmadığı, hiçbir ulus bugünün beyaz insanının kibrini taşımadığı gün, "bu şiddet ve katliamdan, bu nefret ve bölünmüşlükten" yeni bir birlik ruhu doğacak, ancak o zaman ulus gerçekten gününü doldurmuş olacak ve nice toplumsal simge gibi bayraklar da antropoloji müzelerinde yerlerini alacaktır.

---

38 ABD, bir ilk tehdit olarak, AT kökenli bazı mallara ek vergi koyduğunda, İngiliz **The Guardian** gazetesi şöyle bir başlık atıyordu: "Dünya Ticareti Kaosun Eşiğinde" 7.11.1992.

39 Enternasyonalist sosyalizmin dünya çapında ulusal soruna ilişkin ne tür **somut** taleplerle ortaya çıkması gerektiğini, programatik bir yaklaşımla **Onbirinci Tez** yazısında ayrıntılı olarak incelediğim için burada bu soruna girmiyorum. Bu konuda, 37 No.lu dipnotta verilen kaynağın III. ve IV. bölümlerine bakılabilir.

Enternasyonal bir sömürgede enternasyonalist bir devrimin dinamikleri

MEHMET ŞADİ

Her ne kadar eleştiri silahı,
silahların eleştirisinin
yerini tutamayacak olsa da...

Giriş

Devrimci bir hareket, politikasını, doğru bir devrim stratejisi ve ona uygun taktik yönelişlerle yürütür. Stratejinin doğru saptanmış olması, doğru taktiklere kendiliğinden varılabileceğinin garantisi olamayacağı için, kimi hatalı taktikler sağlam bir stratejik hattı bile uçuruma sürükleyebilir. Öte yandan, stratejiden bağımsız izlenecek bazı "doğru" taktiklerin başarıya götürmesiyse, son derece istisnai koşullara, daha doğrusu tesadüflere bağlı kalır. Stratejiye birincil önem yükleyen Marksist politika kuramı, incelikle işlenmiş taktiklerin stratejiyle uyumunun kurulmasının da kuramıdır aynı zamanda.

Bu yazı, KUKH önderliğinin stratejisinin eksikliğinin, yetersizliğinin ya da yarım kalmışlığının eleştirisi olarak kurgulandı. Doğal olarak bu yarım kalmışlık kendini taktiklerde de belli ediyor. Onlara yazının son bölümlerinde değineceğim. Ancak daha başından bir noktanın altını çizmekte yarar var: Bu, KUKH önderliğinin genel strateji ve taktiklerinin eleştirisiyle sınırlı bir yazı olacak. Çok önem verdiğim gerila

mücadelesi ve örgüt içi işleyiş konularına girmeyeceğim. Bu konularda yeterli bilgiye sahip olmadığımdan afaki değerlendirmelere ve yargılara varma hakkını kendimde görmüyorum.

Gene yazı boyunca akılda tutulması gereken bir başka nokta da şu: Yazı, ezen ulus Marksisti/ezilen ulus Marksisti ayrımını atlayarak kaleme alındı. KUKH önderliği kendini Marksist olarak nitelendirdiğine göre yazının bu varsayımı temel alması gerektiği açık. Marksistler arası teorik/politik tartışmada ise sözünü ettiğim ayrımın, enternasyonalizmin gerekleri açısından yapılmaması gerektiğini düşünüyorum ; çünkü böyle bir tartışma ancak eşitler arasında sürdürülebilir. Bu ayrımın sadece Marksistlerin kendi uluslarının proletaryalarına, emekçi kitlelerine, yoksul köylülerine ilettikleri mesajlarda önem taşıdığı kanısındayım.

Hareket noktası

Kürdistan, 1. emperyalist savaşın hemen ardından emperyalizm ile Kemalizm arasında bir mücadele ve pazarlık süreci sonunda parçalanmıştır ve toprakları halen dört devletin işgali altındadır. Savaştan önce Osmanlı Devletinin bir eyaleti olan Kürdistan günümüzde enternasyonal bir sömürge[1] durumundadır. Aslında tek bir ülkedir. Toprakları üzerinde otuz milyonluk bir Kürt nüfusu yaşamaktadır ve bu nüfus sömürgeci ülkelerden Irak'ın ve Suriye'nin Arap nüfuslarını çok aştığı gibi, kendi devlet sınırları içinde bile bir azınlığı temsil eden İran'ın hâkim ulusu Farslardan (İran'da Azeriler, Kürtler, Beluciler ve diğer ezilen uluslar bu devletin toplam nüfusunun yüzde altmışını oluşturur) daha çoktur. Kaldı ki bu otuz milyonluk kitleye Türkiye'nin metropollerinde yaşayan Kürtleri de eklersek, neredeyse Türkiye'nin Türk nüfusuna yakın bir sayıya ulaşırız. Kuzey ve Güney Kürdistan'da artık azımsanmayacak bir proletarya vardır ve bu proletaryaya muazzam bir yoksul köylü kitlesi eşlik etmektedir.

Ulusal birlik sorunu

Emperyalizmin de müdahalesiyle dört sömürgeci devlet arasında

1 Bu konuyla ilgili olarak İsmail Beşikçi'nin, **Devletlerarası Sömürge: Kürdistan**, Alan Yayıncılık, 1989, kitabına bakılabilir. Ayrıca Ali Cizreli'nin,"Sömürgecilik" adlı **Özgür Halk** dergisi,sayı 24,Ekim 1992 tarihli ilginç yazısı da dikkate değer. Gene konuyla ilgili olarak Ali Fırat'ın,"Ulusal Meclis Ulusal Birliğin İfadesidir" başlıklı, **Yeni Ülke** gazetesi, Sayı 118,24-30 Ocak 1993 tarihli yazısında şöyle deniliyor:"Bu toprakları tanıyorlar mı? Bu toprakları diledikleri gibi üretime açabiliyorlar mı? Zengin yeraltı kaynaklarından nasiplerini alabiliyorlar mı? Bir damla petrol, bir parça demir ve çıkarılan birçok maden üzerinde bir hak iddia edebiliyorlar mı? Ürettiklerinin ellerinden nasıl alındığını biliyorlar mı?(...) Kendi ülkelerinde kurulmuş olan barajlar vardır. Bu barajların enerjisi nereye gidiyor? Bu barajlardan elde edilen elektrik Balkanlara ve Kafkas ülkelerine kadar giderken, Kürdistan'da karanlıkta kalan köyler vardır. Bu ülkenin petrolü nereye gidiyor?" Ben kendi adıma Kürdistan'ı enternasyonal bir sömürge olarak nitelerken, Osmanlı döneminden farklı olarak, bugün, kapitalizmin gelişme düzeyine bağlı olarak sömürge statüsünün çok daha gelişmiş olduğunu düşünüyorum. Artık Kürdistan kapitalist devletlerin bir sömürgesidir. İkinci Savaştan bu yana giderek artan bir kapitalist sömürgeleşme süreci yaşamıştır.

paylaştırılmış bulunan Kürdistan ulusal birliğini kurma sorunuyla karşı karşıyadır. Ulusal birliği oluşturacak olan ulusal kimlik sadece parçalanma nedeniyle değil, aynı zamanda sömürgeci devletlerin uyguladıkları zora dayalı asimilasyon politikaları, devlet terörü ve soykırım uygulamalarıyla da sindirilmiş ve yok edilmek istenmiştir. Uzun süre hiçbir önderlik tarafından sahiplenilmemiş bir ulusun kendi başına doğal bir içgüdüyle hareket ederek ulusal kimliğini bugüne kadar korumuş olması önemli bir olaydır. Ve bu sayededir ki, günümüzde, KUKH önderliğinin de ulusal birliğe yönelmesi mümkün olabilmektedir[2] Günümüzde mücadelenin hızlı yükselişi bu bastırılmış kimliğin canlanışını sağlıyor. Eğer bu ulusal kimlik canlanışı Kürdistan'ın dört parçasını bir araya getirecek bir ulusal birliğe evrilemezse, başlamış bir devrimci süreç giderek gerileyecektir. Peki parçalanmış Kürdistan'ın ulusal birliği nasıl mümkündür? Tek bir cümleyle ifade edilmek gerekirse: Bağımsız ve birleşik bir ülkeyle.

Marksist yazında bu teze -yani parçalanmış bir ulusun ulusal birliğinin sağlanmasının devrimci niteliğine- dayanak yapabileceğimiz bir bakış açısı, bilindiği gibi bizzat Marx tarafından Polonya meselesiyle ilgili olarak sergilenmiş. Marx bu konuyla ilgili değerlendirmesini 3-8 Eylül 1866'da Cenevre'de toplanan Uluslararası Emekçiler Birliği (I.Enternasyonal) birinci kongresinde şöyle dile getiriyor:

> "a)Avrupalı işçiler neden bu soruna merkezi bir önem atfetmeliler? Herşeyden önce burjuva yazar ve ajitatörlerin bu konuda yarattıkları suskunluk komplosunu bozmak için; çünkü onlar böyle yaparak başta İrlanda olmak üzere Avrupa'daki birçok milliyet üzerindeki egemenliklerini sürdürmek istiyorlar. Tabii bu sessizliklerinin bir başka nedeni daha var: Bunlar, yani burjuvalar ve aristokratlar, hep birlikte, işçi sınıfının devrimci yükselişi patlak verdiğinde tarih sahnesinden silinecek olan arka plandaki bu uğursuz asyai iktidara dayanıyorlar. **Bu uğursuz asyai iktidar ancak demokratik temellerde yeniden inşa edilebilecek olan bir Polonya sayesinde gerçek anlamda yıkılabilecektir. (abç)**
>
> b)Yakın dönemde Orta Avrupa'da ve özellikle Almanya'da meydana gelebi lecek değişiklikler için **demokratik ve bağımsız bir Polonya (abç)** her zamankinden daha fazla gereklidir; çünkü böyle bir Polonya'nın varlığıdır ki gerici "Kutsal İttifak"ın öncüsü haline gelmiş olan Almanya'nın ve onun işbirlikçisi Cumhuriyetçi Fransa'nın kaderini belirleyecektir. Avrupa'nın bu büyük sorunu çözümlenmedikçe, işçi hareketinin gelişmesi sürekli olarak kesintiye uğrayacak, engellenecek ve gecikecektir.
>
> c) **Bu sorunla ilgili olarak Alman işçi sınıflarının inisiyatifi ele almaları, üzerlerine düşen temel bir görevdir, çünkü Polonya'nın parçalanmasına Almanya bizzat katılmıştır."**[3]

---

2 Bırakalım Kürdistan gibi sömürge bir ülkenin ulusal birliğinin devrimci niteliğini, emperyalizm tarafından sınırları cetvelle çizilmiş yapay devletler olan birçok Arap ülkesinin -ki bunlar politik bağımsızlığa sahiptirler, yani kendi devletleri ve bayrakları vardır- ulusal parçalanmışlıklarını ortadan kaldıracak bir ulusal birlik bile devrimci bir öz taşıyabilir. Bu konu için bkz. Ahmed El Kudsi, **Arap Dünyasında Milliyetçilik ve Sınıf Mücadeleleri** , Köz Yayınları,1976.

3 Bkz. **M.E.W.**, cilt 16, s.159-162.

Marx'ın I. Enternasyonal'in onayına sunduğu bu karar tasarısı daha sonra Enternasyonal'in haftalık yayın organı **Le Courrier International** dergisinin 9 ve 16 Mart 1867 tarihli 10. ve 11. sayılarında şu başlık altında yayınlandı: "Halkların kendi kaderlerini kendilerinin tayin etmeleri hakkına bağlı olarak demokratik ve toplumsal temeller üzerinde bir Polonya'nın yeniden inşası aracılığıyla Rusya'nın Avrupa'daki despotizm ve mutlakiyetçiliğinin etkisinin kırılmasının gerekliliği üzerine." Bu sözler, sanki parçalanmış Kürdistan ve onu Kuzey-Güney-Doğu-Batı uçlarından çarmıha germiş sömürgeci devletlerin ancak şimdilerde tarihten silinmeye yüz tutan gerici "Kutsal İttifak"ları için söylenmiş gibi.

KUKH devrimci önderliğinin ulusal birlik meselesine yaklaşımının oldukça tutarlı olduğunu tespit etmek gerekiyor. Bu aynı zamanda yazımın başında sözünü ettiğim strateji sorunuyla da yakından ilişkili. Gerçekten de ulusal birlik meselesine verdiği önem KUKH'nin stratejisinin en sağlam ayağını oluşturuyor; çünkü bu önderlik ulusal birliği doğru bir tarzda, bağımsızlık ve birleşiklik temelinde ele alıyor. Nitekim Körfez Savaşı ve son olarak TC'nin Güney'e girişiyle bağlantılı değerlendirmelerinden birinde Ali Fırat şöyle yazıyor: "(...) Belki bu tam bir bağımsızlık şeklinde hemen gerçekleşmeyebilir, ama önemli oranda bağımsızlığa ulaşmayı, hele toplumsal denetimi tam sağlamayı neredeyse kesinleştirir. **Böylece devrim bütün Kürdistan'a ve bölgeye yayılır.(abç.)** Kısa sürede belki tam bir devlet haline gelinemez ama, devletleşmenin birçok fonksiyonuna ulaşılabilir."[4] Gene, bu kez M. Can Yüce aynı konuda şu önemli saptamayı yapıyor: "(...) Beş: Bütün bunlar, Kuzey-Güney eksenini daha öne çıkardı; gelişmelerin bu temelde olacağını gösterdi. **Birleşik devrim (abç.)** düşüncesi ve pratiği daha çok bilinçlerde ve uygulamada derinleşiyor. Peşmerge saldırıları karşısında Güneybatı ve Doğu halkının tepkisi ve bunun ambargoyla somutluk kazanması, **ulusal birlik ve bunun hangi eksen etrafında geliştiğini net olarak ortaya koydu"(abç.)**[5] Bu değerlendirmelerden de kolayca anlaşılacağı gibi KUKH önderliğinin stratejisinin ulusal birlik ayağı onun güçlü yanı. Bu yönüyle de Kürdistan tarihinde ortaya çıkmış çeşitli burjuva/feodal önderliklerden üstün bir stratejiye sahip oluyor. Bilindiği gibi bu tip önderlikler tarih boyunca ülkenin belli bir parçasında faaliyet yürütüp, sadece o parçada ve o parçanın çıkarlarını ön planda tutan bir mücadele tablosu çizmişlerdir. Dolayısıyla hem ulusal hem ülkesel parçalanmayı kırmaya yönelik ciddi bir çaba sarfetmedikleri gibi, sınıfsal çıkarları nedeniyle, bağımsız ve birleşik bir ülke hedefinin önünde de aşılması güç bir duvar oluşturmuşlardır. Ama hatırlanacağı gibi yazımın başında KUKH önderliğinin bu stratejisinin eksik ya da yarım olduğunu söylemiştim. Bunu gösterebilmek için Marksizm'in 1848 Avrupa devrimlerinden günümüze -yani emperyalizm çağına-devrim teorisini teorik ve pratik katkılarla nasıl geliştirdiğini kısaca izlemek gerekiyor.

---

4 Ali Fırat, "1993 Yılı Zafere Emin Adımlarla Yürünen Bir Yıl Olacak", **Yeni Ülke**, sayı 115, 3-9 Ocak 1993.

5 M.Can.Yüce, "Bir Ön Değerlendirme", **Özgür Gündem**, Sayı 175, 23 Kasım 1992.

Marx-Engels ve 1848 devrimleri: sürekli devrim teorisi

Avrupa'da 1848 devrimleri, egemenlikleri Viyana Antlaşmasınca garanti altına alınmış olan monarşileri sarstı. Başta Fransa, Prusya, Avusturya-Macaristan ve Alman prenslikleri olmak üzere birçoğu yıkılmanın eşiğine kadar geldiler. Ama devrimin tehdidi karşısında paniğe kapılan burjuvaziler bu kez kendi monarşileriyle "Kutsal İttifak"a girince bu devrimlerin tümü yenilgiyle sonuçlandı. Bununla birlikte 1848 devrimleri ilk kez "ulusal bağımsızlık" şiarıyla ortaya çıkan ulusal kurtuluş hareketlerini de gündeme getirdiği gibi, çok önemli bir diğer sonuca da varmış oldu : Yeni tipte bir devrim, yani proleter devrimi sonucuna:

> "1848 Devrimleri, Marx ve Engels'in Manifesto'da öngördüğü yeni türden bir devrimin, burjuva devrimlerinin yanı sıra ayrışmaya başladığına tanık oldu. Eski türden devrimler, egemen olan bir azınlığın başka bir azınlık tarafından çoğunluğun desteği ile devrilmesi, bir mülk sahibi sınıfın yerini bir başka mülk sahibi sınıfın alması biçiminde gerçekleşiyordu. Modern sanayi işçileri sınıfının içinde yer aldıkları bu ilk büyük devrim dalgası içinde, ikinci bir devrimin daha oluşmaya başladığı görüldü. Proleter devrimleri, özellikle Fransa'daki 28 Haziran 1848 ayaklanmasıyla tarih sahnesine çıktı. Eskiden devrime önderlik eden mülk sahibi azınlığın radikal kesimlerinin devrimleri ileri götürmek için sözcülüğünü üstlendikleri alt sınıflar 1848 Devrimleri içinde egemen sınıfın hiçbir fraksiyonu tarafından üstlenilemeyecek taleplerle ortaya çıktılar. Yeni varoluş koşullarından doğan bu taleplerle proleterler, mülk sahibi sınıfların tümüne karşı sınıfların ve sınıf egemenliğinin sona erdirilmesi için tarihsel bir adım attılar. Proleter devrimleri burjuva devrimlerinin eksik bıraktıkları görevleri tamamlamayla yetinmeyen, siyasal kurtuluşu, toplumsal kurtuluşa kadar sürdürmeyi, sermaye egemenliğini ortadan kaldırmayı hedefleyen özellikleriyle ilk kez 1848 Devrimleri sürecinde kendilerini gösterdiler."[6]

1848 Devrimlerinin bu özelliğinden hareket eden Marx ve Engels'in gecikmiş burjuva devrimlerinin yenilgisinden çıkarttıkları ders şu oldu:

> "(Marx ve Engels) proleter devrimlerinin daha sonraki gelişme yollarının perspektif ve taktiğini **Manifesto**'nun nihai genel sonuçlarına ekledi. Bu teorik faaliyetin ilk ürünü, -sürekli devrim ve proletarya diktatörlüğü- proleter devrimin politik cephaneliğinin başlıca iki kavramı olarak teorinin ve sosyalist hareketin gelişimi bakımından büyük önem taşıdılar. Sosyalist hareketin tarihinde uğradığı her bölünme, bu iki kavramın çevresinde bir teorik tartışma külliyatının birikmesine yol açtı.(...) Sürekli devrim taktiği, önceki taktik çizgiden, burjuvaziye hiçbir devrimci rol atfetmemesiyle, öte yandan, eski rejim karşısında anlık olarak devrimci roller oynayabilecekleri varsayılan sınıflarla kesin bir örgütsel ayrım öngörmesiyle ve bütün az ya da çok mülk sahibi olan sınıfların egemenlik mevkiin uzak-

6 "Yeni türde bir devrim: Proleter Devrimi", **Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi**, Cilt 1, s.147.

laştırılmalarına, proletaryanın devlet iktidarını fethetmesine kadar devrimi sürekli kılmak' görevini gündeme getirmiş olmasıyla ayırdedilir."[7]

Trotskiy, Marx ve Engels'ten çok sonra 1906 yılında kaleme aldığı **Sonuçlar ve Olasılıklar**[8] adlı yapıtında Marx ve Engels'in bu görüşlerini kendine dayanak yaparak, geri bir kapitalist ülke olan Rusya'da bir proleter devriminin gelişmiş kapitalist ülkelerden daha önce gerçekleşebileceğini ileri sürdü. Tarih bu iddiayı Ekim proleter devrimiyle haklı çıkardı. Gene Trotskiy, burada konumuz açısından çok daha fazla önem taşıyan bir genellemeye gitti 1928 yılında kaleme aldığı **Sürekli Devrim**[9] adlı eserinde. Bu kitapta -ve özellikle onun "Sürekli Devrim Nedir?" başlığını taşıyan son bölümünde- sürekli devrimi, yani proleter devrimini ve diktatörlüğünü, proletaryanın **genel** bir devrim stratejisi haline dönüştürdü. Üstelik sömürge ülkeleri de kapsayan bir biçimde. Yaşamı, teorisinin Rusya'da berrak bir biçimde kanıtlanmasını görmeye yetti, ama sömürge Çin'de 1949'da veya Vietnam'da 1954'te gerçekleşen proletarya diktatörlüklerini görmeye yetmedi. Oysa sömürge ülkelerde de proletarya diktatörlüklerinin kurulabileceği varsayımı onun daha sonra geliştirdiği sürekli devrim teorisinin can damarıydı.[10]

Türkiye ve Kürdistan devrimleri ayrı devrimlerdir

M. Can Yüce, "Ulusal Mücadele ve Sınıfsal Mücadele Üzerine Düşünceler" başlığını taşıyan yazısında, "her devrim bir ülke temeli,'ulusal' zeminin üzerinde vücut bulur ve gelişir"[11] diyor. Ve gene

7 Ertuğrul Kürkçü, "Teorinin Pratiği, Pratiğin Teorisi: Marx,Engels ve 1848 Devrimleri", **Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi**, Cilt I, s.143.

8 Trotskiy, **Sonuçlar ve Olasılıklar**, Kardelen Yayınları,1989.

9 Trotskiy, **Sürekli Devrim**, Köz Yayınları,1975.

10 Trotskiy 1928 yılının Ekim ayında Alma-Ata'da sürgündeyken tamamladığı **Sürekli Devrim** adlı eserinin sonuna, bu kez Büyükada'da sürgündeyken, 30 Kasım 1929'da kitabın özeti anlamına gelen ve sürekli devrimin ne olduğunu kısaca anlatan 14 tez yazdı. Bunlardan konumuzu ilgilendiren 2, 3. ve 4. tezleri aktarmayı anlamlı görüyorum: "(...) 2. Gecikmiş bir kapitalist gelişmeye tanık olmuş ülkelerde ve özellikle **sömürge**(abç.) ve yarı-sömürge ülkelerde sürekli devrim teorisi, bu ülkelerdeki **demokratik görevlerle ulusal kurtuluşun** tam ve gerçek çözümünün, ezilen ulusun ve herşeyden önce o ulusun köylü kitlelerinin başını çekecek bir proletarya diktatörlüğünden geçtiği anlamına gelir.

3. Sadece tarım sorunu değil, aynı zamanda ulusal sorun da bu geri ülkelerin nüfusunun ezici çoğunluğunu oluşturan köylülüğe demokratik devrimde birincil dereceden bir rol yükler. Proletarya ile köylülük arasında bir ittifak kurulmadıkça demokratik devrimin görevleri hiçbir şekilde çözümlenemez. Hatta değil çözümlenmek, ciddi olarak ortaya bile konulamaz. Ama bu iki sınıfın ittifakı ancak ulusal burjuvazinin etkisine karşı verilecek uzlaşmaz bir mücadeleyle mümkündür.

4. Çeşitli ülkelerdeki devrimin ilk gelişme dönemlerindeki evreler ne olursa olsun, proletarya ile köylülüğün devrimci ittifakı ancak komünist partisi halinde örgütlenmiş proletarya öncüsü'nün politik yönetimi altında kabul edilebilir. Buysa demokratik devrimin zaferinin ancak köylülükle ittifak kuran proletarya diktatörlüğü aracılığıyla gelişebileceği anlamına gelir. Ve bu proletarya diktatörlüğü ilk elde demokratik devrimin görevlerini çözmeye koyulur.(...)"

11 M.Can Yüce, "Ulusal Mücadele ve Sınıfsal Mücadele Üzerine Düşünceler", **Özgür Halk**, Temmuz 1992, Sayı 21, s.64.

aynı yazıda, Türkiye ve Kürdistan devrimleri olmak üzere iki ayrı[12] devrimden söz ediyor. Aynı şekilde Ali Fırat da, "Körfez Krizi ve Ortadoğu Bölgesinde Yeni Bir Ekim Devrimi-2" adlı makalesinde "Botan'a dayalı bir Ekim Devrimi"nden[13] söz ediyor ve bunun bir Kürdistan devrimi olarak başlayacağını söylüyor. Her iki yazar da makalelerinde, Türk solunun Kürdistan'da ayrı bir devrimin geliştiğine gözlerini kapadığını, haklı olarak ileri sürüyorlar.

Öte yandan, devrimler hem ulusal bir zeminde başlarlar ve hem de ulusal zeminde başlayan devrimlerin her biri bir diğerine göre eşitsiz bir gelişim izler. Geleceğe yönelik bir kestirimde bulunmak gerekirse, bir Kürdistan devriminin olası bir Türkiye devrimini otomatik olarak harekete geçireceğini ileri sürmek doğru değildir. Kuşkusuz bu ülkelerden herhangi birinde başlayabilecek olan bir devrim diğeriyle, başka ülkelere oranla çok daha yakın bir etkileşim içinde olabilir. Ama etkileşim esas olarak, devrimci sürecin daha sonra başlayacağı ülkedeki proletaryanın önderlik sorununa, ilk devrimin seyir ve temposuna ve tabii uluslararası konjonktüre bağlıdır.

Nitekim Kuzey'de meydana gelen gelişmelerin, ilk elde Türkiye'nin metropollerindense, Güney'i ne kadar daha kolay etkilediği ve içine aldığı gözlemlenmesi gereken bir durumdur. Yani Botan'dan başlayacak bir devrimci yükseliş, ister istemez, önce İstanbul'a, hatta tüm enternasyonalist niteliğiyle birlikte "Zonguldak-Botan el ele" sloganlarına rağmen Zonguldak işçi sınıfına değil, Güney Kürdistan işçi sınıfına ve özellikle yoksul köylülüğüne uzanma dinamiği taşıyacaktır, taşıyor da. Bence bu gerçeklik tam da iki ayrı ülke devriminin nesnelliğinin bir yansımasıdır.

Kürdistan'da sınıf mücadelesi yaşanıyor

"Ulusal mücadele; sınıf mücadelesinin en karmaşık, ucu kolay görülemeyen,ama aynı zamanda en önemli biçimlerinden biridir."[14] Her ulusal mücadelenin içinde ciddi bir sınıf mücadelesi dinamiği yaşanır. Bu mücadelenin güçlenmesi ulusal hareket içindeki proleter eğilimin güç kazanmasıyla doğru orantılıdır. KUKH önderliği, bugüne kadar Kuzey Kürdistan'da faaliyet göstermiş bulunan tüm geleneksel önderliklerden farklı olarak, yoksul köylülüğe dayanan bir hareket inşa ediyor, aşiret yapılarını parçalıyor. Hollandalı araştırmacı Martin van Bruinessen Kürdistan Üzerine Yazılar[15] adlı kitabında 1978 yılına ait verilere dayanarak KUKH ile ilgili şöyle bir değerlendirmede bulunuyor: " PKK'nın bazı siyasi etkinlikleri hırslı bir aşiret reisinin otoritesini daha geniş

12 **A.g.y.** s. 65.
13 Ali Fırat, "Körfez Krizi ve Ortadoğu Bölgesinde Yeni bir Ekim Devrimi-2", Özgür Halk, Sayı 3, s.19, Ocak 1991.
14 Trotskiy, "Ukrayna'nın Bağımsızlığı ve Bazı Sekter Bozuntuları", **Toplu Eserler**, Fransızca baskı, Cilt 21, s.334.
15 Martin van Bruinessen, **Kürdistan Üzerine Yazılar**, İletişim Yayınları, Mart 1992, s.361.

bölgelere yaymakta uyguladığı yöntemleri andırmaktadır." Ama hemen ardından bu değerlendirmeyi, (aşiret geleneğinden kalma bu yöntemlere rağmen) toplumsal bileşim açısından şöyle tamamlıyor: "PKK'nın Kürt aşiretlerini temsil ettiği sanılmamalıdır. Tersine, başka partilerde görülen aşiret seçkinlerine PKK'da rastlanmaz. PKK daha çok Kürt toplumunun en marjinal kesimini, kendilerini ülkenin ekonomik ve toplumsal kalkınmasının dışına itilmiş hisseden, kırsal kesimdeki değişimin umutsuz kurbanlarını temsil eder."Ulusal bir mücadelenin sınıfsal boyutunu neredeyse tümüyle gözden uzak tutan ve sadece aşiret yapılarıyla ilgilenmekle yetinen bir sosyologun bile bu gözlemde bulunmak zorunda kalması KUKH'nin mevcut konumuyla ilgili anlamlı bir saptama olsa gerek. Yoksul köylülük, geçmişte olduğu gibi aşiret reisinin peşine takılıp giden bir sürü olmaktan çıkıp, kendi ulusal kurtuluşunun simgesi haline gelen çok daha modern bir önderliğin bayrağı altına giriyor. Öte yandan M. Can Yüce haklı olarak şunları yazıyor: "Şunu da belirtelim, milyonlar salt ulusal bayrak ve ulusal marş için ayaklanmıyorlar; baskısız, sömürüsüz, ayrıcalıksız bir dünya özlemleri, toplumsal talepleri çok önemlidir. Bütün bu özlem ve çıkarlar ulusal özgürlük, bağımsızlık ve eşitlik özleminde somutlanıyor, ete kemiğe bürünüyor. Yani ulusal mücadele ile sınıfsal mücadele iç içe geçmiştir."[16] Türkiye sosyalist hareketi Kürdistan'daki gelişmelere artık at gözlükleriyle bakmaktan vazgeçmelidir. Özellikle Güney'de yaşanan gelişmeler, yani KDP (Barzani Prensliği) ile YNK (Talabani "Sosyal Demokrasisi") yönetimlerinin KUKH önderliğine karşı yürüttükleri savaş , Kürdistan koşullarında üstü örtülü bir sınıf mücadelesi, bir sınıf savaşıdır.[17] Kürdistan'daki sınıf mücadelesi tam da prekapitalist aşiret yapılarıyla yoksul köylülüğün karşı karşıya gelişinin bir ifadesidir. KUKH önderleri uzun süredir mevcut durumun nasıl bir sınıf mücadelesi olduğunu anlatıp duruyorlar. Türkiye sosyalist hareketinin ağırlıklı kesimleri -üstelik sadece reformistleri değil, "radikalleri" de- sınıf mücadelesinin Türkiye'ye has bir olgu olduğunu, Kürdistan devrimcilerininse ulusal mücadeleyle yetinmeleri gerektiğini neredeyse ulusal bir kibirle dillendirmeye devam ediyorlar.

Kürdistan'da iç savaş

Bugün Kürdistan'da sadece bir sınıf mücadelesi değil, aynı zamanda sınıf

16 M. Can Yüce, "Ulusal Mücadele...", **Özgür Halk**, Sayı 21, Temmuz 1992, s. 66.

17 Tam bu noktada Ragıp Zarakolu'nun, 2 Ekim 1992 tarihinde "Örgütlü Halk" başlığıyla **Özgür Gündem**'de yayınlanan makalesine değinmek zorundayım. Hatırlanacağı gibi, Mehdi Zana'nın çok tartışmalara yol açan ve Türk basınında da 30 Eylül 1992 tarihinde yer alan, Fransız **Le Monde** gazetesiyle yaptığı bir görüşmedir söz konusu olan. Zarakolu, **Özgür Gündem**'deki makalesinde Kürt devrimcileri arasında gereksiz gördüğü bir iç tartışmadan duyduğu kaygı nedeniyle, Zana'nın "Kürtlerin bugün Marksizm-Leninizm'e ihtiyaçları yok, dünyanın bugün içinde bulunduğu konjonktürde Kürdistan'ın kurtuluşu PKK'nın sosyalizm programıyla başarıya ulaşamaz, şu anda tüm halkımızı kucaklayacak bir program çerçevesinde birliğe ve örgütlü önderliğe ihtiyaç var" biçimindeki değerlendirmesini kendine göre iyimser bir tarzda yorumlamıştı. Zarakolu'nun yorumu Zana'nınki kadar olmasa da yanlıştı, çünkü tüm iyi niyetine rağmen Kürdistan'daki sınıf mücadelesi dinamiklerini görmezlikten geliyordu.

mücadelesinin en keskin biçimlerinden biri olan iç savaş da yaşanıyor. Türk-Kürt olası çatışması nedeniyle Türkiye'nin bir iç savaş yaşayabileceği görüşü en azından şimdilik yanıltıcı bir tez olarak kalmaya mahkumdur. İç savaş aynı ulusun sınıfları ve onların taraftarları arasında cereyan eder. Bu tüm dünyada böyle olmuştur ve Türkiye de bunun bir istisnası değildir. Söz gelimi bugün eski Yugoslavya'da yaşanan bir iç savaş sayılamaz, bir uluslar çatışması, boğazlaşmasıdır. Oysa Kuzey'de 'kirli savaş'ın bir boyutu vardır ki, bu ancak iç savaş olarak tanımlanabilir. Özel Tim ve Kontrgerilla tarafından desteklense de, korucular ve Hizbullah'la PKK arasındaki çatışma bir iç savaştır; çünkü taraflardan biri TC tarafından maşa olarak kullanılsa dahi aslında aynı ulusun bir parçasıdır. Bunun böyle olduğu zaman zaman korucuların saf değiştirmesiyle de kendini belli ediyor. Öte yandan Kuzey'deki bu iç savaş daha sonra Güney'de Barzani-Talabani ile gerilla arasındaki çatışmayla daha da genişlemiş oldu. Kürdistan'da gelişen bu iç savaşta yoksul köylülük tavrını artan bir hızla koruculara karşı KUKH önderliğinden yana koyarken, Türkiye'de küçük burjuva ahlakçılığı etkisindeki bazı sosyalistler burjuva kamuoyunun da baskısıyla sözde tarafsızlık yolunu seçiyorlar. Çatışmada tarafsız kalmayı erdem haline getiriyorlar. Bu, Türk şovenizmine sunulmuş bir destekten başka anlam taşımaz.

Kürdistan'da sınıfsal yapılanma

KUKH'nin görüşlerini dile getiren birçok yazar, Kürdistan'ın sınıfsal yapısıyla ilgili oldukça ilginç tahlillerde bulunuyorlar. Bunlardan biri M. Can Yüce. Bakın Kürdistan'ın sınıf doğasını nasıl tahlil ediyor: "(...) Kürdistan proletaryası Kürt kapitalizmiyle, Kürt burjuvazisiyle çelişki içinde doğmadı; doğumu sömürgeci devlet kapitalizmiyle çelişki içinde oluyor. Bu altı çizilmesi gereken bir özelliktir.(...) Kürdistan proletaryası da ülkemizde ağırlıklı olarak devlet işletmelerinde istihdam ediliyor. Ulusal baskı ekonomik sömürü ve talanı gerçekleştiren temel aygıttır.(...) Bu durumda işçi sınıfının mücadelesi, ulus mücadelesi olarak kendini ortaya koymaktadır. Proletarya ulusal kurtuluş devrimine öncü güç olarak katılım yapmak zorundadır(...) Feodal-kompradorlar sınıf olarak ajanişbirlikçi bir konumdadırlar. Dolayısıyla bir ulus ve vatan davaları yoktur. Tersine varlıklarını sömürge egemenliğine bağlamışlardır.(...) Kent küçük burjuvazisi,(...) ancak proletarya öncülüğünde geliştirilebilecek bir ulusal hareket dalgası kabardığında belli bir katılım sağlayabilir.(...) Ulusal kurtuluşçuluğun temel dayanağı köylülük olmasına rağmen, onun kendi adına bağımsız bir akım ve önderlik geliştirmesi mümkün değildir. Bizde köylülüğün ezici çoğunluğunu yoksul köylülük oluşturmaktadır. Bu olgu, ulusal mücadelede ezilen sınıf temelinin güçlülüğünü vurguladığı gibi, emekçi iktidara ve sosyalizme yönelim için görece elverişli bir zemin anlamına geliyor. Bu sınıfsal yapı da gösteriyor ki,ülkemizde proleter önderlikli çözüm, herhangi bir çözüm değil, biricik çözümdür. (...) Proletaryanın... bu durumunun bir özel boyutu daha var: Ulusal inkâr

ve her yönüyle yabancılaşma temelinde bir sosyalleşme olgusu yaşanıyor. Yani proleterleşmek bile Türkleşmekten geçiyor."[18]

Herşeyden önce bu orijinal tahlilin tüm olumluluğuna rağmen bir eksiklik taşıdığını belirtmek gerekiyor. Bu genel bir Kürdistan tahlili değil, Kuzey tahlilidir! Yüce, "ülkemiz" dediği zaman Kuzey'i kastediyor. Tartıştığı ya da ele aldığı tüm sınıfsal yapılar Kuzey'le sınırlı. Proletaryadan sanki sadece Kuzey proletaryasını anlıyor. O zaman da Kürdistan'da burjuva olmak için de, proleter olmak için de bir anlamda "Türkleşmek" gerektiği yanlış sonucuna varıyor. Üstelik proleterleşmek için bunun daha da gerekli olduğu izlenimini yaratıyor. Söz konusu tahlilde hiçbir biçimde Güney proletaryasından söz edilmiyor, hatta Güney'in petrol işçileri bile yok![19] Oysa Kürdistan proletaryası sadece Kuzey proletaryası olmadığı gibi, proleter öncülük de sadece Kuzey'le sınırlı olamaz. Bu tahlille Kürdistan çapında bir proleterya önderliğinin inşası perspektifi ister istemez geri plana atılmış oluyor. Kaldı ki, ilk elde salt Kuzey'le sınırlı kalınsa bile, ortada bir yanlışlık olduğu açık. Kuşkusuz "Türkleşmek" tahlilinin altında yatan niyet şiddetli bir asimilasyon düzeyini göstermektir. Ama bu kadar uç noktalara varmaya gerek yok ki. Tabii ki, Botan'ın yoksul köylüleri Amed'in işçi ve emekçilerine göre asimilasyondan daha az etkilenmişlerdir. Ama hemen her devrimde (özellikle sömürge devrimlerinde) proletarya mücadeleye sonradan katılmakla birlikte tayin edici rol oynar. Yeter ki, kendisine ulusal (asimilasyona karşı) ve sınıfsal (işçi mücadeleleri talepleriyle) bilinç aşılayan bir proleter önderliğe sahip olsun. Eğer bu orijinal tahlil gerçek bir dayanak noktası haline getirilirse, hızlı kapitalistleşmeye koşut olarak gelişecek kapitalist sömürgeleştirme süreci sonunda yapılabilecek çok az şey kalır. Oysa durum bunun tam tersidir. Söz gelimi gelişmiş bir işçi sınıfına sahip olan Bask ülkesinde ulusal mücadelenin başını Bask işçi sınıfı çekmektedir. Ancak bu tahlilin esas tehlikeli yanı, proletaryayı bir sınıf olarak değil, sadece ideolojik önderlik olarak görmekle yetinmesidir. Çünkü bunun sonucunda, maddi olanakları nedeniyle yoksul köylülük dışında kalan bazı burjuva kesimler asimilasyondan daha çabuk kurtuldukları için kolaylıkla "yurtsever" kategorisine dahil edilip, öncünün inşasında daha aktif rol oynama şansına sahip olacaklardır. Ne var ki, Ali Fırat'ın da belirttiği gibi, "böylesi kişilerin egemenliği altındaki bir örgüt ya burjuvalaşır, ya bir kabile örgütüne dönüşür ya da bu tür kişilere hizmet eder.(...) Bu tipler bir gücün temsilcisi durumunda oldukları için, temsil ettikleri güçler adına katılımlarını partiye ödettirmek isterler.(...) Bu nedenle kadroların ve emekçilerin örgütlenmesine çalışmadıkları gibi, hatta bunlara ilgi bile göstermemektedirler."[20] Kuşkusuz bu kaygıların hepsinde bir haklılık

18 M. Can Yüce, "Ulusal Mücadele...", **Özgür Halk**, Sayı 21, Temmuz 1992, s.65-66.

19 Güney Kürdistan petrolünün işletilmesi konusunda ABD ve İngiltere'nin girişimleri ve Talabani'nin adamı Serdar Pişteri'ye **Kurd Oil** adında bir petrol şirketi kurdurtulmuş olduğu belgeleriyle saptanmışken. Bu konuda bkz. **Özgür Gündem**, Sayı 134, 13 Ekim 1992.

20 Ali Fırat, "Devrimci Mücadelede Önderlik Gerçeği ve Gelişim Sorunları-2", **Özgür Halk**, Sayı 16, Şubat 1992, s.22-23.

payı, hatta daha fazlası var. Ama o zaman şu sorular hemen akla geliyor: Öncülük iddiası taşıyan bir parti neden saflarını bu kesimlere kolaylıkla açıyor? Bir işçi partisi, asimilasyona uğramış olduğu gerekçesiyle kent proletaryasına sırtını dönme hakkına sahip midir? Unutulmamalıdır ki, asimilasyonun etkisinden kurtulan bir işçi, bu kesimlerden gelen insanlardan çok daha kararlı bir mücadelecilik içine girer. Nitekim işçilerin asimilasyondan kurtularak mücadeleye katılabileceği, son iki yıl içinde Kuzey'de sendikalarda yaşanan altüst oluşla da ortaya çıkmaktadır. Bütün bu söylenenler partilileştirmede yanlış kriterlerin kullanıldığı anlamına geliyor. Çözüm; parti kanallarını yoksul köylülerle birlikte işçilere daha açık tutma, burjuva kesimlerin önüne ise çok uzun süreli sınama/deneme engelleri koyma olmalıdır. Bu bir devrimci işçi partisi için yaşamsal bir gerekliliktir. İleride HEP meselesiyle ilgili olarak bu konuya yeniden döneceğim. Tabii bu arada, şimdiye kadar üzerinde hiç durmadığımız Kürt ticaret burjuvazisi sorunu da gündeme gelecek.

Bir ara sonuç: Enternasyonal sömürgede gerçek kurtuluş ancak bir proleter devrimiyle mümkündür

Yazımın ilk bölümünde Enternasyonal Sömürgede ulusal birlik meselesini işlerken, bunun tek yolunun bağımsız ve birleşik bir ülkeden geçtiğini ifade etmiştim. Bunu daha sonra ileri sürdüğüm görüşlerle bütünleştirdiğimde görülüyor ki, bu bağımsız ve birleşik ülke ancak bir işçi-köylü cumhuriyeti olabilir. Buysa, yoksul köylülüğü peşinden sürükleyen proletaryanın ve onun politik öncüsünün önderliğinde gerçekleşecek bir proleter devriminden başka bir şey değildir.

Çağımız proleter devrimleri çağıdır (bu hep söylenir). Ama bu proleter devrimleri gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler için geçerli olduğu gibi sömürge ülkeler için de geçerlidir. Üstelik devrimlerin eşitsiz gelişme dinamikleri nedeniyle, nasıl sömürgeleştirilmek istenen Çin veya sömürge Vietnam, gelişmiş birer kapitalist ülke olan Japonya ve Fransa'dan önce proletarya diktatörlüğüne vardılarsa, Enternasyonal Sömürge de, kendisine göre kapitalizmin daha fazla gelişmiş olduğu sömürgeci ülkelerden önce proletarya iktidarına varabilir. Görüldüğü kadarıyla şu anki süreç de zaten böyle ilerliyor.

Sömürgeci ülkeler proleter devrimiyle sömürge ülkeler proleter devrimi arasındaki esas fark, sömürge ülkelerdeki proleter devriminin programının demokratik taleplerinin -"Kurucu Meclis", "büyük toprak sahiplerinin topraklarına yoksul ve topraksız köylülerce el konulması", ve tabii en başta "ulusal bağımsızlık"- daha farklı ve fazla oluşudur.[21]

21 Ulusal bağımsızlık meselesinin önemine daha önce değindim. İleride Kurucu Meclis ya da Ulusal Meclis meselesine de nasıl baktığımı anlatacağım. Burada büyük toprak sahiplerinin topraklarına yoksul ve topraksız köylüler tarafından el konulması sorununun üzerinde durmak istiyorum. KUKH önderliğinin bu soruna gereken önemi bugüne kadar vermemiş olduğunu düşünüyorum. Oysa bu talep devrimci bir önderliği burjuva/feodal önderliklerden farklı kılan en önemli ayırım noktalarından birini oluşturuyor. Tarım devrimi sorununun programda ve günlük mücadelede ön plana çıkartılması, devrimci önderliğe yoksul köylü kitleleri gözünde büyük bir prestij sağlayacaktır: Bu talep burjuva/feodal

Ağırlıklı olarak bu taleplere yer veren bir proleter devrimi gerçek kurtuluş yolunu gösteriyor. Barzani, Talabani, sömürgeci devletler ve emperyalizm karşısında ancak böyle bir devrim programı başarı şansına sahiptir. Kürdistani Cephe 'nin (KDP,YNK ve bunların peşine takılan irili ufaklı grupların oluşturduğu cephe) KUKH'inden duyduğu korkunun esas nedeni, bu hareketin Enternasyonal Sömürgede ya da onun bir parçasında bir proleter devrimini başlatma dinamiklerine sahip olmasıdır. Kürdistani Cephe'nin sömürgecilerle ve emperyalizmle işbirliği yapmasının gerekçelerini de başka bir yerde aramamak gerekir.[22]

Öte yandan KUKH önderliği Enternasyonal Sömürge için ayrı bir devrim öngörmekle birlikte, bu devrimin sınıf doğası konusunda kararsızdır. İşte bu, yazının başından beri anlatmaya çalıştığım sorun: KUKH önderliğinin stratejisinin eksikliği ya da yarım oluşu. Tabii bu stratejik eksiklik, ileride anlatacağım gibi, mücadelenin taktiklerini de zaman zaman olumsuz yönde etkiliyor.

Ali Fırat[23] da, M.Can Yüce[24] de "Ulusal Kurtuluş Devrimi", daha doğrusu "Ulusal Demokratik Devrim" evresini mutlaklaştırıp, proleter devrimini geleceğe erteliyorlar. Oysa sömürge ülkeler proletaryası, gençliğine, görece zayıf gelişimine rağmen **ulusal demokratik devrim** zeminine yaslanarak iktidara gelebilir. Dolayısıyla ulusal demokratik devrimi de ancak proleter devrimi gerçekleştirebilir. Nitekim Ali Fırat, "Botan'dan başlayan bir Ekim Devrimi" saptamasıyla ulusal demokratik devrimi mutlaklaştıran çerçeveyi zaman zaman kırıyor. Çünkü bu saptama açıkça, peşinden geniş yoksul köylü yığınlarını sürükleyen bir proleter devrimi anlamına gelir. Ama ikircikli yaklaşımlar gene de sürüyor ve proleter devrimi anlayışı diğer ülkelerin devrimlerine terk ediliyor.

önderliklerin, sınıfsal çıkarlarına doğrudan darbeler indireceği için, kesinlikle karşısında duracakları bir talep olacaktır. KUKH önderliği özellikle Güney'den başlayarak bu talep doğrultusunda mücadele etmeyi ivedilikle önüne koymalıdır. Kuzey'de ise bu talep doğrultusunda yürütülecek propaganda ve gerçekleştirilecek kitle seferberliği, "yurtsever" olarak nitelenen bazı çevrelerin gerçek yüzlerinin görülmesine imkân sunacaktır. Bu çevrelerin desteğini alabilmek için yoksul köylülüğün acil ihtiyaçlarını bir süre daha arka planda tutmak, ileride zaten karşı karşıya gelinecek olan güçlerle işbirliğini sürdürme kaygısıyla muazzam bir devrimci potansiyeli kaybetmek anlamına gelecektir.

22 Sorun Talabani ve Barzani'nin 'ajan' veya 'uşak' olması değildir. Bunlar milliyetçi burjuva/feodal önderliklerdir ve esas olarak sınıf çıkarlarını herşeyden üstün tuttukları için varolan konumlarını sürdürmektedirler. Ali Fırat, **Özgür Halk** dergisinin Mayıs 1992 tarihli 19. sayısında yer alan,"Son Siyasal Gelişmeler, Bölgesel ve Uluslararası Durum" başlıklı yazısında bu önderliklerin "bağımsızlık önünde engel olduklarını" belirtiyor. Hemen bu noktada Güney'de ABD desteğiyle kurulabilecek olan bir Kürt devletine karşı Türkiye sosyalistlerinin tavrı meselesine kısaca değineyim. Emperyalizmin desteğini alacak böyle bir devlete TC'nin saldırı imkanı yoktur. Tersine gönülsüzce işbirliği yapmak zorunda kalacaktır.Eğer emperyalizm gelecekte bu devlete sunduğu desteği geri çekerse, bu devlet zaten TC'ye bile gerek kalmadan Irak tarafından yıkılır. Çünkü yapay bir devlettir, bir devrim üzerine inşa edilmemiştir. Ancak gene de, emperyalizmin geri çekilmesiyle sömürgeci ülkelerin saldırısına uğrarsa bu mevziyi bile esasen KUKH savunmak zorunda kalacaktır ki, o zaman Türkiye sosyalistleri de bu savunmaya desteklerini sunmak zorundadırlar.

23 Ali Fırat, "Gerçekleşen Sosyalizmin Dönüm Noktasında Yeni Sosyalizm Arayışları üzerine", **Özgür Halk**, Sayı 7, Mayıs 1991,s.28.

24 M. Can Yüce, "Ulusal Mücadele...", **Özgür Halk**, Sayı 21, Temmuz 1992,s.65.

Böylece başka yerlerde Kürdistan'da sınıf mücadelesini vurgulayan KUKH önderliği, iş devrim sorununa gelince Türk soluyla aynı çizgiye geliyor.

KUKH önderliği Kürdistan devriminin 'bağımsız' niteliği konusunda tam ve sağlıklı bir adım atarken, aynı devrimin karakteri ya da sınf doğası konusunda atacağı ikinci adımda tereddütlü davranıyor. KUKH gelişen mücadele süreci içinde geçmişin şablonlarından arınma konusunda Türkiye sosyalist hareketinden çok daha cesur davrandı, davranıyor. Emperyalizm çağında demokratik devrimle sosyalist devrim arasında kalın bir duvar olmadığı gibi, ulusal kurtuluşla proleter devrimi arasında da duvar yoktur. Tam tersine ulusal bağımsızlığı programının başına koyan proleter devrimidir ki ulusal kurtuluşu elde eder. Öte yandan, tabii ki proleter devrimi aynı zamanda bir köylü devrimidir; ama proleter devriminin dışında bir köylü devrimi mümkün değildir. Devrimci süreçlerde "önce"ler ve "sonra"lar kalmamıştır. Leninizm, devrimlerin iç içe geçmişliğinin teorisidir. KUKM nasıl olur da bu kesintisizliğin dışında kalabilir?[25]

Kürdistan devriminin orijinalitesi

Kürdistan devrimi, ezen ulus/ezilen ulus ayrımına ve Ulusların Kendi Kaderlerini Tayin Hakkı (UKKTH) ilkesine farklı bir perspektiften bakmamızı gerekli kılıyor.

Konuya gene Marx'tan bir alıntıyla gireceğim, ama bu kez Polonya sorunuyla değil, İrlanda ile ilgili olarak:[26]

> (...) Sermayenin metropolü ve bugüne kadar dünya pazarının egemen gücü olmaya devam eden İngiltere, halihazırda bir işçi devrimi için en önemli ülkedir. Üstelik bu devrimin maddi koşullarının belirli bir olgunluk düzeyine ulaştığı tek ülkedir. Zaten bu yüzden de,Uluslararası Emekçiler Birliği, İngiltere'de bir toplumsal devrimi önüne hedef olarak koymuş bulunuyor. Bunu sağlamanın tek yolu ise İrlanda'yı bağımsız kılmaktır. İşte bundan dolayı da, Enternasyonal her zaman İngiltere ile İrlanda arasındaki anlaşmazlığı ön plana çıkartmalı ve açıkça İrlanda'dan yana saf tutmalıdır. Londra'daki [Enternasyonal] Merkez Konseyi'nin özel görevi, İngiliz işçi sınıfı içinde, İrlanda'nın ulusal kurtuluşunun kendisi için soyut bir adalet ve

25 Burada PKK Genel Sekreteri Abdullah Öcalan'ın, **Turkish Daily News** gazetesinde 27-29 Kasım 1991 tarihinde dizi olarak yayınlanan röportajında, PAK'la (Partiye Azadiye Kurdistan ilgili bir soruya verdiği yanıta değinmek istiyorum. Bilindiği gibi PAK Kuzey Irak'ta PKK doğrultusunda faaliyette bulunan küçük bir partidir. Öcalan PAK'ın Marksist ve Leninist olmadığını, sadece bir özgürlük partisi olduğunu söylüyor. Yani gene aynı konu. Eğer bu cevap 'taktik' bir mülahazayla dile getirilmemişse çok sorunlu, çünkü Güney Kürdistan'da geleneksel önderliklerin etkisini kırmak için her zamankinden daha fazla sınıfsal mücadele gerekiyor. PAK'ı, Güneyli kitlelerin -özellikle yoksul köylülerin- gözünde güçlendirecek tek doğru politika programına toprak devrimini alarak davranması olurdu. Bilmiyorum yapıldı mı?

26 Marx'ın İrlanda'nın bağımsızlığının gerekliliği üzerinde durduğu bir yazısıyla ilgili olarak, bkz. Kugelmann'a Mektuplar, Köz Yayınları, 1975.

> insaniyet sorunu değil, bizzat kendi toplumsal kurtuluşunun birinci koşulu olduğu bilincini uyandırmalıdır.[27]

Yaptığım bu aktarmanın Marx'ın ulusal sorun konusunda ne kadar gelişkin düşüncelere sahip bir komünist olduğuyla uzak yakın hiçbir bağı yok. Kuşkusuz Marx'ın bu görüşleri kendisinden sonraki komünistlerin -tabii özellikle Lenin'in- UKKTH konusundaki görüşlerini derinleştirmelerinde etkili olmuştur, ama işte o kadar. Zaten alıntıdan da kolaylıkla anlaşılacağı gibi Marx'ın amacı İrlandalıların ulusal haklarını savunmak değildir. Daha önce Polonyalılarla olduğu gibi İrlandalılarla ilgilenmesinin de nedeni, bu ulusların birleşmesinin ve bağımsızlaşmasının onları ezen ulusların ülkesinde bir proleter devrimine imkan sunacağındandır. Benim burada üzerinde durmak istediğim esas sorun, Polonya ve İrlanda örneğinde ileri sürülen bağımsız devlet kurma düşüncesinin UKKTH ile nasıl bağdaştırılabileceğidir. Bilindiği gibi, UKKTH, ulusların kendi geleceklerini özgür iradeleriyle kendilerinin belirlemesi hakkıdır. Bu hak; birlikte kalmaktan başlayıp, kısmi bir otonomiye varan, ama aynı zamanda ayrı devlet kurmaya kadar uzanabilen çok sayıda varyantı içerir. Söz gelimi, parçalanmış Polonya'nın her üç kesimi de, veya bunlardan bir ya da ikisi ayrılma hakkına karşı çıksaydılar, Marx'ın önerisi UKKTH'nı çiğnemiş mi olacaktı? Veya aynı şekilde, İngiliz ordusunun işgali altında yaşayan İrlandalılar ayrılma talebinde bulunmasaydılar, Marx'ın ayrılmaları konusundaki ısrarı UKKTH'nı dikkate almadığı anlamına mı gelecekti? Bence Marx'ın önerisi hangi kaygıdan hareket ederse etsin, hangi hedefe bağlı olarak formüle edilmiş olursa olsun doğru bir öneriydi. Aynı durum Enternasyonal Sömürge için de geçerlidir. Kürdistan devriminin orijinalitesinin kaynağı işte burada yatıyor. Ali Cizreli'nin "Kapitalizm ve Sömürgecilik"[28] başlıklı yazısı bu açıdan çok ilginç; benim birazdan varacağım sonuçlara varmıyor ama, en azından bir tartışmanın öncüllerini sunuyor.

Bu tip ülkelerin ulusları için ulusal sorunun çözümünün tek bir yolu vardır: Proletaryasının ve onun partisinin öncülüğünde ulusal birliğini sağlayarak bağımsız ve birleşik devletini proleter devrimi aracılığıyla kurmak. Eğer bu ulusun farklı bölgeleri ulusal birliğe karşı çıkarlarsa, bu, öncelikle o bölgenin ulusal bilincinin geriliği anlamına gelir. KUKH'nin devrimci önderliğinin misyonu bu geri bilinci, köle bilinci yıkmaktır. Böyle bir önderliğin olmadığı durumlarda bile, bu görevi yerine getirmek üzere bu kez sömürgeci ülkelerin Marksistleri davranmak zorundadırlar.[29]

---

27 Marx'ın S.Meyer ile A. Vogt'a mektubu, M.E.W., Cilt 32, s.667-670

28 Ali Cizreli, "Kapitalizm ve Sömürgecilik", Özgür Halk, Sayı 26, Aralık 1992, s.48. Cizreli bu yazısında şöyle diyor: " Bir ezilen ulus tekerlemesidir gidiyor, 'ezilen ulus'tan herkes, sömürge ve ezilen bağımlı ulus dışında her şeyi anlıyor. Daha doğrusu yuvarlak olarak yapılan bu ezilen ulus tanımlaması Türkiye'de bir yere, tabana oturtulmuyor. Kürdistan'ın sömürge oluşuna karşı çıkanlar için, 'ezilen ulus' ortak payda oluyor."

29 Trotskiy, Faşizme Karşı Mücadele, Köz Yayınları, 1976, s.214. Almanya'daki ortayolcuların ulusal soruna yaklaşımlarını eleştirirken, Trotskiy şöyle diyor: "Ulusal so-

Şimdi bu orijinalitenin yarattığı sonuçlara gelelim. Bugün için Kürdistan'da ve Türkiye'de ulusal sorunun çözümü farklıdır. Kürdistan devrimi açısından ulusal sorunun çözümü, parçaları birleştirip bağımsız ve özgür bir ülke yaratmaktır. Türkiye devrimi açısındansa (alan Misak-ı Milli olmadığına göre) o çok sözü edilen Kürtler, Lâzlar, Çerkesler, Gürcüler, Abhazlar, Türkmenler meselesidir. Türkiye'de yaşayan bu ulusların veya etnik azınlıkların tümü ezilen konumundadır ve çeşitli düzeylerde ezen ulusun baskısı altındadırlar. Türkiye devrimi bu sorunu UKKTH ve Lenin'in ezilen ulus lehine pozitif ayrımcılık anlayışıyla çözmelidir. Aynı coğrafi mekanda büyük bir ulusla birlikte yaşamak zorunda kalacak küçük uluslar veya etnik azınlıklar lehine ve büyük uluslar aleyhine işleyen bu ilke yaşama geçirilmelidir. Proletarya böylelikle sadece sınıfları değil, ulusları da ortadan kaldırmanın yolunu açmış olacaktır. Kürdistan'ın bağımsızlığı durumunda, Kürt ulusu, bir büyük ulus olarak kendi mekanında yaşamak zorunda olan küçük uluslara veya azınlıklara bu ilkeyi uygulamak zorundadır. Yani söz gelimi Kerkük'te yaşayan Türkmenler o zaman bu pozitif ayrımcılıktan yararlanmalıdırlar.

Taktikler ve politik değerlendirmeler üzerine

Stratejideki eksiklik ya da tamamlanmamışlığın doğal olarak taktiklere de yansımak zorunda olduğunu daha önce belirtmiştim. KUKH önderliği bu stratejik açmazı nedeniyle zaman zaman başarılı zaman zaman başarısız kalan taktik yönelişler içine giriyor. Başarısız taktik adımlarını çeşitli zikzaklarla kapatmanın yollarını arıyor. Bu zikzakların belli başlılarını, önce erken genel seçimlerle ilgili olarak aldığı tavırda, daha sonra DYP-SHP hükümetine yaklaşımında, HEP meselesinde, Ulusal Meclis seçimleri konusunda, referandum meselesinde izlemek mümkün. Şimdi bunları sırasıyla inceleyelim.

* Erken genel seçimler

Özgür Halk dergisinin Eylül 1991 tarihli sayısında çeşitli seçim taktikleri ileri sürülürken şöyle deniyordu: "(...) Taktiklerden birincisi: Temel bazı koşulları benimseme koşuluyla, burjuva muhalefet partilerinden biri ya da birkaçıyla seçim ittifakına girmektir. Böyle bir politik tutumun benimsenmesinin gerekliliği, Sabancı'ların, Koç'ların, Genelkurmay'ın, Özel Harp Dairesi'nin yoğun istem ve çabaları temelinde özel savaş rejiminin kendisini yenileme çabalarına engel olma veya en azından bu konuda çeşitli ciddi pürüzler yaratma, yeni bir gerici sağ ik-

---

runda Bolşevizme özgü olan şey, ezilen ulusları, hatta en gerilerini dahi, yalnızca nesneler olarak değil, siyasi özneler olarak da ele almasıdır. Bolşevizm onlara kendi kaderlerini tayin etme hakkını' tanımakla ve parlamentoda bu hakkın çiğnenmesini protesto etmekle yetinmez. Bolşevizm, ezilen uluslarının içine girer, onları ezenlere karşı ayaklandırır, onların mücadelesini kapitalist ülkelerin proletaryasınınkine bağlar, ezilen Çinliler'e, Hindular'a veya Araplar'a ayaklanma sanatını öğretir ve medeni cellatlar karşısında bütün bu işin sorumluluğunu üzerine alır. İşte Bolşevizm, yani eylem halindeki devrimci Marksizm, ancak burada başlar. Bu sınırın gerisinde kalan herşey merkezciliktir."

tidara yol vermeme, burjuva güçler arasındaki dengeyi sarsma ve devrimin bazı mevziler elde etme ihtiyacından kaynaklanmaktadır.(...) Ve hatta Türkiye ve ülkemiz şartları göz önüne getirildiğinde şayet olanaklıysa bu seçeneğe öncelik vermek en doğru, yararlı ve ihtiyaca cevap verenidir. Kuşkusuz bu seçeneğin gerçekleşmesi durumunda tüm sol güçlerin bu seçim taktiğine ortak edilmesi gerekiyor."[30] Artık diğer taktikleri (!) saymaya bile gerek olmadığı kanısındayım. Çünkü bu taktiğin belirli bir varyantı şöyle gelişiyordu: "(...) O halde ne yapılmalı? Son dönemde SHP-HEP ittifakı gelişti. Her iki parti, genel seçim konusunda anlaşarak ortak listede buluştular. Bizce bu önemli bir gelişmedir. Her şeyden önce, burjuva 'sol kanat' partilerin ittifakı şeklinde de gelişse, bu oluşuma demokratik bir platform olarak bakılıp 'sol blok' şeklinde bir dayanışma ile yanıt verilebilir mi? Tartışmak gerekir. Bu platformun bugüne kadar halklarımız üzerinde özel savaş politikası güdüp ortalığı kan gölüne çeviren rejimin birçok uygulamalarına karşı çıkıp bazı demokratik tepki ve çözümlerle soruna yaklaştıkları gözleniyor. Yine mevcut koşullar, sağ bir iktidarın yeniden iş başına gelip bugüne kadar sürdürülen politikaların değişmesini; köklü bir çözüm getirmeyeceği belli olsa da bazı önemli demokratik açılımlar açısından (ki bunun önemi yadsınamaz) yeni bir sol iktidarın yeğlenmesini gerekli kılıyor. Bu ve diğer bazı nedenlerden dolayı, 'sol' cephede kurulan SHP-HEP ittifakının mümkün olan en geniş katılımla desteklenmesi sorunu ciddiyetle ele alınmalıdır."[31] Nitekim ciddiye de alındı! Bu taktiğin ne denli yanlış olduğunu kuşkusuz yaşanan süreç fazlasıyla doğruladı. Kitleler seçim zaferinin sarhoşluğuyla kendilerini ziyarete gelen Demirel ile İnönü'yü büyük bir coşkuyla kucakladılar. Bu büyük bir yanılsamaydı. Ama bu yanılsamaya, bunun yaşanmasına prim veren bir taktikti söz konusu olan. Bir burjuva partisine, hele hele yıllardır resmi ideolojinin bayraktarlığını yapmış bir partiye verilen bu destek nasıl oluyor da bugün bile hâlâ doğru bir taktik olarak savunulabiliyor? Bu taktiğin genel stratejinin bir türevi olduğunu söylemek mümkün mü? Bir yönüyle hayır, bir yönüyle evet. Hayır; çünkü stratejinin sınıf mücadelesini ve devrimi öngören ayağına, yani sağlam ayağına ters düşüyor. Evet; çünkü gene aynı stratejinin devrimin karakterini göz ardı eden zayıf ayağına denk düşüyor.

O halde doğru bir stratejiye bağlı kalınarak ileri sürülebilecek doğru bir taktik ne olabilirdi? Ya bağımsız adaylarla seçime girilecek ve büyük oylarla seçimi kazanan az sayıda milletvekili Meclisten geri döneceklerdi ya da, belki de daha doğrusu, zaten varolan büyük kitle seferberliğine yaslanılarak seçimler aktif olarak boykot edilecekti. Bu tür bir boykot kampanyası Türkiye solunun bugüne kadar yürüttüğü anlamsız boykot kampanyalarından daha etkili olacak, çünkü bölgede seçimlere katılma yüzdesi son derece komik oranlarda kalacaktı. Ve işte bu kampanya, daha ileride tartışacağımız Kurucu Meclis ya da Ulusal Meclis talebiyle birleştirildiğinde, gerek kitlesel özgüven gerekse daha büyük bir kitlesel yükseliş için basamak olacaktı. Bu ciddi fırsat hovardaca harcanmış oldu.

30 "Erken Seçime Karşı Tavır Ne Olmalıdır?", Özgür Halk, Eylül 1991, Sayı II, s.6.
31 Aynı yerde, s.7.

* HEP meselesi

KUKH önderliğinin, TC'nin reformist ve uzlaşmacı Kürt grupları aracılığıyla HEP'i ele geçirme manevrasını boşa çıkartmış olması önemli bir başarıdır. Önümüzdeki dönemde benzer manevralar , üstelik bu kez TC tarafından değil, emperyalizm tarafından da gündeme getirilebilir. Güney Kürdistan'daki 'devletleşme' süreci devam ettikçe TC bu taktiğe artık kolay kolay başvurmaya cesaret edemeyecektir. Ancak HEP meselesi aslında burada bitmiyor. Kürdistan'da -özellikle Kuzey'de- sınıfsal yapıların üzerinde dururken bir Kürt ticaret burjuvazisinin varlığından söz etmiş ve bu konuya daha sonra değineceğimi belirtmiştim. Gerçekten de gerek Kuzey Kürdistan'da gerekse Türkiye'nin metropollerinde bir Kürt ticaret burjuvazisi vardır. Bu kesim atlanarak Kürdistan'ın sınıfsal yapısı üzerinde konuşulamaz. TC'nin HEP manevrası her ne kadar boşa çıkartılmışsa da, izleri tamamen silinememiştir. Şu anda HEP içinde bu ticaret burjuvazisinin başını çektiği ciddi bir akım vardır. Üstelik bu akımın içinden bazıları KUKH önderliği tarafından "yurtsever" olarak nitelendirilmektedirler. Bunların sınıf çıkarları yoksul Kürt köylüleri ve emekçilerininkinden olduğu kadar, Türkiye'nin metropollerinde , kimi tam da bu "yurtsever"lerin hesabına boğaz tokluğuna çalışmak zorunda kalan ve bu metropollerin "kent yoksulları"nın bir kesimini oluşturan genç Kürt işçilerininkinden de farklıdır. HEP'in seçimlerde hep bu "yurtsever" adayları öne çıkarması kendi seçmenleri tarafından da kaygıyla karşılanmış ve mevcut seçmen potansiyelinin çok altında bir oy alabilmiştir (kuşkusuz bu düşük oy meselesinin burada değinemeyeceğim başka nedenleri de olmakla birlikte). KUKH önderliği gücünü arttırmak istiyorsa her yerde Kürt emekçilerine ve yoksul köylülerine yaslanmak zorundadır, bu ticaret burjuvazisine değil. Çünkü sınıf partisi olmak da, devrimci bir politika yürütmek de ancak buradan geçiyor. Salt ulusal bir mücadele verildiği gerekçesiyle hareket edilmeye devam edilirse, sonuçta eleştiriye tabi tutulan burjuva önderliklerle aradaki sınır çizgileri yok olmaya başlar.

* Referandum taktiği

Referandum taktiği her zaman devrimci bir sürece katkıda bulunacak bir taktik olarak görülmemelidir. Bazı durumlarda Enternasyonal Sömürgede bağımsızlık ve birleşiklik mücadelesini riske atabilir. Referandum halkın önüne iki tercih sunmak demektir. Oysa halkın gerçek çıkarı bu tercihlerden sadece birinin yanında olmaktan geçiyor. Referandum yapılacaksa Kürdistan'da değil, Türkiye'deki ezilen ulus içinde yapılmalıdır. Kaldı ki, referandumun nasıl yapılabileceğiyle ilgili şu değerlendirme tüyler ürpertici dir: "(...) Böylesi bir referandumu **Rejim mi yapar** (abç.), **uluslararası demokrasi güçleri mi yapar** (abç.),yoksa bu halkın öncü gücü mü yapar; orası dünyanın sürekli gelişen konumuna göre değişebilir ve bizce önemli bir yan değildir."[32] Herşey bir yana,

32 "Kürdistan Halkı Özgürleşme Yolunda Referandum ve Ulusal Meclise Doğru İlerliyor" başlıklı yazı. Özgür Halk, Sayı 20, Haziran 1992, s.29.

nasıl önemli değildir? Rejimin referandumuna nasıl güvenilebilir? Ve "uluslararası demokrasi güçleri", BM ya da emperyalizmden başka ne anlama gelir? Eğer burada amaçlanan, TC'ye bir referandum yaptırmış olmak, nihai hedefe doğru bir ara halka yakalamak ise ciddi bir taktik hata yapılmaktadır. TC, eğer halkın öncü gücüne referandum(!) yaptırma noktasına gelmişse zaten referanduma bile gerek yok, iş tamamlanmış demektir. Ama "uluslararası demokrasi güçleri"ne yaptırılacak bir referandum da, proleter devrimindense emperyalist güçlere bel bağlamak, "Yeni Dünya Düzeni"ne baş vurmak anlamına gelir. Ve bu durumda gene burjuva/feodal önderliklerle aradaki sınır çizgileri silinmiş olur.

* Ulusal Meclis/ Kurucu Meclis

Daha önce de belirttiğim gibi, "Kurucu Meclis" ya da "Ulusal Meclis" şiarı sömürge bir ülkede mücadele eden proleter bir önderliğin programının demokratik talepler bölümünün olmazsa olmaz koşullarından biridir. "Ulusal bağımsız" talebiyle bütünleşecek "Kurucu Meclis" şiarı sömürge ülkenin yoksul köylü kitlelerini bir bayrak altında toplayabilir. Bu yüzden büyük bir önem taşır. Ancak "Kurucu Meclis" şiarı mücadelenin gelişimi içinde uzun süre bir propaganda sloganı olarak kullanılmalıdır. Bu hedef gösteren slogan basit taktiklerin aracı haline getirilmemelidir. Hele sömürgeci devletle kurulmak istenen diyalogun bir aracı olarak hiç düşünülmemelidir. "Kurucu Meclis", bir devrimci kitle seferberliği silâhıdır, basit bir diplomasi aracı değil! Avrupa'da yapılan seçimlerle oluşturulmaya çalışılan "Ulusal Meclis", emperyalizmin desteğiyle Güney Kürdistan'da kurdurulmaya çalışılan sözde devletin Meclisinin yanında bile sönük kalıyor. Hele temsilcilerinin açlık grevine gitmesi daha da tuhaf bir durum. Açlık grevi çoğunlukla yapacak başka şeyi kalmayanların başvurmak zorunda kaldıkları bir çaresizlik mesajıdır. "Kurucu Meclis" ise devrimci bir çaredir.

Sonuç

KUKH önderliği ciddi bir tercihle karşı karşıyadır. Ya ülke işçilerine ve yoksul köylülerine dayanarak bir proleter devriminin başını çekecek ya da bütün iyi niyetli çabalarına rağmen emperyalizm ve sömürgeci devletler karşısında yenilgiye uğrayacaktır. Diplomatik ilişkilere ve taktiklere girişmek ülkesel ölçekte büyük bir proletarya partisi inşa etmiş olmaktan geçer. Bu görev hâlâ yeterince yerine getirilebilmiş olmaktan uzak. O halde diplomasi ve muhatap arama girişimlerinden önce, daha yapılması gereken çok şey var. KUKM ve KUKH ülke tarihinin tanık olduğu en önemli kazanımdır, harcanırsa tüm ülke, bölge ve dünya devrimci hareketi için çok yazık olur.

Kürt hareketi üzerine bir değerlendirme

DEMİR KÜÇÜKAYDIN

Bir Türk tarihçisi, bir zamanlar, Osmanlı İmparatorluğunun egemenliğinden kurtulan son ulusun Türkler olduğunu söylemişti. Bu önermeyi bugün şöyle bir paradoksal önermeyle tamamlamak gerekiyor: Osmanlı İmparatorluğunun egemenliğinden hâlâ kurtulamamış son ulus da Kürtlerdir. Kürtlerdir, çünkü Türk modernleşmesi ya da "burjuva devrimleri" -yine paradoksal bir ifadeyle- burjuvaziye karşı yapılmış burjuva devrimleridirler. Bu "devrimler" Osmanlı egemenliği altındaki Hıristiyan ulusların burjuvazisine karşı Osmanlı "devlet sınıfları" tarafından örgütlenen ve yönetilen hareketler olmuşlardır. Bu nedenledir ki Türkiye Cumhuriyeti devleti Osmanlı İmparatorluğunun yaşayan ruhu olmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu egemenliği altındaki Hıristiyan uluslar bu egemenliğe ilk başkaldıranlar oldular. Ancak bu baş kaldırış, Balkanlar'da ve Anadolu'da zıt sonuçlara yol açtı. Balkanlar'da Hıristiyan kapitalizmi, Müslüman prekapitalizmini yenip sürerek başarıya ulaşır ve Balkan uluslarının yolunu açarken, Anadolu'da Kürt-Türk Müslüman prekapitalizmi, Rum-Ermeni Hıristiyan kapitalizmini sürerek ve yok ederek tasfiye etti. Bu süreç, kıta Avrupası ve Britanya Adaları arasındaki gelişim zıtlıklarına benzetilebilir. Kıta Avrupası'nda Sen Barthelmi katliamlarıyla burjuva gelişimi bir kaç yüzyıl geciktirilirken, İngiltere modern gelişimin yoluna giriyordu. Türkiye Cumhuriyeti kurulduğunda eski

Ermeni ve Rum burjuva konakları, Kürt ve Türk feodallerinin evlerine ya da Osmanlı'dan miras Cumhuriyet adını almış devletin hükümet konaklarına dönmüştü. Bu tersine gidiş Kürt hareketinin de gerilemesine yol açtı. Bundan sonraki dönemde KUKH'nin ağırlık merkezi İkinci Dünya Savaşının özel koşulları nedeniyle önce İran'a (kısa ömürlü Mehabet Kürt Cumhuriyeti), İran'daki yenilgiden sonra da Irak'a kaydı. Bu dönem boyunca Kuzey Kürdistan'da hemen hemen hiçbir ciddi ve kitlesel direniş görülmez. Kürt emekçi yığınları zor ve dini tarikatler aracılığıyla Türk gericiliğinin oy deposu olarak kalırlar.

PKK'nın bazı özellikleri

1960'lı yıllarda Türkiye'de kapitalist gelişimin hızlanması ve işçi hareketinin doğuşuyla birlikte yeniden doğan Türk sosyalist hareketi (ilk doğuş Ekim Devrimi yıllarında olmuştur) Kürt ulusunun memnuniyetsizliğinde doğal bir müttefik buldu. Türkiye'deki KUKH, Türk sosyalist hareketi'nin rahminde onunla aynı Marksist söylemi kullanarak gelişmeye başladı. 60'lı yıllar boyunca ayrı bir kişiliği olmadı, 70'li yıllar Türk sosyalist hareketinden kopma ve kendi kişiliğini bulma mücadelesiyle geçti, 80'li yıllar Kuzey'de bağımsız bir KUKH'nin doğuşuna tanıklık etti. 90'lı yıllarda ise müthiş kitleselleşmesi görülüyor. Bu kitleselleşen ve radikalleşen hareket ise örgütsel ve politik ifadesini PKK' da buluyor.

KUKH gelişir ve güçlenirken, Türk sosyalist hareketi 1979'dan itibaren, önce kendi hataları, sonra 12 Eylül darbesi ve en son olarak da Sovyetlerin dağılışıyla birlikte, hızlı bir dağılış ve çözülme sürecine girdi ve aslında küçük ve etkisiz çevreler sayılmaz ise, bir toplumsal güç olarak yok olmuş durumda. Bu çöküş öylesine güçlü ki, yükselen Kürt mücadelesi bile onu canlandıracak bir soluk veremiyor.

Kuzey'deki Kürt hareket ve partileri iki kaynaktan doğmuşlardır. Birincisi Güney'de mücadele eden hareketlerin uzantıları ve paralelleri. Bu daha ziyade aşiretlerden güç alan partiler 50'li ve 60'lı yıllarda Kürtler arasında daha etkili ve organize idiler. Türk sosyalist hareketlerinin uzantısı ya da paraleli olan partiler ise 70'li yıllardan sonra daha etkili olmuşlardır.

Kuzey'deki Kürt hareket ve partilerinin bu bölümü, içinden çıktıkları Türk hareketlerinin problematiklerini ve sınıfsal eğilimlerini aynen yansıtmışlardır. 1960'ların reformist ve burjuva sosyalist Türkiye İşçi Partisi ve 1970'lerin yine aynı karakterde ve Sovyet çizgisindeki TKP'den kopan ya da onun paraleli olan parti ve hareketler altın çağlarını 1970'li yıllarda yaşadılar ve zamanlarına göre, feodal ve aşiret geleneğine dayalı hareketlere göre büyük bir ilerlemeyi temsil ediyorlardı. Bunların en bilineni Kemal Burkay'ın lideri olduğu parti ve harekettir.

Bu temel eğilimdeki partilerin ve hareketlerin ortak özelliği reformist olmalarıdır. Bunun yanı sıra Sovyet çizgisinin sadık taraftarı olmakla da malüldüler. Bir yandan PKK'nın temsil ettiği radikalleşme, diğer yandan da Sovyetler'in çöküşüyle birlikte hızlı bir gerileme ve çürüme sürecine

girmiş bulunmaktadırlar. Bu hareketler bugün PKK'nın temsil ettiği radikal ve yığınsal Kürt hareketinin başarılarından son derece rahatsızdırlar ve içten içe onun yenilgisini beklemektedirler. Eğer Türk burjuvazisi Türk ordusunun politikadaki geleneksel ağırlığını sınırlayıp, İspanya'da Bask sorununun çözümünde olduğu gibi bir politikayı uygulayabilirse, bu politikanın Kuzey'deki dayanağı muhtemelen bu partiler olacaktır. Bunlar şimdilik sıranın kendilerine gelmesini bekliyorlar.

Türk sosyalist hareketinden kopan ikinci eğilim küçük burjuva sosyalizminin ve radikalizminin damgasını taşımıştır. Maocu, Arnavutlukçu ya da Latin Amerika'daki Kastrist, Sandinist benzeri Türk hareketlerinin Kürt paralelleridirler. Bunların içinde en bilineni ve doktriner olanı Rızgari idi. Bu hareketler altın çağlarını 1980'e kadar olan dönemde kısa bir süre ve Türkiye'deki radikalleşmenin bir yansısı olarak yaşadılar. PKK da bu kategoriden sayılabilir. Ancak onun doğuşu diğerlerinden bazı bakımlardan ayrılır ve bu ayrılış noktaları PKK'nın diğerlerine göre niçin başarılı olduğunu anlamak bakımından bazı ip uçları verebilir.

1970'li yıllarda, özellikle 1974'ten sonra Türkiye'de kitlelerin muazzam radikalleşmesi ve kitle hareketinin yükselişi yaşanmıştır. Ancak bu radikalleşme tüm toplum kesimlerinde senkronize olarak gerçekleşmedi. Önce şehirlerin işsiz kesimleriyle, küçük burjuvazi radikalleşti. İşçi sınıfı nispeten sendikalar aracılığıyla konumunu koruyabiliyor hatta gerçek ücret artışları sağlayabiliyordu. Bu, sözkonusu radikalleşme döneminde aynı zamanda ve bu nedenle işçi sınıfının sanayi çekirdeği arasında reformist sosyalizmin ve sosyal demokrasinin (TKP ve CHP) güçlenmesini de açıklar. Kuzey ise daha geri toplumsal ilişkiler nedeniyle radikalleşmede geri kalmıştı. 1978'lere gelindiğinde artık radikalleşmiş küçük burjuva ve işsiz kitleler yorulmaya başlamışken işçilerin ve Kürt yoksullarının radikalleşmesi başlamıştır. İşte PKK bu dönemde doğmuştur, ve özellikle kasaba ve şehirlerin yoksul gençliği arasında taban bulmuş ve onun eğilimlerinin ifadesi olmuştur. **PKK Kuzey'de doğan en son Kürt hareketidir.**

Diğer yandan PKK'nın en az bilinen bir özelliği de **Kürt ve Türk devrimcilerinin kurucuları arasında birlikte yer aldığı ilk ve tek Kürt hareketi olmasıdır.** Bütün diğer Kürt hareketleri sadece Kürtler tarafından kurulmuştur.

PKK kökeni itibariyle Kastrist sayılabilecek Türk hareketlerinin geleneğinden kaynaklanmakla ve onların Kuzey'deki paraleli olmakla birlikte, güçlü bir Stalinist dille konuşur. Ama bu onun Stalinist olduğu anlamına gelmez. Stalinist Kürt hareketleri daha ziyade reformist sosyalist Kürt hareketleridir. PKK, daha ziyade Vietnam ve Çin'deki köylü ve Ulusal Kurtuluş hareketleriyle Küba ve Nikaragua'daki Kastrist ve Sandinist hareketlerin arasında bir yerdedir. PKK'nın anti-demokratik eğilimleri onun Stalinizminden değil, ulusal kurtuluş hareketlerinin kendi karakterinden gelmektedir. Bu özellikler hangi ideolojiye bağlı olursa olsun bütün hareketlerde görülmektedir. Dünya'da PKK'nın yaptığı türden işler yapmamış ve yapmayan bir tek ulusal kurtuluş hareketi

gösterilemez. Namibya, Filistin, Bask, İrlanda vs. gibi bütün ulusal kurtuluş hareketlerinde benzer pratikler görülmüştür ve görülür. Garip olan nokta onlarda hoş görülen bu pratiklerin PKK'ya ve KUKH'ne gelince çifte standarda tabi kılınmasıdır.

KUKH'nin ihanet ya da mücadele arasında üçüncü bir yola olanak tanımayan sert ve keskin çelişkileri her türlü demokrasi ve tartışma denemesini olanaksız kılmaktadır. Savaşan bir ordu, kendi safları arasında farklı strateji ya da tereddütlere tolerans gösteremez. Orada siyasetin değil, savaşın fizik yasaları belirleyicidir. Burjuva ordularının mutlak itaat ile sağladığı tek bir iradeye göre davranabilme özelliği, KUKH'nde de ancak tereddütlülerin ya da farklı strateji önerenlerin tasfiyesiyle sağlanabilmektedir. Tarihteki en geniş demokrasi kültürünü almış, en entellektüel devrimciler bile, örneğin Bolşevikler ve Jakobenler savaşın fizik yasalarına uymak zorunda kalmışlardır. Teoride bu davranışlarını politik ilkeler haline getirmeseler bile.

Bu özellik, diğer yandan PKK hareketinin plebyen-jakoben karakterinin bir yansımasıdır. KUKH ve onun önderliği içinde, modern işçi sınıfı öncüleri ve bu sınıfla kader birliği etmiş, radikal ve devrimci bir entelijansiya çok az bir ağırlığa sahiptir. Çünkü Kuzey'in geri kalmış sosyal gerçekliği herşeyden önce böyle bir oluşumun önünü kesmiştir

Ulus, imajiner bir gerçeklik olarak varolabilmek için "biz"i tanımlamak zorundadır. "biz" ise ancak "başkası" ile tanımlanabilir. Ulusal uyanışlar ve bilinçlenmeler bu "başkası"nı hemen daima diğer uluslarda bulmuştur. Hemen hemen bütün ulusal kurtuluş hareketleri ve uluslaşma süreçleri bir veya bir kaç düşman ulusa göre kendilerini tanımlamışlardır. Örneğin Hıristiyan Balkan halkları, Yunanlılar ve Ermeniler için bu "başkası" Türkler, Türkler için de Ermeniler ve Rumlar olmuşlardır.

PKK'nın bugün önderlik ettiği hareketin bir diğer özelliği de sözde ve eylemde gerçek düşmanını ve "başkası"nı dışta değil içte aramasıdır. PKK Türk ulusunu düşman olarak göstermez, ısrarla TC'den söz eder, yani Türk burjuvazisinin devletinden ve Osmanlı devletinin yaşayan ruhundan. Eyleminde de Türk sivili hedef almaktan çekinir. Ama Kürtler söz konusu olduğunda sivili hedef almaktan çekinmez. Bunun nedeni ise PKK'nın, kendi köleleşmiş ve köleleştirilmiş ulusunun köle ruhunu atmadıkça hiç bir şey yapamayacağı tespitindedir. PKK köle ruhlu, işbirlikçi Kürde karşı yürütmüştür gerçek mücadelesini ve aslında hâlâ da buna karşı yürütmekte, kendi ulusuna bir kişilik kazandırmaya, onu köle ruhundan kurtarmaya, kafa tutmayı öğretmeye çalışmaktadır. Kendi ulusunu başka bir ulusa karşı tanımlayarak değil, kendi köleliğine karşı tanımlamaya çalışmaktadır. PKK'nın önderlik ettiği KUKH'nde "biz"i tanımlamaya yarayan "başkası" ,Türk emekçilerini de ezen TC ve "köle ruhlu", "teslimiyetçi" Kürt'tür.

Bunun tarihe yaklaşım bakımından da ilginç sonuçları ortaya çıkmaktadır. Burjuva sosyalist ve reformist Kürt hareketler, hemen hemen bütün ulusların yaptığı gibi her zaman var olmuş binlerce yıllık Kürt tarihi yaratmaya çalışırlarken ve Med'lerden beri Doğu Anadolu'da

kurulmuş bütün devletleri Kürt olarak vaftiz ederlerken, PKK bu eğilime taviz vermez hatta onla alay eder. Bu, uluslaşma sürecinde ve ulus bilincinin oluşumunda pek rastlanılmayan yeni bir olgudur. Bu yaklaşım ve özgünlük kavranamazsa PKK'nın niye daha çok Kürt işbirlikçilere saldırdığı anlaşılamaz. Onun yüzeysel gözlemlerle en çok eleştirilmiş bu yanı aslında en ilginç ve ilerici yanıdır.

PKK ülke tarihinin en modern kitle hareketidir. PKK'dan önce az çok ciddiye alınacak güce erişmiş bütün hareketler ya bir aşirete ya da mezheplere dayanıyordu. Bu da onların temel zaafını oluşturuyor, eski paradigmaları aşıp (din ya da soy kardeşliği gibi) onların yerine bir ulus paradigmasını egemen kılmakta yetersiz kalıyorlar, nispeten bölgesel olmaktan kurtulamıyorlardı (Barzani, Talabani vb.). PKK hiç bir aşiret ya da mezhebe dayanmayan, bütünüyle ulus paradigmasına göre ortaya çıkmış kitlesel gücü büyük ilk harekettir. **Bu modern özelliği nedeniyledir ki, sadece belli bir aşiret, mezhep ya da ülkenin bir parçasında değil, tüm ülke çapında, bütün mezhep, din ve aşiretler arasında taraftar bulabilen örgütlü ilk harekettir.**

PKK özellikle 1984 atılımından sonra Kuzey'de artan bir hızla kitleselleşmeye başlamıştır. Gücünün artmasıyla birlikte daha fazla kendine güven ve esneklik de kazanmaktadır. Bugün Kuzey'de örgütlü ve mücadeleci tek güçtür.

PKK'nın esas kaynağı işçi, işsiz ve yoksul köylü Kürt gençliğidir. Önderlik ettiği gerilla hareketi aynı zamanda Kuzey'de kapitalizm öncesinin tüm toplumsal ilişkilerini de havaya uçurmaktadır. Bundan daha bir kaç yıl önce en atılgan hayal gücünün bile kavrayamayacağı değişiklikler gerçekleşiyor. Aşiret bağları parçalanıyor. Oğullar ve kızlar köle ruhlu ve bazen de işbirlikçi babalarına karşı kan ve soy bağlarını hiçe sayıp ulus bağını ön plana çıkararak isyan ediyor, kaçıyor ve parti saflarına katılıyorlar. Özellikle kadınlar harekete büyük destek veriyor. Parti saflarına katılarak ev köleliğinden kurtuluyorlar, gerilla oluyorlar. Erkek gerillalarla aynı işi yapıyorlar. İktisadi gelişmenin onlarca yılda gerçekleştirebileceği değişiklikleri KUKH önderliği, hem de en zor alanda, kültür alanında, birkaç yılda başarmış durumda. Bugün gerillanın üçte birine yakınını kadın ve kızlar oluşturuyor. PKK hareketinin bu bakımdan sonuçları 1968'in Batı dünyasında yaptıklarına benzetilebilir. 1968 bir toplumsal hareket olarak yenilmiştir ama politika ve kültür hayatında artık geri dönülmesi bile düşünülemeyecek yeni değerler, yeni kültürel ögeler getirmiştir. Kadın hareketi için de benzer şeyler söylenebilir. PKK da yenilebilir, ama onun aracılığıyla gerçekleşen bu değişiklikler, bu kültürel alt üst oluş bir daha yok edilemez.

KUKH'nin ve PKK'nın zorlukları ve sınırları

Geç gelmenin yukarıda bazılarına değinilen olumluluklarını taşıyan KUKH önderliği, geç kalmanın olumsuzluklarını da yaşıyor. KUKH'nin ve onun önderliğinin en büyük talihsizliği, dünya tarihinin, belki de

birkaç bin yılda bir görülen en büyük alt üst oluşlarının yaşandığı; evrensel bir paradigma değişikliğinin sancılarının çekildiği; Doğu Avrupa'da olduğu gibi ulusal hareketlerin bile ulusal imtiyazların korunması (zenginlik) veya zenginler arasına alınma (Baltık Cumhuriyetleri, Hırvatistan, Slovenya, Doğu Almanya) gibi egoist, zenginlik tarafından baştan çıkarılmış, iğfal edilmiş özelliklere dayandığı; gezegen çapında bir **apartheid** sisteminin şekillendiği; dünyanın koca bir Güney Afrika'ya dönüştüğü; kapitalizmin tarihsel bir zafer kazandığı; toplumu değiştirmeye çalışan politik savaşçılığın yerini kendini değiştirmeye çalışan sufiliğin aldığı; Epiküryen bir ahlakın egemen olduğu; hemen hiçbir devrimci kabarışın görülmediği bir dünyada geç kalmış bir yükselişi yaşamakta oluşudur. KUKH'nin ve onun önderliğinin son yıllardaki yükselişi 1968'lerin devrimci kabarışının son kuğu çığlığıdır. Ama bu çığlığı işitecek kimse yoktur artık.

Bu durum KUKH'ni ve PKK'yı geniş manevra alanlarından ve geniş müttefiklerden yoksun kılmaktadır. Bu durum PKK'nın sınırları ve zayıflıklarında belirleyici olmaktadır. PKK'nın başarısına sadece kendi gücü yetmez. Egemenlerin çelişkilerinden yararlanabildiği kadar Türkiye ve dünya'daki ezilenlerin desteğini ve sempatisini de kazanmak zorundadır.

Dünya'daki ezilenlerin desteği nasıl kazanılabilir? Burjuva uygarlığın aynadaki aksi olan bir planlı, eşitlikçi ve demokratik toplum ideali Batı'nın ezilenlerinde hiç bir titreşime yol açamaz artık. Sosyalistler, burjuva uygarlığından başka bir uygarlığı programlaştırmak zorundadırlar. Yeni Sosyal Hareketler, proletarya nasıl baskıcı ve bürokratik burjuva devlet cihazını sınıfsız bir topluma gidiş için bir araç olarak kullanamaz ise, **bu uygarlığın maddi araçlarını da kullanamayacağını göstermiştir**. Bu evler, bu yollar, bu otomobiller vs. ile her türlü baskı ve sömürü ortadan kaldırılamaz.

Bırakalım böyle bir programın taslaklaştırılmasını, bu sorun bile dünyada henüz çok sınırlı bir kesimde bir problem olarak tartışılmaya başlanırken, ne kültürel birikimi, ne sınıfsal dayanağı, ne de paradigması bu sorunları ortaya koymaya olanak vermeyen KUKH ve PKK'dan böyle bir başka uygarlığı programlaştırabilmesi beklenemez. Ve bu da, marjinal gruplar bir yana, PKK'nın dünyanın ezilenlerinin sempati ve desteğini kazanma şansı olmadığı anlamına gelir. Vietnam savaşının sağladığı destek gibi bir destek PKK için olanaksız görünüyor. Elbet KUKH'nde bu dolaylı yedek güç belirleyici değildir. Bu olmadan da başarı kazanılabilir.

PKK'nın başarı için Türkiye'nin ezilenlerinin desteğini ya da sempatisini kazanması gerekir. Ancak böylece Türk burjuvazisini ve TC'yi tecrit edebilir. PKK bu gerekliliğin bilincindedir de; bu desteği kazanabilmek için elinden geleni yaptığı da inkâr edilemez. Ancak burada da benzer sınırlarla karşılaşıyor.

Kuzey'de ve Türkiye'nin batısına göçmüş büyük metropollerin neredeyse yarısını oluşturan Kürt işçiler ve yoksullar arasında büyük bir sempati ve desteğe sahip olmakla birlikte bunu örgütleme ve mücadeleye

sokma yeteneğini gösterememektedir. Onun egemenlik alanı Kuzey'in en geri bölgeleriyle sınırlı olmaya devam etmektedir. Bu durum her şeyden önce onun ulusal kurtuluşçu programatik sınırlarından kaynaklanmaktadır. Kuzey'in şehirlerini ve Türkiye'nin de işçi ve ezilenlerini kazanabilmek için, **mücadelesinin nesnel sonuçlarından öte onlar için de bir program geliştirmek zorundadır**. Ama bunu yapabilmesi için onun bir ulusal kurtuluş partisi olmaktan çıkıp bir sosyal devrim partisi olması gerekir. Bu ise KUKH'nin kendi içinde bir devrim yaşamasını gerektirir. Ne yazık ki PKK içinde böyle bir dönüşümün unsurları çok zayıftır ve **ulusal mücadelenin başarılarının coşkusu altında giderek de zayıflamaktadır.**

Başarı için Türkiye'nin ezilenlerini kazanmak gerektiğini sezmektedir, şehirlere yerleşmesi gerektiğini sezmektedir, bu yöndeki sıkıntılarını da gizlememektedir ama **sorunun programatik ve stratejik boyutunu görememekte, çözümü taktik ve örgütsel girişim ve tedbirlerde aramaktadır.** Örneğin artık fiilen bir toplumsal güç olmayan, dağılmış Türk soluna her türlü desteği sunarak bu zaafını gidermeye çalışıyor. Ama o cesedin artık kımıldaması olanaksız gibi görünüyor. Ya da eylem ve propagandasında Türk ezilenleriyle bir hesabı olmadığını sürekli vurgulamaya özen gösteriyor. Ama bu sefer şehirlerde oluşmuş ve bir türlü örgütleyemediği taraftarlarının kontrolsüz davranışları (örneğin bir mağazaya yangın bombası atılması ve panik içinde sivillerin ölmesi) bütün propaganda ve eylemin mesajını bir anda yok edebiliyor ve kendisi çoğu kez kendisini destek amacıyla yapılmış bu eylemcileri gücendirmemek için bu girişimlere sahip çıkmak zorunda kalıyor.

Bu durumda mücadelenin kendi dinamikleri yeni açılımları ortaya çıkarmadığı sürece PKK'nın Türk ezilenlerinin sempati ve desteğini kazanması da, şehirlerdeki Kürt azınlıkları örgütleyebilmesi de pek beklenemez.

Bu sınırları aşamayan PKK özel konjonktürden ve egemenler arasındaki bazı çelişkilerden yararlanarak kendine bir manevra alanı yaratmaya çalışıyor. Ama bu da onun manevra alanını aslında uzun vadede sınırlıyor ve güven sarsıcı tutarsızlıklara yol açıyor. Bunlar arasında Türk devletiyle çelişkileri olan İran, Yunanistan gibi devletlerin çok sınırlı hoşgörüleri sayılabilir. Körfez savaşından sonra Güney Kürdistan'da Batılı ülkelerin "koruması" altında bulunan bölgedeki manevra olanakları da PKK'nın lehine çalışmıştır. Özellikle Barzani ve Talabani gibi geleneksel liderliklerin uzlaşmacılığından yılmış ve onlara güvenini yitirmiş birçok Kürt ve Peşmerge PKK'ya katılmaktadır. PKK bugün Güney'de de hesaba katılması gereken ve gençliğini soluyan, giderek güçlenen bir güç olmuştur. Bu gelişme Barzani ve Talabani'nin ayaklarının altından kayan toprağı tutabilmek için TC ile daha yakın işbirliği içine girmelerine yol açmaktadır. PKK'nın Güney'de paraleli olan örgüt de bir sosyal devrim partisine dönüşme yeteneğinden yoksundur ve hatta daha da elverişsiz bir konumdadır. Irak'taki bu geçici durum uzun vadede PKK'nın başarısını garanti etmez. Batılı Ülkeler ve Türkiye'nin garantörlüğü altında Irak'ta kurulacak bir özerk Kürt bölgesi

(Türk hükümeti buna teşne olduğunu bir resmi politika olarak açıkladı) geleneksel önderliklerin gücü ve Irak Kürtlerinin yorgunluğu da göz önüne alınırsa PKK'yı bu desteğinden ve gelişmesinden yoksun kılar.

Geriye Suriye kalıyor. Suriye şimdiye kadar Türkiye'nin GAP projesine karşı bir pazarlık kozu olarak PKK'ya tolerans gösterdi ve hatta destek verdi. Bunu iyi değerlendiren PKK hem Bekaa vadisinde emin bir üs buldu hem de Suriye Kürdistan'ındaki Kürtler arasında çok büyük bir destek elde etti. Suriye Kürdistan'ındaki Kürtler Suriye vatandaşı bile sayılmamalarına rağmen PKK Suriye ile uzlaşmasını bozmamak için, bizzat o Kürtlerin de onayı ile Suriye rejimine karşı hiç bir örgütlenme ve hareket geliştirmiyor, hatta Suriye rejimine bu Kürtlerin desteğini sunuyor. Aslında bir azınlığa dayanan Suriye rejiminin de bu desteğe ihtiyacı var. PKK'nın bulunduğu zor şartlar içinde, bizzat Suriye Kürtlerinin de onayını alan bu uzlaşma elbette anlaşılır bir durumdur.

Ancak Körfez savaşı ve Sovyetler Birliği'nin çöküşünden beri köprülerin altından çok sular aktı. Suriye artık ABD'nin bir müttefikidir. Filistin'de bir uzlaşma ile de desteklenebilecek bir Türkiye ve ABD baskısı Suriye'nin PKK'ya verdiği desteği ve toleransı bir anda kaldırmasının yolunu açabilir. Bu durumda PKK'nın tek esas dayanağı yine Kuzey olarak kalır. Burada PKK yıllarca ne büyüyüp ne küçülen bir gerilla hareketi olarak varlığını sürdürebilir. Ama bu bir başarı getirmez ve uzun vadede onun gücünün azalmasına yol açar.

Türk egemen sınıfları şimdi bu avantajlarının bilincinde olarak PKK'yı Irak ve Suriye'deki destek üslerinden yoksun bırakarak, Türkiye'de Kürtlere sözde bir dil serbestliği sağlayarak ve MİT aracılığıyla Türkleri ırkçı bir temelde örgütleyip Kürtlere jenosit ve sürgün tehdidini kullanarak ve PKK ve onu destekleyen kitleleri askeri bakımdan ezerek PKK'yı kitle desteğinden yoksun hale getirme planını uyguluyorlar.

Bu çıkmaz içindeki PKK ise, zamana karşı bir yarış içinde bugünkü elverişli konumunda hiç olmazsa ulusuna bir şeyler koparabilmek için, bir yandan askeri başarılar elde ederek ve savaşı batıya yayma tehdidini kullanarak sertleşiyor, diğer yandan Türk hükümetini müzakere masasına çağırıyor ve amacının ayrılmak olmadığını, Kürt gerçekliğinin tanınmasını istediğini söylüyor.

Ama Türk burjuvazisinin bu çağrıya iki nedenle kulakları sağırdır. Birincisi PKK bir ezilen yığın hareketidir artık. Onunla uzlaşmak, isyan etmiş yığınlarla baş edebilmenin zorluğu kadar diğer ezilenlere vereceği cesaret bakımından da tehlikelidir. Diğer yandan TSK Kuzey'de kesinlikle bir uzlaşmadan ve Kürt gerçeğini tanımaktan yana değildir ve TSK'nın ağırlığı eskisi gibi sürmektedir. Dolayısıyla Türk burjuvazisi bugünkü güç dengeleriyle henüz politik bir çözümü kabul etme noktasından çok uzaktır. Bu da, Kürt halkı daha çok acılar çekecek demektir.

Bugünkü verili durumda PKK'nın KUKH'ni başarıya ulaştırması için bir mucize lazım. Bu mucize, Kuzey'de çok daha büyük bir devrimci yükseliş ya da ani bir kriz durumunda egemen güçler arasında bölünme gibi bir durum olabilir. Ancak şimdilik böyle bir belirti yok. Kısa vadede politik bir çözüm de yok. En büyük olasılık gerilla hareketinin kro-

nikleşmesidir. Bu da onun güçsüzleşmesini getirir.

Bu arada unutulmaması gereken başka bir gelişme var. TSK ve burjuvazi 200 yıldır Batı burjuva uygarlığına ulaşmaya ve o aile içine katılmaya çalıştı. Batı burjuvazisi ise onu hep dışladı, daha doğrusu ne içine aldı ne de tam karşıya itti. 200 yıllık macerası olan bu modernleşme çabalarının ideolojisi Kemalizm ise, bir yandan Batı uygarlığının da sınırlarının ortaya çıkmasıyla ve Türkiye'nin dışlanmasıyla, diğer yandan KUKH'nin varlığıyla fiilen tüm birleştirici gücünü yitirmiş, iflâs etmiş bir ideolojidir. Türk burjuvazisinin ise onun yerine ikame edebileceği bir ideolojisi ve gücü de yok. Bu Kemalist ideolojiyi önce sosyalistler özellikle 1970'li yılların yükselişinde amaçları bakımından değil, o amaçlara ulaşamaması ve yol açtığı baskı ve eşitsizlikler nedeniyle epeyce eleştirip yıprattılar, sonra yükselen Kürt hareketi Türk şovenizmi ve Kürt gerçekliğini yok sayması bakımından eleştirdi. Şimdi ise İslâmi hareket bizzat hedefinin kendisi bakımından eleştiriyor. Batı uygarlığının insanlara mutluluk getirmediğini söylüyor. Ne olduğu belli olmayan bir İslâm uygarlığı öneriyor.

Türkiye'de son yıllarda yoksulluk iyice arttı. İşçiler ve işsizler ihtiyaçları olan ideolojiyi artık sosyalizmde bulamıyorlar; bu da islâmcı akımların giderek yükselmesine yol açıyor. Bugün İstanbul'un işçi mahallelerinde islâmcı Refah Partisi şimdiden en büyük partidir. İslâmcı bir yükselişin önündeki en büyük engel PKK'nın yürüttüğü KUKH'dir. Bu hareketin yenilgisi ve demoralizasyon Kuzey'in ezilenlerini yakın zamana kadar olduğu gibi tekrar islâmcı partilere yöneltebilir. Bu takdirde büyük şehirlerin işçileri ve Kürt yoksullarının desteğini alan islâmcı hareket iktidara gelir. İslâmcılık burjuvazi için de bir tehdit oluşturmaz. Çünkü o üretim araçlarının mülkiyetini sorgulamaz. Ayrıca burjuvaziye ihtiyacı olan ideolojiyi de sağlar. "Türk-Kürt önemli değil, hepimiz müslümanız" diyebilir. Batı dışlıyorsa "kapitalist-Hıristiyan uygarlığına karşı islâm dünyası" diyebilir ve bu ona Orta-Asya pazarlarında avantajlar sağlayabilir.

Bu durumda büyük bir olasılıkla KUKH'nin yenilgisi islâmcıların zaferi anlamına gelebilir. Ancak KUKH'nin zaferi Türkiye'yi Yunanistan veya İspanya benzeri, ikinci sınıf da olsa bir Avrupalı yapar ve Türk burjuvazisini Osmanlı kalıntısı Kemalist TSK'nın vesayetinden kurtarabilir.

Tarihin garip alayı. PKK'nın temsil ettiği KUKH, 200 yıldır modern-kapitalist Batı'yı örnek almış Türk burjuvazisinin ona benzemek için son şansıdır. Türk burjuvazisi ve ordusu ise (ki bu ordu Türk moderleşmesinin itici gücü ve aracı olmuştur) PKK'yı ezerek bu son şansını kendi elleriyle boğmaya çalışıyor ve yıllardır reddettiği İslâmcılığa zaferi kendi elleriyle sunuyor.

Biz ezilenler açısından ise KUKH'nin mücadelesi, zafere ulaşmasa bile, gezegen çapında bir Güney Afrika'ya dönen dünyada, siyahların beyazlara karşı mücadelesi içinde bize önce **kendi köle ruhumuzla savaşmamız gerektiğini gösteren** örneği, gücü ve güçsüzlükleriyle geçmiş ve gelecek arasında bir köprü olacaktır.

2.4.1992. Stockholm

Kürt hareketi Stalinizmi tartışıyor

SAMİ SARI

1980'li yıllarda liberal sağ düşüncenin dünya çapında hakim olması ve bunun ardından Doğu Avrupa'daki bürokratik rejimlerin yıkılışı dünya solunu, özellikle de Stalinist solu şiddetli bir biçimde etkiledi. Şu ya da bu düzeyde esin kaynakları olan bürokratik rejimlerin birbiri arkasından yıkılması Stalinist solun bütün kesimlerini, politik, örgütsel, programatik görüşlerini de yeniden sorgulamanın eşiğine getirdi. Stalinist komünist partilerin çoğunluğu, kendi programlarını çarçabuk sorgulayıp rafa kaldırırken, Marksizmi de terkederek sol liberal ya da sosyal-demokrat partilere dönüştüler. Stalinizmin farklı düzeylerde etkisi altında olan Maoist, Hocacı, Kastrist, vb. merkezci hareketlerin saflarındaki tartışmalarda ise eski düşüncelerini korumanın yanısıra sol liberal ve anarko komünizme ve bu arada devrimci Marksizme doğru bir yönelim içine giren eğilimler de ortaya çıktı.

Dünya solunda bir çözülmeyle de içiçe geçmiş biçimde yaşanan yeniden yapılanma ve yeniden kümelenme süreci, Türk ve Kürt solunda da yaşanıyor. Kürt solu içindeki reformist Stalinist hareketler, örneğin Türkiye Kürdistan Sosyalist Partisi (ya da yeni adıyla Kürdistan Sosyalist Partisi) veya Talabani'nin YNK'si, Dünya veya Türk solundaki türdeşleri gibi Stalinizmden koparken Marksizmle de her türlü bağlarını koparıp attılar. Sovyetler Birliği başta olmak üzere Doğu Avrupa'daki bürokratik rejimlerin çöküşünden PKK da ciddi bir biçimde etkilendi. PKK,

özellikle son birkaç yıldır, yıkılmış olan Stalinist rejimlerin karakteri, bunların Marksizmle ilişkisini yoğun bir biçimde tartışıyor. PKK'nın kendi içinde yürüttüğü bu tartışma, reformist Stalinist Kürt hareketlerinde yaşanan tartışma ve varılan sonuçlardan farklı olarak Marksizm zemininde kalarak yürütülen bir tartışmadır. Stalinizm birçok noktada devrimci Marksizme yaslanılarak sorgulanıyor. PKK'nın yıkılan bürokratik rejimleri ve Stalinizmi sorgularken Marksizm zemininde kalmakta ısrar etmesinin kuşkusuz, tarihsel veya güncel birçok nedeni var: Ulusal mücadelenin bugün fiilen biricik önderliği olması, mücadelenin şiddeti, TC'nin hiçbir uzlaşma kapısını en azından şimdilik açık bırakmamakta kararlı olması, PKK'nın daha başında radikal bir hareket olarak ortaya çıkışı ve Sovyetler Birliği'ne ve Çin'e karşı başından beri belli bir eleştirel pozisyon içinde olması, vb.

PKK'nın kurulduğu yıllardaki ideolojik konumu

Öncelikle, bu yazının PKK'nın Stalinizm ve Marksizmle ilişkisini bütün yönleriyle ele alıp tartışmayacağını belirteyim. Burada ağırlıklı olarak PKK içinde, yıkılan bürokratik rejimlerin karakteri ve buna bağlı olarak enternasyonalizm, devrim ve sosyalizm konularında yürütülen tartışmanın ve bu tartışmada varılan sonuçların bir değerlendirmesini yapmaya çalışacağım.

Türk solu gibi Kürt solundaki hareketlerin de ilk ortaya çıkışlarında ideolojik, politik ve örgütsel şekillenmeleri Stalinizmin hakimiyeti altında oldu. Kuşkusuz, Stalinizmin Kürt solunun farklı kesimleri üzerinde etkisi de farklı biçimlerde ve farklı düzeylerde gerçekleşti. Belirtilmesi gereken bir diğer önemli nokta da, Kürt solunun Stalinizmin hakimiyeti altında gerçekleşen ideolojik, politik ve örgütsel şekillenmesinin Türk solu dolayımıyla olmasıdır. PKK da bu bakımdan istisna değildir.

PKK'nın kuruluşunu gerçekleştiren ilk önderlik kadrosu 1973-1977 yılları arasında, Ankara'da Ankara Yüksek Öğrenim Derneği (AYÖD) içinden çıktı. AYÖD içinde güçlü olanlar ise Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi (THKP-C) taraftarlarıydı. PKK'nın yanısıra, Devrimci Yol ve Kurtuluş'un önderlik kadrosu da AYÖD'nin içinden çıktı. Gerek Devrimci Yol ve Kurtuluş'un ve gerekse de PKK'nın kuruluşuna yolaçan ilk ideolojik ve politik şekillenme bu kadroların AYÖD çatısı altında sürdürdükleri tartışmayla oldu. Kurtuluş hareketini örgütleyen önder kadro gibi, PKK'yi örgütleyen önder kadronun da enternasyonalizm, devrim, sosyalizm gibi konulara ilişkin görüşleri ağırlıklı olarak Stalinizmden etkilendi. PKK, örneğin Stalinizmin "tek ülkede sosyalizm" ve aşamalı devrim anlayışını savundu; Stalinist resmi tarihe, kimi kısmi eleştiriler yöneltmekle birlikte, sahip çıktı. Programatik görüşleri ağırlıklı olarak Stalinizmin ideolojik etkisi altında şekillendi. Yine, Kurtuluş önderliği gibi Maoculuktan etkilenerek Sovyetler Birliği Komünist Partisi'ne (SBKP) "revizyonist sapma içinde olduğu" biçiminde bir eleştiri yöneltmekle birlikte, Sovyetler Birliği'nin sosyalizmin anavatanı,

SBKP'nin "Dünya komünist hareketinin önder gücü" olduğu biçimindeki resmi görüşü benimsedi, vb. PKK önderliği, 1980'lerin ikinci yarısına kadar Sovyet önderliği ve onun yandaşı olan ülkelerle ve partilerle iyi geçinmek ve onlardan destek almak gibi kimi pragmatik kaygılardan ötürü SBKP'ye yönelik kimi kısmi eleştirilerini derinleştirmek bir yana, sürdürmekten bile kaçındı.

PKK da Gorbaçov'un Stalinist bürokrasinin ürünü olduğunu göremedi

PKK önderliği de, diğer birçok Stalinist hareketin yaptığı gibi, Sovyetler Birliği'nde Gorbaçov'la başlayan yeni dönemi Stalinizme ve onun resmi tarihine yaslanarak değerlendirdi. Örnek olarak, Abdullah Öcalan'ın 1985'te yazdığı "Sosyalizmin sorunları ve Mihail Gorbaçov dönemi" başlıklı yazısını ele alalım. Öcalan, bu yazısında, SSCB'de Gorbaçov'la başlayan yeni döneme ilişkin iyimser bir yaklaşım gösterir. Gorbaçov'un iktidara gelişiyle de Sovyetler Birliği'nde ekonomik, sosyal ve siyasal yaşamda belli bir istikrarın süreceğini,[1] Sovyetler Birliği'ndeki sosyalizmin "sosyalizmin günümüzdeki en gelişmiş biçimi" olduğunu ve "Her türlü olumsuzluğa rağmen, sosyalizmin açılımlarının sürüp gitmekte" olduğunu savunur.[2] Bundan dolayı da, "Sovyetler Birliği'nin sosyalizmin korunması ve geliştiriilmesinde oynadığı merkezi rol ve ona karşı yükümlülüklerin varlığı tartışma götürmez bir gerçektir."[3]

Öcalan, Gorbaçov döneminde Stalinizme ve Stalinist resmi tarihe yöneltilen eleştirilere karşı çıktı. Ona göre, 1930'ların sonunda Sovyetler Birliği'nde "sosyalist inşada geri dönülmez bir noktaya gelindi" ve "tek ülkede sosyalizmi inşa etmenin ve yaşatmanın mümkün olduğu" kanıtlandı. Yine ona göre, Stalinist önderlik, "Ezen ulus şövenizmini kırarak SSCB halklarının gönüllü birliğini gerçekleştirdi."[4] Öcalan, Stalinist önderliğin, parti içindeki muhalefetleri "gerektiğinde aşırılığa varan şiddet yöntemleriyle" tasfiye etmiş olmasının "tarihsel bir zorunluluk ve doğru olduğu"nu savunur.[5] Öcalan, 3. Enternasyonal'in tasfiye edilişini ve buna gerekçe yapılan açıklamaları da doğru bulur.[6]

Öcalan, sözkonusu yazısında,1950'li yıllarda Sovyetler Birliği'nde "önemli bir sağ sapma"nın ortaya çıktığını iddia eder. Ancak bu sağ sapma konusunda söyledikleri, PKK'nın kurulduğu yıllarda söylenenlerin ilerisinde bir noktaya gitmez. Öcalan, bu yazısında, Andropov'un iktidara gelişini ve uyguladığı politikaları Sovyetler Birliği'nde "sağ sapmanın aşılması doğrultusunda gösterilen çabalar" olarak değerlendirir ve Gorbaçov döneminde de Andropov'un başlattığı sürecin "daha sert biçimde sürdürüleceğini umduğunu" belirtir.[7] Öcalan, Stalinizm, resmi tarih ve SBKP'ye ilişkin bu değerlendirmelerini 1991 yılında Sovyetler

1 Abdullah Öcalan, **Sosyalizm ve Devrim Sorunları**, Melsa Yayınları, Ekim 1992, s. 58.
2 a.g.e., s. 85.
3 a.g.e., s. 64.
4 a.g.e., s. 64-65.
5 a.g.e., s. 66.
6 a.g.y.
7 a.g.e., s. 85.

Birliği'nde meydana gelen başarısız askeri darbe girişimi ve onu izleyen günlerde SSCB'nin ve SBKP'nin çöküşüne kadar olan dönemde sürdürdü.[8]

Devrimin evrenselliği ve sürekliliği"

PKK önderliği, 1990 yılından itibaren Stalinist rejimleri daha köklü bir biçimde sorgulamaya başladı. Ara başlığa koyduğumuz "devrimin evrenselliği ve sürekliliği" kavramını, Öcalan'ın 1990 yılından itibaren bürokratik rejimleri sorgularken ilk kez ve öne çıkararak kullandığını görüyoruz.Öcalan'a göre Sovyetler Birliği'nde devrim, "Devrimin evrenselliği ve sürekliliği" düşüncesi terkedildikten sonra "bir yozlaşma sürecine girdi" ve sonuçta, "inşa edilen sosyalizm, milliyetçi ve bürokratik bir sosyalizm" oldu.[9] Ocak 1990'da yazdığı, "Reel Sosyalizmin Çözülüşü ve Uluslararası Siyasal Durumun Özellikleri" adlı yazısında, Sovyetler Birliği'ndeki rejimin "sosyalizm değil, onun çok saptırılmış bir biçimi olduğu"nu, sosyalizmin ulusal sınırlar içine hapis edildiğini, oysa bunun sosyalist devrimin doğasına aykırı olduğunu savunur:

> Stalin'in önderlik ettiği tek ülkede sosyalizmi kurtarma ve bu kez elde olanın tek ülkede sosyalizmin inşasına hasredilmesi yaklaşımı da tutarlı değildi. "Tek ülkede sosyalizmi kurtarma" adı altında Rus şövenizmine yol açıldı ve bu giderek gelişmiş bir rus milliyetçiliğine dönüştü. Bugün Sovyetler Birliği'nde ortaya çıkan bir yığın ulusal çelişki ve hatta çatışmada bunun acı sonuçları görülmektedir. Sosyalizmi kurtarma adı altında böyle bir sapmaya girilmesi, Sovyetler Birliği'nin kuşatma altında bulunduğu ve bu nedenle parti ve devletin çok gerekli olduğu bir gerçekliği ifade etse bile, partinin çok katı bir aygıt ve adeta bir kast örgütü haline getirilmesi, bunun yanısıra devletin de en çok korunması gereken bir kurum olarak değerlendirilmesi, aslında sosyalizmin özüne aykırıydı. Sosyalist ülkeler bu araçlara yükledikleri misyonu öyle bir düzeye çıkardılar ki, kendilerini dünyadan tecrit ettiler. Emperyalist-kapitalist sistemle aralarına duvarlar ördüler. Bu ülkelere girebilmek için neredeyse parti genel sekreterinin iznini almak gerekiyordu. Bu ülkelerden bir kişinin yurt dışına çıkabilmesi için muazzam bir uğraş vermesi zorunluydu. Bürokrasi ve kayıtlarla kendisini bu denli insanlıktan koparan rejimlerin sosyalist olamayacağı bilinmeliydi. Nitekim hepsi yıkıldı. [10]

Öcalan, yazısında, bu rejimlerin, kapitalizmin başına bela olacak birçok gücü bu konumdan uzaklaştırdığını, bu sayede kapitalizmin 70 yıl gibi uzun bir süre ayakta kalabildiğini söyler. Devamla, "Eminim ki, sos-

8 Bkz., a.g.e.'de yer alan "Ekim Devrimi'nin 70. Yıldönümü'nde Gerçekleşen Sosyalizmin Sorunları ve Kürdistan Devrimi'nin Geleceği" 1987 ve "Uluslararası Güncel Siyasal Durum ve Devrimci Gelişme Olasılığı" 1989 başlıklı yazılar.

9 a.g.e., s. 197-198.

10 a.g.e., s. 329-330.

yalizm bu biçimde çarpıtılmamış olsaydı, kapitalizm birçok cephede kendisini ağır sorunlarla karşı karşıya bulur ve kendi yıkımının koşullarını daha iyi hazırlayabilirdi." biçiminde bir değerlendirme yapar.[11]

Öcalan 1991 Mayıs'ında yazdığı bir başka yazıda ise, Sovyetler Birliği'nde devrimin yozlaşmasının, sosyalist demokrasinin tasfiyesi temelinde gerçekleşmiş olduğunu söyler:

> Sovyetler Birliği'nde sınıf mücadelesi devlet olgusunda dondurulmuştur. Aslında kapitalizme göre daha fazla geliştirilmesi gereken demokrasi inkar edilmiş ve özünden boşaltılmıştır. Kuşkusuz böyle bir durumda gelişecek olan çok kötü bir bürokrasi olacak ve bu da tercihini olsa olsa kapitalizmden yana yapacaktır. Sosyalizmin ustaları proletarya demokrasisi veya işçi-köylü demokrasisinin burjuva demokrasisinden çok daha ileride olacağını söylemişlerdir. Bu da özgürlükler ve bireysel inisyatif anlamında ileri bir aşama demektir. Yine ustalar devletin sosyalizmle birlikte giderek söneceğini belirtmektedirler. Oysa burada devlet çok daha fazla geliştirilmiştir. Hatta faşist devlet kadar bir gelişmeden bile söz etmek mümkündür. Sovyet devleti bir ağ gibi bütün toplumu kuşatmıştır. Hatta geri ülkelerde buna özenen bazı modeller tam bir diktatörlüğe kadar gitmişlerdir. Bu sosyalist teorinin bir gereği değil, onun öngörmediği bir durumun ortaya çıkmasıdır. Devlet bu kadar geliştikçe ve demokrasi bu kadar dıştalandıkça, tepede devlet bünyesinde gelişecek olan şey, yozlaşmış bir bürokrasi olacaktır. [12]

Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa ülkelerindeki Stalinist rejimlerin yıkılmasına yolaçan nedenler ve bu bağlamda enternasyonalizm, devrim ve sosyalizm konusunda benzer bir tartışma ve sorgulamanın **Özgür Halk** adlı derginin sayfalarında da yapıldığına tanık oluyoruz.

Daha yakın bir zamana kadar, ezici bir çoğunluğu Stalinizmin ideolojik belirlemesi altında olan Türk ve Kürt solu için tartışılmaz kimi dogmalar vardı. Bunlardan birisi, "tek ülkede sosyalizm" teorisi iken bir başkası da bu teorinin bir türevi olan, "sosyalist toplumda ve hatta komünist toplumda devletin varlığını sürdüreceği" görüşüydü. Bu görüş, Marksist devlet teorisinin köklü bir revizyonuydu.[13] Tek ülkede sosyalizm teorisi ve onun yapışık ikizi olan sosyalist toplumda da devletin olacağı görüşü KUKH ve yandaşlarınca yıllarca tartışılmaz dogmalar olarak sa-

11 a.g.e., s. 332.

12 a.g.e., s. 299.

13 Stalinist kökenli hareketler, Stalinizmin yaptığı revizyonun yol açtığı kafa karışıklığından ötürü, Marx'ın "Kapitalizmden komünizme geçiş dönemi" diye adlandırdığı iktidarın alınışından Komünizmin ilk evresi olan sosyalizme kadar olan dönemi hatalı bir biçimde "sosyalizm dönemi" olarak anlayıp savunur. Buna bağlı olarak da, sosyalist toplumda da proletarya diktatörlüğünün süreceğini savunurlar. Oysa Marx, elbette Lenin ve Trotskiy de, kapitalizmden komünizmin ilk evresi olan sosyalizme geçişi evrensel ölçekte olanaklı gördüğü için, sosyalizmde devletin, bir sınıfın diğer sınıf üzerindeki baskı aygıtı olarak sönmüş olacağını ama, henüz "herkesten yeteneği kadar, herkes ihtiyacı kadar !" şiarının gerçekleşeceği bir üretim bolluğuna ulaşılmadığı için, bölüşümü düzenleyen bir hukukun da olacağını söyler. İşte sadece bu anlamda, komünizmin ilk evresinde "sönmek üzere olan bir devlet"in olacağını söyler. Lenin, sosyalizmdeki bu devletin, artık proletarya

vunuldu. Oysa yukarda yaptığımız alıntıda da görüldüğü gibi, Öcalan, Marksizmin, sosyalizmle birlikte devletin giderek söneceğini öngördüğünü söyleyerek, Stalinizmin, Marksizmi bu noktada revize ettiğini de kabul ediyor. **Özgür Halk**'ın 6. sayısında kendisiyle yapılan görüşmede Selim Çürükkaya da, bu "devletlü sosyalizm" görüşünü sorguluyor:

> Sosyalizm teorisine göre, proletarya diktatörlüğü kurulduğu günden başlamak üzere sönmeye başlar. Reel sosyalizmde bu böyle olmadı. Sönmenin tersine büyüdü, dünyayı yutabilecek füzeli, uzay silahlı bir devlet haline geldi ve çöktü. Niye böyle oldu ? Stalin'in belirlemesi var. "Emperyalizm varolduğu müddetçe devlet varlığını sürdürür." Bunun gerekçesi iç ve dış koşullar. Peki varlığını sürdürdü de ne oldu ? Çöktü.
> Güçlü bir bürokrasi, güçlü bir ordu, güçlü bir istihbarat örgütü, güçlü füzeler, uzay silahları, ayrıcalıklı tabakalar, kapalı bir rejimle sosyalizme gidilemeyeceği, böyle bir rejimin dünya halklarının desteğini alamayacağını artık herkesin bilmesi gerekiyor... [14]

Özgür Halk'ın 11. sayısındaki yazısında Devran Solmaz da, Sovyetler Birliği'nde Lenin'in ölümünden sonraki yıllarda devrimin yozlaştığını ve dolayısıyla da yıkılan rejimin Marksizmin öngördüğü sosyalist toplumla bir ilgisinin bulunmadığını savunur.[15]

Özgür Halk'ın yazarlarından S. Erdem ise bir yazısında, Stalinist rejimleri yıkılışa götüren nedenlere ilişkin olarak şunları söyler:

> Eski yapıyla, içerde kitlelerden kopan, gelişmeyi tıkayan ve sorunları bastıran bürokratik yapılanma ve dışarda dünya devrimini bu yapının çıkarına bağlama ile sosyalizmin ve devrimlerin gelişemeyeceği açıktır. Bu durum ne kadar uzun süre devam ederse, o kadar sosyalizm ve dünya devriminin zararına olacaktır. [16]

Benzer bir değerlendirmeyi **Özgür Halk**'ın 12. sayısında Adem Bulut da yapar:

> Rusya pratiğinde ortaya çıkan gelişmelerin, sosyalizmden ve Ekim Devrimi'nin anlamından giderek uzaklaşma olduğu görülmüştür. Daha çok Rusya pratiğinde siyasal iktidara ve ekonomik güce ulaşan sosyalizm, süreç içerisinde Leninizm ve Ekim ruhundan uzaklaşan, daha çok milli devlet sınırları içerisinde hapsedilen bir sosyalizm uy-

---

diktatörlüğü olmayacağını, bütün fonksiyonu bölüşüm ilişkilerini düzenleyen "burjuvazisiz bir burjuva devlet" olacağını belirtir. Ancak, tek ülkede sosyalizm teorisinin resmileştirilmesine bağlı olarak, Marksizmin devlet anlayışı bu noktada da bir revizyona tabi tutuldu. Stalin, sosyalizm tek ülkede kaldığı sürece, emperyalist kuşatma sürdüğü için devletin güçlendirilerek korunması gerektiği sözde teorisini icad etti, vb. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz: Sungur Savran, "Stalin'in yazısına uzun bir dipnot: 'Devletlü komünizm' ", **Sınıf Bilinci**, 3. sayı, s. 169-190.

14 **Özgür Halk**, 3. sayı, s. 45.

15 Bkz., **Özgür Halk**, 11. sayı, s. 50-52.

16 **Özgür Halk**, 3. sayı, s. 13.

> gulaması olarak ortaya çıkmıştır. Özünden boşaltılan bu uygulama, sosyalizmin enternasyonalist özelliğinden uzaklaşarak, devlet çıkarları esası üzerinde gelişen bir bürokratik milli sosyalizm olmuştur... Dolayısıyla Ekim Devrimi, tamamlanmamış bir devrim olarak karşımızda durmaktadır. Çünkü Ekim Devrimi'nin özü, devrimin enternasyonalist içeriğini geliştirme ve buradan hareketle etkisini tüm dünyaya yayma ve bir dünya devrimine ulaşmadır. Yapılması ve geliştirilmesi gereken bu olmalıyken, aksine, bundan hızla uzaklaşma olmuştur... [17]

Komintern tarihi yeniden yazılmalıdır

Özgür Halk'ın 9, 10, 11 ve 12. sayılarında dört bölüm halinde, Ali Yavuz imzasıyla "Enternasyonalizm üzerine düşünceler" başlıklı bir çalışma yayınlandı. Yazı, tartıştığı konular ve vardığı sonuçlar bakımından Stalinist kökenli Türk ve Kürt solu içinde, Stalinist rejimlerin yıkılışını izleyen yıllarda Stalinizme ve onun resmi tarihine yöneltilen en kapsamlı ve köklü eleştiriyi yönelten pek az çalışmadan birisidir. Yavuz, bu çalışmasında SBKP ve Komintern'in tarihi hakkında bir arkeolojik kazı yapıyor ve ulaştığı sonuçlardan da adeta şoke oluyor. O kadar ki, Yavuz, gerçek proleter enternasyonalizminin yakalanabilmesi için "Komintern'in tarihinin yeniden yazılması gerektiğini" söyler.[18]

Yavuz, yazısında öncelikle, Marksizmde devrim ve enternasyonalizm kavramının anlam ve içeriğini tartışır. Marksizmin en temel kavramlarından birisinin proletarya enternasyonalizmi, bir diğerinin ise dünya devrimi olduğunu hatırlatır. Proletarya enternasyonalizmi ve dünya devrimi kavramlarının ise "emeğin kurtuluşunun yerel ve ulusal değil, enternasyonal bir sorun olduğu" önermesine dayandığını söyler. Devamla, bu önermenin, yalnızca 1. Enternasyonal'in tüzüğü'nde değil, 3. Enternasyonal'in, 2. Kongre'de (1920) kabul edilen tüzüğünde de yer aldığını hatırlatır.[19] Yavuz, "emeğin kurtuluşunun ne yerel ne de ulusal değil, enternasyonal bir sorun olduğu" önermesi ve ona dayanan "dünya devrimi" kavramının günümüzde de bütün önemini koruduğunu savunur:

> Komintern, Mart 1919'da yaptığı 1. Kongre ile kuruldu. 1920'de (2. Kongre'de) kabul edilen tüzüğünde, Dünya devrimi merkezi kavram olarak konuluyor. 1. Enternasyonal'in "İşçilerin kurtuluşu ne yerel ne de ulusal; ama uluslararası bir sorundur" biçimindeki belirlemesini esas alıyor. Özetle "Uluslararası Sovyetler Cumhuriyetini kurma hedefi" Komintern'in varlık nedeni olarak belirleniyor, anılan tüzükte.
> Marks ve Engels tarafından temelleri atılan ve geliştirilen dünya devrimi teorisi, günümüz koşullarında farklı bir kapsam ve farklı bir gerçekleşme sürecini içerse de geçerliliğini koruyor. Eş zamanlı, belli bir sürede, belli "modern ülkelerde" gerçekleşecek bir dünya devrimi öngörüsü tarihsel pratikte yaşama geçmemiş olsa bile, enternasyonalizmin merkezi kavramı olan dünya devrimi fikri, dünya

17 **Özgür Halk**, 12. sayı, s. 39.
18 **Özgür Halk**, 11. sayı, s. 81.
19 **Özgür Halk**, 9. sayı, s. 83.

> ileri ve geri, "modern" ve modern olmayan bütün ülkelerin sınıfsal ve ulusal kurtuluş devrim süreçlerinde yaşıyor. Eş zamanlı değil; ama biraz **zamana yayılmış geniş bir süreç olarak ...** [19]

Stalinist kökenli bütün parti ve hareketlerin, onlarca yıl ve hatta "tek ülkede sosyalizm" uygulamalarının birbiri arkasından çökmesinden sonra bile **Gelenek, Özgürlük Dünyası, Yeni Demokrasi,** vb. gibi sol Stalinist dergilerin, "emperyalizm döneminde tek ülkede sosyalizmin kurulması olanaklı hale geldiği için, Marksist devrim teorisinin eskidiği" görüşünü ısrarla savundukları hatırlanacak olursa, Yavuz'un Marksist devrim teorisinin Stalinist revizyonundan bu kopuşunun ne denli önemli olduğu ortadadır.[20]

Yavuz, Marksizmde enternasyonalizm ve dünya devrimi kavramının anlam ve içeriğini ele aldıktan sonra, 1917 Ekim Devrimi ve onu izleyen yıllarda Lenin ve Bolşevik önderliğin, Sovyet iktidarının yaşatılması sorunu ile dünya devriminin görevleri arasındaki ilişkiye pratikte nasıl yaklaştıklarını inceler. Bolşevik önderliğin, Sovyet iktidarının yaşatılması sorunu ile dünya devriminin görevleri arasındaki ilişkiye enternasyonalist bir temelde yaklaştığını, dünya devriminin kesinlikle Sovyet iktidarının yaşatılmasına tabi kılınmadığını söyler. Yine, Lenin döneminde Sovyet diplomasisinin Komintern'e tabi ve ona yardımcı araç olarak görülüp uygulandığını belirtir.[21] Yazının ikinci bölümünde ise, Sovyet devriminin çıkarları ile dünya devriminin çıkarları arasındaki ilişkiye Lenin sonrası dönemde nasıl yaklaşıldığını inceler. Önce, 1920'li yılların başında Bolşevik Partisi ve Komintern içinde yapılan tartışmayı değerlendirir. 1920'li yılların başında dünya devrimi dalgasının geriye çekilmeye başlamasıyla birlikte gündeme gelen teorik ve politik arayış ve tartışmanın iki temel eğilim, Stalin'in temsil ettiği "tek ülkede sosyalizm teorisi" ile Trotskiy'nin temsil ettiği "sürekli devrim teorisi", etrafında şekillendiğini hatırlatır. Yazar, bu "tarihsel tartışma"nın "güncelliğini bugün de sürdürdüğünü" belirtmesine rağmen, kapsamlı bir değerlendirmesini "konumuz değil" diyerek yapmaktan kaçınır. Ancak, bu iki eğilim arasındaki tartışmada tek ülkede sosyalizm teorisinin tarafında olduğunu söyler:

> Öncelikle "tek ülkede sosyalizm teorisi" hakkındaki görüşümüzü özetle vurgulamak istiyoruz: Avrupa'da devrim günün konusu olmaktan çıktığına ve daha çok geleceğin bir sorunu haline geldiğine göre, Rusya'da (Sovyetler Birliği'nde) devrimi sürdürmek, proletarya iktidarını korumak ve ekonomide sosyalizme yönelmek mi gerekiyordu; yoksa, "Almanya veya Avrupa proletaryasının iktidar olmasını" ve bu tarz yardımlarına kadar "beklemek" mi gerekiyordu ? Yaşam, beklemeyi değil, ikirciksiz, devrimi sonuna kadar götürmeyi

---

20 Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz: Sami Sarı'nın **Sınıf Bilinci,** 4/5., 6. ve 8. sayılarında çıkan sırasıyla "Sürekli Devrim Kuramı" ve "Rusya'da Sürekli Devrim Kuramı" ve "Maoculuktan Hocacılığa" başlıklı yazıları ve Aydın Ender'in, aynı derginin 3. sayısında çıkan "Tek ülkede sosyalizm 'teorisi'" başlıklı yazısı.

21 **Özgür Halk,** 10. sayı, s. 83.

dayatıyordu. Yani "tek ülkede" devrimi sürdürmek ve sosyalizmi verili koşullar ve olanaklar çerçevesinde ve bunlar zorlanarak kurmak gerekiyordu. Bu, denebilir ki seçeneksiz bir yoldu, o tarihsel durumda, devrimden ve sosyalizmden vazgeçmeksizin başka bir yol tutturulamazdı. Devrimin, proletarya iktidarının "tek ülkede" korunması/yaşatılması ve bunun için sosyalizmin kuruluşuna yönelinmesi, bu tarihsel zorunluluğun dayatıcılığı anlamında "tek ülkede sosyalizm teorisine" evet diyoruz, o tarafı tutuyoruz.

"Fakat bu, "tek ülkede sosyalizm teorisini" bütünüyle, iç ve dış politikaya, Komintern ilişkilerine yansıyan boyutlarını bütünüyle onaylamak anlamına gelmez. gelmiyor da...

Tek ülkede sosyalizm teorisi"nin en yanılgılı ve eksik boyutu, enternasyonalizm konusunda karşımıza çıkar. Bir kez, somut bir olgu anlamında dünya devriminin güncelliğini yitirmesine karşın, bu, dünya devrimi düşüncesinin, dünya devrimi perspektifinin yadsınması sonucunu doğurmaz. Tersine, zamana yayılmış bir süreç olarak dünya devrimi ütopik bir düş değil, çağın sorunuydu...

Nitekim, Sovyetler Birliği'nde dünya devrimi sürecinin güncelliğini yitirmesine paralel olarak egemenlik kazanan "tek ülkede sosyalizm teorisi", dünya devrimi perspektifini dıştalayan bir içeriğe oturur ve giderek "ulusal sosyalizm", "ulusal komünizm" anlayışına doğru evrilir. Bu, Sovyetler Birliği'nde "enternasyonalizm" anlayışının "tek ülkede sosyalizm teorisi" ışığında belirlenmesi, Komintern ve politikaların bu teori bağlamına oturtulması anlamına geliyor. [22]

Öncelikle, "enternasyonalizm boyutu" da olan bir tek ülkede sosyalizm teorisinin, **teoride de, uygulamada da** mümkün olamayacağını belirtelim; nitekim, olamadı da. Başka bir deyişle, enternasyonalist boyutu olmayan bir sosyalizm, teoride de, pratikte de milliyetçi bir sosyalizm olmaya mahkumdur. Tek ülkede sosyalizm teorisi, Marksist dünya devrimi teorisinin doğasına aykırıdır. Yavuz'un da kabul ettiği gibi, Marksizmde enternasyonalizm ve dünya devrimi kavramının çıkış noktası "emeğin kurtuluşunun yerel ya da ulusal ölçekte mümkün olamayacağı" tezidir. Oysa tek ülkede sosyalizmin kurulabileceği tezi, emeğin kurtuluşunun ulusal ölçekte mümkün olabileceği anlamına gelir. Stalin de bunun farkındaydı. Bu yüzden de, Stalinist önderlik, tek ülkede sosyalizm teorisini Komintern'in resmi görüşü haline getirdikten sonra, Komintern'in 2. Kongresi'nde kabul edilen tüzüğünde yer alan "emeğin kurtuluşunun ne yerel ne de ulusal değil; ama enternasyonal bir sorundur" biçimindeki önermenin, emperyalizm çağında tek ülkede sosyalizmin kuruluşunun olanaklı hale geldiği gerekçesiyle, "eskimiş" olduğunu ilan edip, onu tüzükten çıkarır. [23]

Tek ülkede sosyalizm teorisini savunmak, ama bütün pratik sonuçlarını eleştirip mahkum etmek doğru bir yaklaşım değildir. Marksizmin enternasyonalizm ve dünya devrimi anlayışı ile Stalinist tek ülkede sos-

22 **Özgür Halk**, 10. sayı, s. 61-62.

23 Burada, Stalin'in de, 1924 sonbaharına kadar tek ülkede sosyalizmin olnaksız olduğunu savunduğunu belirtelim. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz: Sami Sarı, "Sürekli Devrim Kuramı", **Sınıf Bilinci**, 4/5. sayısı, s. 72-98; Aydın Ender, "Tek ülkede sosyalizm 'teori'si", **Sınıf Bilinci**'nin 3. sayısı, s. 136-169.

yalizm teorisini eklektik bir tarzda birleştirme yönünde bir çabadır. Tek ülkede sosyalizm teorisi, bir kez Bolşevik Partisi'nin ve Komintern'in resmi görüşü haline getirildikten sonra bunun kaçınılmaz sonucu, ulusal ölçekte sosyalizmi kurmak için uygulamada herşeyin buna tabi kılınmasıydı; dünya devriminin çıkarları buna tabi kılınacak, Komintern ve komünist partileri ulusal sosyalizmin sınır bekçileri haline getirilecek, gerektiğinde uluslararası burjuvazinin bir bölümüyle işbirliği yapılacaktı; ve yine, gerektiğinde bir karaname ile nihai hedefi dünya sovyet cumhuriyetinin kurulması için dünya işçi sınıfına önderlik etmek olan Komintern tasfiye edilecekti, vb. Çünkü, sosyalist bir toplumun kurulmasının ulusal ölçekte mümkün olduğunu kabul eden bir anlayış için, dünya devrimine de, dünya devrimi için mücadelede işçi sınıfına önderlik edecek enternasyonal bir örgütlenmeye de fiilen gerek kalmaz. Kısacası, tek ülkede sosyalizm teorisinin kabul edilmesi dünya devrimi ve onun öncü örgütü Komintern için sonun başlangıcı oldu. Komintern'in 6. Kongresi'ne önerilen ve tek ülkede sosyalizmin mümkün olduğunu savunan taslak programı eleştirirken Trotskiy, şu öngörüde bulunuyordu:

> Yeni doktrin sosyalizmin tek bir ulusal devlet temelinde kurulabileceğini ilan ediyor, yeter ki bir dış müdahale olmasın. Buradan kalkarak, müdahaleyi engellemek amacıyla yabancı burjuvaziye karşı işbirlikçi bir siyaset izlenebilir ve izlenecektir; çünkü bunun sayesinde sosyalizmin inşası güvenceye alınacak, başka bir deyişle, temel tarihsel sorun çözülecektir. Böylece Komintern partilerinin görevi tali bir nitelik kazanmaktadır; artık esas misyonları iktidarı ele geçirmek için mücadele etmek değil, SSCB'yi bir dış müdahaleden korumaktır. Elbette bu sadece subjektif niyet sorunu değil, siyasi bir tavrın objektif mantığıdır.
>
> Stalin'e göre: "Görüşlerimiz arasındaki temel fark, partinin ülkedeki çelişkilerin ve olası çatışmaların devrimin iç güçlerine dayanarak bütünüyle aşılabileceğine inanması, buna karşılık Trotskiy ve Muhalefetin ise, bu çelişki ve çatışmaların ancak "uluslararası ölçekte ve dünya çapındaki proleter devriminin alanında çözülebileceğini" savunmasıdır." (**Pravda**, sayı 262, 12 Kasım 1926).
>
> Evet, ayrılık noktası tastamam buradadır. Ulusal reformizm ile devrimci enternasyonalizm arasındaki fark bundan daha doğru ve iyi bir şekilde açıklanamazdı. Eğer karşılaştığımız iç sorunlar, engeller ve çelişkiler, ki bunlar esas olarak dünya çelişkilerinin bir yansımasıdır, "dünya çapındaki proleter devrim alanına" girmeksizin, sadece "devrimimizin iç güçleriyle" çözülebilecekse, o zaman, Enternasyonal, kongresi her dört yıl ya da her on yıl toplanan, hatta belki de hiç toplanmasına gerek duyulmayan, kısmen bir yan kuruluş ve kısmen de bir süs kurumu haline gelmeye mahkumdur. [24]

Yavuz, Trotskiy'in daha 1928 yılında yaptığı bu öngörünün sonraki yıllarda ve hem de fazlasıyla doğru çıktığını görmezlikten gelebilir mi ?

---

24 Trotsky, **The Third International After Lenin** ("Lenin'den sonra III. Enternasyonal"), Pathfinder Press, New York, 1970, s. 61-62'den aktaran Aydın Ender, Sinif Bilinci, 3. sayı, s. 140.

Aksine, çalışmasının son iki bölümünde tek ülkede sosyalizm teorisinin Komintern'in ve komünist partilerinin nasıl birer devrim partisi olmaktan çıkarılarak, Sovyet diplomasisinin birer yan kuruluşu haline getirildiğini, tek ülkede sosyalizmin kurulması ve yaşatılması için Çin'de, İspanya'da, Fransa'da, Yunanistan'da devrimlerin boğulmasında uluslararası burjuvazi ile nasıl işbirliği yapıldığını anlatır. Yine, Sovyet bürokrasisinin çıkarları Komintern'in tasfiyesini gerektirdiğinde, nasıl bir bildiri ile ortadan kaldırıldığını, Stalinist önderliğin, komünist partilerinden kayıtsız şartsız kendine itaatı nasıl dayattığını, 1917 Ekim Devrimi'nden sonra gerçekleşmiş olan devrimlerin Stalinist önderliğe rağmen, gerçekleştiğini söyler. Enternasyonalizm ve dünya devrimi düşüncesinin, tek ülkede, Sovyetler Birliği'nde, sosyalizmi kurma ve yaşatma gerekçesiyle pratikte tekrar tekrar nasıl şiddet ve kanla boğulduğuna ilişkin onlarca örnek verir. [25]

Ya dünya devrimi ya tek ülkede sosyalizm

Yavuz, bütün eleştirelliğine ve iyiniyetine rağmen, Trotskiy'in sürekli devrim teorisine ve bu bağlamda tek ülkede sosyalizm teorisine yönelttiği eleştirilerine yaklaşımında Stalinist önyargıdan kurtulamıyor. Bu önyargıdan, Öcalan'ın da kurtulamadığını belirtelim. Önce Trotskiy ve Sol Muhalefet, sonra da Trotskist gelenek onlarca yıl, Stalinist geleneğin sürekli devrim kuramına yönelttiği tahrifatçı ve demogojik itirazlarına karşı çıktı. Bunu, Türkiye'de son yıllarda **Sınıf Bilinci** dergisi de, bütün bıktırıcılığına rağmen, görev bilip yapmaya çalıştı. **Sınıf Bilinci**'nin ilk 6 sayısında bu konu üzerinde değişik açılardan duran birçok yazı yer aldı.[26] Bu yüzden, buna uzun uzadıya tekrar girmenin gereği yok. Burada Öcalan'ın ve Yavuz'un sürekli devrime itirazları bağlamında bazı önemli noktalar üzerinde kısaca durmakla yetineceğim.

Birinci nokta, daha önce yapmış olduğumuz alıntıda da görüleceği üzere, Öcalan,bir yandan tek ülkede sosyalizm teorisine değil ama teorinin Sovyetler Birliği'ndeki uygulanışına ve sonuçlarına bir yandan da Trotskiy'in sürekli devrim teorisine karşı çıkar. Burada öncelikle, "devrimin evrenselliği ve sürekliliği" düşüncesinin Trotskiy ve Lenin'den önce Marx'a ve Engels'e ait olduğunu belirtmemiz gerekiyor. Marx daha 1846'da, Alman İdeolojisi'nde komünizmin yerel ya da ulusal değil ancak evrensel ölçekte olanaklı olabileceğini söylüyordu. Bundan ötürü de, sosyalist bir devrimi yerel yada ulusal ölçekte olanaklı gören ütopik sosyalist teorisiyenlerden farklı olarak sosyalist devrimin ancak sürekli ve evrensel ölçekte zafere ulaşabileceğini belirtiyordu. Unutmamak gerekir ki, "dünya devrimi" ve "sürekli devrim" kavramları ütopik sosyalist teorisyenlere değil, bilimsel sosyalizmin teorisyeni Marx'a aittir. İşte Trotskiy'in sürekli devrim teorisi de, Marx'ın devrimin evrenselliği ve

25 Ayrıntılı bilgi için bkz: **Özgür Halk**, 10., 11. ve 12. sayılarında yer alan Ali Yavuz imzalı, "Enternasyonalizm Üzerine Düşünceler" başlıklı yazı.

26 Bu konuda ayrıntı bilgi için Bkz: **Sınıf Bilinci**'nin 1., 2., 3., 4/5., 6. ve 8. sayısındaki konuyla ilgili yazılar.

sürekliliği düşüncesinin, bütün bir 19. yüzyıl Avrupa devrimlerinin sonuçları bağlamında öncelikle 20. yüzyılın başındaki Rus devrimine, 1905 ve 1917 Rus devrimlerinin sonuçları bağlamında da 20. yüzyıldaki dünya devriminin olasılıkları ve dinamiklerine bir uyarlanmasıdır. Bundan ötürü, Öcalan'ın bir yandan Marx'ın "devrimin evrenselliği ve sürekliliği" düşüncesine yaslanarak tek ülkede sosyalizm teorisinin uygulamadaki sonuçlarına karşı çıkarken bir yandan da Trotskiy'in sürekli devrim teorisine karşı çıkması bir tutarsızlıktır.

İkinci nokta, sürekli devrim kuramı ne 1920'lerde ne de geliştirildiği 1905 Rus devriminin ertesinde bir tek ülkede devrimin olanaklı olduğunu yadsımıyordu. Aksine, tek ülkede ve hem de Rusya gibi geri bir ülkede bir devrimin ve proletaryanın iktidarı ele geçirebilmesinin olanaklı olduğunu kapsamlı olarak ilk öngören Trotskiy oldu. Nesnel görevleri bakımından demokratik devrim sürecinde olan Rusya gibi geri ülkelerde proletarya devriminin ve proletarya diktatörlüğünün olanaklı olabileceği düşüncesi, Trotskist sürekli devrim kuramının **üç bileşeninden** ilkiydi. Bu teorinin ikinci bileşeni ise, devrimin içerde sürekliliği yani, **bütün köylülüğün** desteğinde iktidara gelen proletaryanın, bir yandan demokratik devrimin görevlerini tamamlarken bir yandan da **sosyalist devrime** başlayabilmesinin olanaklı olduğu düşüncesidir. Öcalan, Trotskiy'e atfedip karşı çıktığı "dünyada sosyalizm kurulmadıkça, tek bir ülkede sosyalizmin inşası için adım atılamayacağı"[27] tezi, hiç kuşkusuz doğru değildir. Ama Trotskiy, hiçbir zaman ve hiçbir tartışmada bu veya buna benzer bir görüşü savunmadı ki ! Bu, Trotskist sürekli devrim teorisinin bayağı bir karikatürüdür. Yine, Öcalan ve Yavuz'un, 1920'lerdeki tartışmalarda, Trotskiy'in Almanya veya Avrupa proletaryası iktidara gelinceye kadar "beklemek" gerektiğini savunduğu biçimindeki iddiaları da doğru değil. Trotskiy, tek ülkede sosyalizm teorisini eleştirirken, "Rusya'da devrimi sürdürmek, proletarya iktidarını korumak ve ekonomide sosyalizme yönelme" biçimindeki bir düşünceye hiçbir biçimde karşı çıkmadı. Aksine, bu politikayı son derece tutarlı önerilerle de destekleyerek kararlı bir biçimde savunan Stalinist önderlik değil, Trotskiy ve Sol Muhalefet oldu. Trotskiy ve Sol Muhalefet, tek ülkede sosyalizm teorisini eleştirirken, Rusya'da **devrimin sürdürülmesine** ve bu meyanda **sosyalizmin inşasına başlanmasına** değil, sosyalizmin inşasının tek ülkede, yani Sovyetler Birliği'nde. **tamamlanabileceği** görüşüne karşı çıktı. [28]

Üçüncü nokta, Öcalan da, Yavuz da, 1920'lerdeki tartışmalarda Trotskiy'in Sovyetler Birliği'nde sosyalizmin inşasına başlanmasına karşı çıkarken, "hızla gerçekleşen bir dünya devrimi" ni savunduğunu iddia ederler.[29] Trotskiy'in sürekli devrim teorisinin üçüncü bileşeni olan **devrimin ulusararası arenaya yayılması**, kısacası dünya devrimi anlayışı için, dünya devriminin zafere ulaşabilmesi için hiç kuşkusuz öncünün,

27 A. Öcalan, a.g.e., s. 148.
28 Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz: Deutscher, **Troçki** 2. ve 3. cilt, Ağaoğlu yayınları, Fernando Claudin, **Komintern'den Kominform**a, cilt 1 ve cilt 2, Belge Yayınları.
29 A. Öcalan, a.g.e., s. 171 ve 329; ayrıca A. Yavuz, **Özgür Halk**, 10. sayı, s. 62-63.

örneğin o dönemde Komintern'in, nesnel koşullara müdahalesi olmazsa olmaz bir unsurdur. Ama Trotskist dünya devrimi anlayışı, nesnel koşullar ve güç ilişkileri değerlendirilip hesaba katılmaksızın öncünün, iradi bir biçimde devrimin dünyaya yayılmasını öngörmez. Bu tür bir düşünce, olsa olsa Trotskist dünya devrimi düşüncesinin Stalinist bir karikatürü olabilir. Almanya'da devrimin yenilgiye uğradığı, Avrupa'da devrimci dalganın gerilediği 1920'li yıllarda dünya devrimini gerçekleştirmek elbette olanaksızdı. Ama, 1920'lerde Trotskiy ve Sol Muhalefet de, mevcut koşullardan ve güç ilişkilerinden bağımsız olarak öncünün. iradi bir biçimde devrimi Avrupa'ya yayması gerektiği biçiminde bir görüşü hiçbir an savunmadı ki ! Trotskiy ve Sol Muhalefet için, 1920'lerin ilk yarısında Avrupa'da devrimci dalganın geriye çekilişi bir **geçici durum** idi. Oysa Stalinist bürokrasi için, Avrupa'da devrimci dalganın geriye çekilmiş olması geçici bir durum değil, tek ülkede sosyalizm teorisi uğruna dünya devrimi düşüncesinin bilinmeyen bir geleceğe ertelemenin gerekçesi oldu. Trotskiy ve Sol Muhalefet, tek ülkede sosyalizmin, Bolşevik Partisi'nin ve Komintern'in resmi görüşü haline getirilmesi halinde, kaçınılmaz olarak dünya devriminin çıkarlarının, Rusya'da iktidarın korunmasına tabi kılınacağını ve dünya devrimi, bir olasılık olmaktan çıkıp imkan haline geldiğinde de, buna, bürokrasinin, en iyimser durumda, sırtını döneceğini söyledi.[30] Nitekim öyle de oldu. Bugün artık, Öcalan ve Yavuz'un da kabul ettiği gibi, Stalinist bürokrasi son yetmiş yılda dünya devrimi için, birçok defa ortaya çıkan imkana sadece sırtını dönmekle de kalmayıp, engellemek için elinden geleni de yaptı. Rus devriminin mirası üzerine çöreklenen Stalinist bürokrasinin birçok ülkede devrimi nasıl engellediği gözönünde bulundurulduğunda, Trotskist sürekli devrim teorisinin pratikte sınandığını söyleyebilmenin tarihsel gerçeklere aykırı olduğu apaçık ortadadır. Ama, başta Sovyetler Birliği'nde olmak üzere tek ülkede sosyalizm uygulamalarının hiçbir askeri müdahale olmadan, içten içe içe çürüyüp ve birbiri arkasına çöktüğü ortadayken, tek ülkede sosyalizm teorisinin sınanamadığını söylemek ise herhalde hiç doğru olmaz. Tek ülkede sosyalizm teorisi, fiilen de iflas etti ama sürekli devrim teorisi, olasılıkları gerçekliğe dönüştürebilmenin teorisi olarak hala canlı ve günceldir.

Dördüncü nokta, Yavuz, tek ülkede sosyalizmin Rusya'daki uygulanışında enternasyonalizm boyutunun gözardı edilerek, Sovyetler Birliği'nin çıkarlarının, varlığının ve yaşamasının temel alındığını, dünya devriminin ise bilinmeyen bir geleceğe ertelendiğini söyler.[31] Ama tek ülkede sosyalizmin enternasyonalizm boyutu gözardı edilmeden uygulanan başka bir örneği var mı ki ? Çin, Yugoslavya, Arnavutluk, Küba vb. ülkelerindeki tek ülkede sosyalizm uygulamaları ve sonuçları Sovyetler Birliği'nden farklı mı oldu ? Bu ülkelerdeki rejimler ve iktidarda olan partiler daha az mı milliyetçi idiler ? Hiç kuşkusuz değil. Bu

30 Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Sungur Savran, "Gelenek'in Marksizmi", **Sınıf Bilinci**, 2. sayı, s. 60-70; Aydın Ender, "Tek ülkede sosyalizm 'teorisi' ", **Sınıf Bilinci**, 3. sayı, s. 136-162; Sami Sarı, "Rusya'da Sürekli Devrim", **Sınıf Bilinci**, 6. sayı, s. 69-121.

31 **Özgür Halk**, 10. sayı, s. 62.

yüzden de, Sovyetler Birliği'ndeki tek ülkede sosyalizm uygulamasının başına gelen kaçınılmaz son, öbürlerinin de başına gelecekti. Çünkü, Marx'ın belirttiği gibi komünizm yerel ve ulusal ölçekte değil ancak evrensel ölçekte gerçekleşebilir.

Sonuç yerine

PKK önderliğinin ve **Özgür Halk** dergisinin yazarlarının Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa ülkelerinde yıkılan rejimlerin sınıf ve politik doğasını ve bu rejimleri yıkılışa götüren nedenleri ve bu bağlamda Stalinist tek ülkede sosyalizm teorisini ve onun başka teorik ve pratik sonuçlarını yeniden sorgulamaları elbette önemlidir. Ayrıca, Stalinizmle birlikte Marksizmin de terkedilmesinin oldukça moda olduğu bir dönemde bu sorgulamayı Marksizmin enternasyonalizm, dünya devrimi, işçi demokrasisi, vb. kavramlarına yeniden dönerek yapmaları da çok önemlidir. Çünkü, bugün, fiilen Ortadoğu'da en güçlü devrimci önderlik olan bir hareketin, devrimci Marksizme yüzünü dönerek Stalinizmi ve onun eseri olan milliyetçi bürokratik rejimleri sorgulaması, sadece KUKM açısından değil Ortadoğu bölgesindeki devrim olasılıklarının enternasyonal temelde bir ortadoğu devrimine dönüştürülebilmesi açısından da önemli bir imkan ve şanstır.

Ancak, bürokratik rejimlere ve Stalinizme dönük bu tartışma ve sorgulama oldukça yetersiz, çoğu yerde iç tutarlılıktan uzak ve eklektiktir. Hala, tek ülkede sosyalizm teorisinin köklü bir eleştirisi yapılmış değil. Bir yandan teorinin uygulanış biçimi ve hemen hemen bütün sonuçları eleştirilip reddedilirken, bir yandan da hala, teorinin kendisi dünya devrimi ve enternasyonalizm kavramları ile bağdaştırılarak savunulmak isteniyor. Oysa, tek ülkede sosyalizm teorisi, Almanya'da devrimin yenilgiye uğradığı, Avrupa'da devrimci dalganın geriye çekildiği, Sovyet Rusya'nın emperyalist kuşatma altına alındığı koşullarda Bolşevik Partisi ve Sovyet iktidarı içinde gelişen bürokrasinin, işçi sınıfının politik iktidarına son vererek iktidarı ele geçirmesinin ideolojik dayanağı olarak icad edilmiştir. Bu bakımdan, bu teorinin resmileştirilmesi, Marksizmin ve işçi hareketinin devrimci enternasyonalist geleneğinin tarihte uğratıldığı en büyük yenilgilerden birisi olmuştur. Ayrıca, **Özgür Halk**'ın yazarlarının henüz sorgulamadığı başka teorik sonuçları da oldu. Örneğin Leninist parti teorisinin revizyonu, öncü parti ile sınıf ve iktidar arasındaki ilişki, vb. Stalinizmin Marksizmde ve işçi hareketinin devrimci enternasyonalist geleneğinde yaratmış olduğu tahribatlar bütün yönleriyle ve derinliğine sorgulanıp terkedilmediği sürece, Marksizmdeki enternasyonalizm ve dünya devrimi ya da Öcalan'ın deyişiyle "devrimin evrenselliği ve sürekliliği" düşüncesini canlandırılması için yapılması gereken görevler yerine getirilemez, işçi sınıfının devrimci enternasyonal geleneğinin yeniden yaratılmasına bilinçli ve sistemli bir katkıda bulunulamaz.

CMUK'a övgü: demokrasiye ihanet

YÜCEL SAYMAN

Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun (CMUK) bazı hükümlerinde değişiklik yapıldı, denildi.

Oysa, CMUK'da değişiklik yapılmadı. Bir düzenleme getirildi, belli konularda iki CMUK yaratıldı.

Bir CMUK (belli konularda getirilen yeni hükümler) sadece belli kişi ve suçlara; bir diğer CMUK (aynı konularda varolan eski hükümler) başka kişi ve suçlara uygulanacak.

Tutuklama nedenleri ve süresi, delillerin hukuka aykırı yollarla toplanmasının önlenmesi, gözaltı süreleri, savunmanın suç isnadı ile birlikte başlaması, vb. gibi sanık haklarına ve savunma hakkına ilişkin konularda iki CMUK.

Adalet Bakanı düzenlemeyi "devrim" olarak niteledi. SHP Genel Başkanı ve Başbakan Yardımcısı Erdal İnönü'ye göre, Sosyal Demokratlar verdikleri sözü tutmuş, ceza yargılamasında büyük bir demokratik atılım gerçekleştirmişlerdi.

Çoğu hukukçular ve neredeyse tüm Barolar yeni düzenlemeyi "hukuk tekniğine ve eşitlik ilkesine aykırı" buldular, ama, "reform", "iyi niyetli başlangıç", "demokratik atılım", "sınırlı da olsa, demokratik kazanım" olarak nitelediler.

Yeni düzenleme televizyon programlarında, halka, avukatlara, polise yönelik tanıtma toplantılarında anlatıldı.

Emniyet örgütü mensupları, yeni hükümlerin belli kişi ve suçlara uygulanmayacağını gördü, rahatladı ve bu hükümleri "iyi niyetle" benimsedi. Nitekim, bir televizyon programında, İstanbul Emniyet Müdürü İstanbul Barosu Başkanı'na, yasanın "**karşılıklı** iyi niyetle" uygulanacağını, olası aksaklıkların birlikte giderileceğini müjdeledi.

Özetle, kamuoyu getirilen düzenlemenin "reformcu", "demokratik", yönlerini öğrendi. Kamuoyu, bir de, düzenlemenin "hukuk tekniğine ve "eşitlik ilkesine" aykırı olduğunu öğrendi. Ama, kamuoyu neden "hukuk tekniğine aykırı" olduğunu, neyin "eşitlik ilkesi" ile bağdaşmadığını somut olarak öğrenemedi.

Kamuoyu, bir düzenlemenin hem hukuk tekniğine ve eşitlik ilkesine aykırı, hem de demokratik olabilmesine şaşırmadı. Neden şaşırsın ki? Barolar, Hukuk Fakülteleri böylesi bir olguyu içlerine sindiriyorlar, yeni düzenlemeyi olumlu yaklaşıp benimsiyorlarsa, üstelik, Barolar, avukatlar ve Emniyet örgütü arasında bir iyi niyet köprüsü kuruluyorsa, demokrasi yolunda demektir.

* * *

Bazı hukukçular ise, yeni düzenlemeye şiddetli bir tepki gösterdiler. Bu yazının yazarı da bu hukukçulardan biridir.

Baştan söyleyelim: Biz, getirilen düzenlemenin içeriğinin olumlu olup olmadığını tartışmayı reddediyoruz. Reddediyoruz, çünkü bu tartışma düzenlemenin esas niteliğini, özünü unutturmaya yöneliktir. Oysa, kamuoyunun bilgilenmesi gereken ana konu, yeni düzenlemenin esas niteliğidir; neyin, neden "hukuk tekniğine", "eşitlik ilkesine" aykırı olduğudur. İşte, tartışmalar bu konuda yoğunlaştırıldığında, yeni düzenlemenin, demokratik olmadığı bir yana, ayırımcı, şoven ve bugüne kadar reddedilen kurumları meşrulaştıran bir düzenleme olduğu ortaya çıkacaktır.

* * *

Yukarıda belirttik, yeni düzenleme iki CMUK yaratmıştır.

Aynı konularda belli kişi ve suçlara uygulanan CMUK yeni hükümleri, başka kişi ve suçlara uygulanan CMUK eski hükümleri.

Bakalım, kimler CMUK yeni hükümlerine, kimler CMUK eski hükümlerine tabidir.

Yasaya göre, yeni hükümler olağanüstü hal bölgesinde, olağanüstü halin ilanına neden olan olaylara ilişkin suçlara uygulanmayacaktır. Bu suçlar bakımından eski hükümler yürürlüktedir.

Olağanüstü hal bölgesi Türkiye'nin siyasi gündemindeki ana konunun, Kürt sorununun yoğunlaştığı bölgedir. Bu bölgede Kürtler yaşıyor. Kürtler dil ve kimliklerinin tanınmasını istiyorlar; kürtçe araştırma, yayın, eğitim yapabilmek, kültürel, demokratik, siyasal haklara sahip olmak Kürtlerin talepleri. Kürt kimliğini ve buna bağlı kültürel, eğitsel, demokratik ve siyasal hakları tanımamak, Kürt sorununu "askeri çözüm"le halletmeye çalışmak da siyasi iktidarın çözümü. Pis bir savaş yaşanıyor, olağanüstü hal bölgesinde insanların yaşam güvenceleri yok,

insan hakları ve hukuk ihlalleri günlük yaşamın sıradan parçası olmuş.

"Olağanüstü halin ilanına neden olan olaylar", esas olarak, Kürt kimliği ve buna bağlı kültürel, demokratik, siyasal haklar mücadelesi değil mi?

CMUK'un bazı hükümleri değiştiriliyor. Deniliyor ki, ceza hukuku alanında, mevcut CMUK hükümleri, işkencenin önlenmesi bakımından yetersizdir, sanık haklarını ve savunma hakkını günümüz hukuk anlayışının gerisinde düzenlemektedir. "Devrim", "reform", "demokratik atılım" yapılarak, bu hükümler değiştirilmiştir. Ancak, yargılamadaki bu "devrim", "reform", "demokratik atılım" olağanüstü hal bölgesinde (yani esas olarak Kürtlere), olağanüstü halin ilanına neden olan olaylara ilişkin suçlara uygulanmayacaktır. Bu bölgede (yani esas olarak Kürtlere) eski hükümlerin uygulanmasına devam edilecektir.

Bu düzenleme, özü ve niteliği bakımından ayırımcı ve şovendir. Ama **hukuk tekniğine aykırı değildir.**

Çünkü, böylesi düzenlemelere elverişli bir sömürgeci hukuk tekniği vardır. Sömürgecilik döneminde de bu teknik uygulanmıştır. Cezayir, Tunus, değişik Afrika ülkelerinde, sömürgeciler, sömürge halkına başka hükümler, o ülkede yaşayan kendi vatandaşlarına başka hükümler uygulamışlardır. Sömürge halkına bir ceza kanunu ve ceza yargılama usulü, sömürgeci devlet vatandaşına bir başka ceza kanunu ve ceza yargılama usulü. İki ayrı Medeni Yasa, iki ayrı Ticaret Hukuku. Aynı ülkede, aynı konuda, biri sömürge halkına diğeri sömürgeci devlet vatandaşına uygulanan farklı hükümler.

Bu hukuk tekniği ırkçıdır, ayırımcıdır, sömürgecidir, **ama vardır**, varolmuştur.

İki CMUK olgusunu "hukuk tekniğine" aykırı bulanlar bu nedenle yanılmaktadırlar, ötesi, bilerek ya da bilmeyerek, yeni düzenlemenin esas niteliğini gözden kaçırmaktadırlar.

Bilinçli ya da bilinçsiz, sömürgeci, ayırımcı hukuk tekniğiyle yürürlüğe konulmuş bir düzenleme demokratik olamaz. Böyle bir düzenlemenin, belli yönlerinde "reform", "demokratik kazanım" aramak, böyle bir düzenlemeyi ihtiyatla da olsa benimsemek, şovenizme, ayırımcılığa boyun eğmektir.

* * *

Yasa, Devlet Güvenlik Mahkemesi'nin (DGM) görev alanına giren suçlarda da yeni hükümlerin uygulanmayacağını belirtiyor. DGM'nin görev alanına esas olarak "siyasi suçlar" ile "terör suçları" giriyor. Demek ki, yeni hükümler bu suçlar sözkonusu olduğunda uygulanmayacak. Bu da, "eşitlik ilkesi"ne aykırılık olarak nitelendirildi ve üzerinde fazlaca durulmadan geçiştirildi.

Konuyu burjuva demokrasisi söyleminde kalarak değerlendirelim.

Başta anayasa, değişik yasalar belli siyasi görüşlerin, ideolojilerin örgütlenmesini, siyasi mücadeleye girmesini ve demokratik yollarla iktidara gelmesini yasaklamıştır. Ötesi, Kürt sorununa ilişkin olarak, düşünce özgürlüğü, terörizmle mücadele yasasıyla kaldırılmıştır. Belli siyasi görüşler, ideolojiler kendilerini özgürce ifade edemezler, propagandalarını yapamazlar, toplantı, gösteri yürüyüşü düzenleyemezler,

örgütlenemezler, siyasi parti kuramazlar, iktidara gelemezler, çünkü yasaklanmışlardır. Bu konudaki yasaklar zinciri "siyasi suç"ları oluşturur. Türkiye'de siyasi mücadelenin, demokrasi mücadelesinin bir alanı da bu yasakların kaldırılmasına yöneliktir.

Yeni düzenleme bu yasakları yargılamanın temel yasasına, CMUK'a sokarak meşrulaştırıyor. Bilmem, bir burjuva demokratik ülkenin ceza yargılama (ceza değil, ceza yargılama) hukukunda siyasi suçlar için özel hükümler öngörülmüş müdür? Bir temel yasa olan yargılamayı düzenleyici yasada (CMUK) siyasi yasaklar sıralanır ve bu yasaklara aykırılığı ifade eden "suçlar" için ayrı bir yargılama usulü öngörülürse, o yasanın, en azından "demokratik" olduğu söylenemez.

En azından "demokratik" olmayan bir düzenlemede "reformist" yön, "demokratik kazanım" aramak siyasi aymazlıktır, otoriter, yasakçı anlayışa boyun eğmektir.

CMUK'daki yeni düzenleme, (burjuva demokrasisi söyleminde dahi) demokrasi kavramıyla bağdaşmayan, otoriter, yasakçı anlayışların ürünü siyasi yasakları ceza yargılamasının temel yasasına sokmuş, onları meşrulaştırmada önemli bir adım atmıştır.

CMUK'daki yeni düzenleme, kaldırılması için mücadele edilen, varlıkları onaylanmayan DGM'leri de temel yasaya sokmuş, DGM'leri meşrulaştırmıştır.

CMUK'deki yeni düzenleme, "Terörle Mücadele Yasası"nı temel yasaya sokmuş, "terör suçu" kavramını meşrulaştırmada yol almıştır.

CMUK'daki yeni düzenleme, siyasi yasaklar, siyasi suçlar, DGM'ler, "terör suçları" konularında demokratik mücadeleye darbe vurmuştur.

Bir hukuki düzenleme nasıl olur da, hem kaldırılmaları için yıllardır mücadele edilen siyasi yasakları, bu yasaklar temelindeki siyasi suçları, yine kaldırılmaları için onca mücadele verilen DGM'leri meşrulaştırır, hem de "demokratik kazanım" sayılabilir?

Bu soruyu irdelemeden, yeni düzenlemenin soyut olarak "eşitlik ilkesine" aykırılığını belirtmekle yetinmek ve bu düzenlemede "demokratik kazanımlar" aramak, bilinçli ya da bilinçsiz, otoriter anlayışa teslim olmaktır, demokrasi mücadelesine ihanet etmektir.

* * *

Yeri gelmişken belirtelim: Belli kişi ve suçlara uygulanmadıkları halde "reform", "demokratik kazanım" diye övülen, tutuklama nedenlerine ve süresine, gözaltı sürelerine, ifade ve sorguda avukat bulunmasına, avukatın hazırlık evrakını inceleyebilmesine, vb. ilişkin düzenlemeler ayrıca günümüz ceza yargılaması standartlarının çok gerisindedir; altyapı eksikliğinden uygulamada sorunludur.

Yeni düzenlemedeki gerçekten önemli ve demokratik tek hüküm yasal olmayan yollardan elde edilen delillere ilişkin düzenlemedir.

* * *

Türkiye gibi burjuva demokrasisinin bile yerleşmediği ülkelerde, sosyal demokrasinin işlevi, kendinden daha sağcı iktidarların yapamayacağını yapmak; şoven, ayrımcı, otoriter çizgide yasaklar getirmek, mevcut yasakları meşrulaştırmak ve bunu, kurtuluşu sosyal demokraside arayan

yandaşı "aydınlar" aracılığıyla "demokratik atılım", "demokratik kazanç" olarak kamuoyuna sunarak halk kitlelerinin demokrasi mücadelelerini geriletmektir.

SHP, CMUK'un getirdiği düzenlemeyi böyle sunmakta ve sundurtabilmekte, geçici olsa da, önemli bir başarı sağlamıştır.

SHP ve destekleyicilerinin bu konudaki başarısı, halkın demokrasi mücadelesinde bir olumsuzluktur. Şimdilik.

* * *

Sonuç olarak, CMUK'a getirilen yeni düzenlemenin esas niteliği şoven, ayırımcı, otoriter, yasakçı bir anlayışa dayanması ve bu anlayışla, bugüne kadar kaldırılması istenen siyasi yasakları, siyasi suçları, suç kavramlarını, DGM'leri meşrulaştırarak halk kitlelerinin demokrasi mücadelesinin karşısına dikilmesidir.

Yeni düzenleme, Kürt sorununun demokratik, siyasi çözümünün reddini, askeri çözümün esas alınmasını da ifade etmektedir.

Tüm bunlara karşın, "kazanım" diye sunulan düzenlemeler ise, biri hariç, günümüz standartlarının çok gerisindedir, getirilen istisnalar ve altyapı yokluğu nedeniyle sınırlı uygulamaya sahiptir.

Hukukçuların, meslek örgütlerinin yapması gereken, yeni düzenlemenin gerçek niteliğini sergilemek, şoven, ayırımcı, demokrasi karşıtı anlayışla mücadele etmektir.

Bu görevin bir yana bırakılarak yeni düzenlemede "demokratik kazanımlar" aranması, bu istenmese bile demokrasi mücadelesine zarar verir.

Yeni düzenlemedeki, şovenizmi, ayırımcılığı, yasakları yutturmak için aralanmış gözüken bazı kapıların sonuna kadar açılması için mücadele edilecektir elbet. Ancak, bu mücadele karakolda, siyasi poliste, mahkemede, yani yasanın her uygulama aşamasında verilerek anlam kazanacaktır. Hukukçular, avukatlar, Barolar en antidemokratik yasaların uygulanmasında, olumsuz görünen hükümlerin dahi olumlu yönde uygulanması için mücadele vermesini bildiler. Geçmişimiz bu tür mücadele deneyiminin zenginliğini taşıyor.

Ancak, uygulamadaki mücadele başka, getirilen düzenlemeye karşı tepki başkadır. 12 Eylül Anayasası, Sıkıyönetim Yasası, Polis Vazife ve Selahiyetleri Yasası, YÖK Yasası, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Yasası, Siyasi Partiler Yasası, vb. hiçbir zaman övülmedi, bu yasaların antidemokratik nitelikleri her zaman sergilendi, ama bu yasalardaki belli hükümlerden demokrasi mücadelesinde yararlanmanın yolu bulundu.

CMUK'a getirilen yeni düzenlemenin şoven, ayırımcı, otoriter, yasakçı niteliğini mahkum etmek, bugüne kadar kaldırılması için mücadele verilen siyasi yasakları, suç kategorilerini, DGM'leri meşrulaştırmasına karşı çıkmak, özellikle her hukukçunun, her Baro'nun temel görevidir.

Bu temel görevi bir yana bırakarak, yeni düzenlemede "demokratik kazanımlar" bulup övgü düzmek, istensin istenmesin demokrasi mücadelesine ihanettir.

Rostock olayı mı, dünya olayı mı?

SELÇUK ERALP

Rostock Olayı tabii ki çok çeşitli yönleriyle tartışılabilir. Ancak biz burada olayı Almanya'nın ve dünyanın gidişatı içerisindeki yeri ve anlamı bakımından tartışmak istiyoruz. Bu arada olayla daha doğrudan ilgili bir iki noktaya da değineceğiz.

Olay, en nihayetinde daha öncekilerden sadece nicelik olarak farklı, daha üst bir düzeyde "olağanlaşmayı" getirmesi muhtemel bir gelişmedir. Saldırılar bir hafta kadar sürmüştür, daha saldırganca olmuştur. Organize güçlerin yanında "sıradan gençler" vardır. Hoyerswerda'ya kıyasla, çevrede saldırıyı onaylayan daha büyük ve daha ateşli bir topluluk vardır. Saldırganlar toplum tarafından onay görmenin verdiği cesaretle "nazi" olduklarını açıkca söyleyebilecek kadar patavatsızdırlar. Bunlar önemsiz şeyler değil tabii. Ancak ben olayla doğrudan bağlantılı tartışmaya yönelik birşeyler söylemeyi daha gerekli görüyorum.

Bütün tartışma, esas olarak, saldırıyı yapanların ve destekleyenlerin durumu, sorunları ve özellikleri açısından yapılmıştır. Saldırganların bileşimi, gençlerin tutumu, destekleyenlerin sosyal ve ekonomik sorunları, bu sorunların sebepleri, Doğu Almanya'nın durumu, vb. gibi. Bir de buna belki saldırıyı yapan ve destekleyenlerin yol açtığı sorunlar eklenebilir. Almanya'nın dünyadaki itibarı, devlet otoritesinin durumu, vb. gibi.

Bu tartışma zemini, tartışanlar sağ ya da sol eğilimli olsunlar, sorunu Alman toplumunun çıkarları açısından tartışma zeminidir. Hemen hemen hiç kimse, saldırıya uğrayanların Alman devletiyle ve toplumuyla sorunları açısından bir tartışma yapmamıştır. Saldırıya uğrayanların, mültecilerin, yabancıların kaldıkları yurt ve yerlerdeki, Rostock'taki, Doğu Almanya'daki sorunlarına ilişkin kimse daha fazla birşeyler öğrenmemiştir. Onların sorunları, kendi ağızlarından ne olaylar sırasında, ne de olaylardan sonra hiç dile gelmemiştir. Rostock'taki *"Auslanderbeauftragter"* (yabancılar görevlisi) saldırıya uğrayanların adına onların o andaki korkularını dile getirmiş -sorunlar içerisinde sırf korkulardan bahsedilmesinin politikada hangi sonuçlara yol açtığını kestirmek mümkün olsa gerek- daha ziyade de polisin ve itfaiyenin kayıtsızlığını kanıtlayan bilgiler aktarmıştır. Saldırıya uğrayanlardan akıllarda üç topluluk kalmıştır: Vietnamlılar, Roma ve Sintiler.* Vietnamlılar işçi statüsünde yaşayan bir topluluk, Roma ve Sintiler asıl mülteci yurdunda kalanlar. Devlet bir yandan zor aygıtı aracılığıyla işçi statüsündekilere de kayıtsız kalırken, diğer yandan sosyal aygıtı aracılığıyla, onları diğerlerinden kısmen ayırmıştır. Bu ekonomik ve politik açıdan maksatlı tavrın sonucu olarak, en olumlu yaklaşımla, toplumun bilincinde olsa olsa şu kalmıştır: *"Zavallı Vietnamlılar az daha arada gidiyorlardı."*Ama kimse iki Almanya'nın birleşmesinden sonra, Vietnamlıların durumu ne olmuştur, hangi sorunlarla karşı karşıyadırlar, geçmiştekinden daha iyi bir durumda mıdırlar, bunları tartışmamıştır. *"Mülteci yurdunda kalanlar ihtiyaçlarını yurdun önündeki arazide gideriyorlar"* a kadar Almanların şikayetleri dile getirilirken, mülteci yurdundaki tuvaletlerin durumunu kimse tartışmamıştır. (Buradaki tuvaletlerin uzun süredir kullanılmadığı, pislik ve mikrop yuvası olduğu, binada çalışan Alman görevlilerin kendilerine ait, duvarları porno resimlerle süslü, özel tuvaletlerde ihtiyaçlarını özel olarak giderdikleri bilinmeyen şeyler değil...)

Tartışmanın böyle yapılmasıyla Alman toplumunun reaksiyonlarının ciddi bir değişikliğe uğrayabileceği gibi bir hayale kapılmıyoruz. Sadece tartışmanın kendisinin ırkçı bir tartışma olduğunu göstermek istiyoruz. Bu tartışmada, vurguyu "sosyal ve ekonomik sorunlara" yapanlarla "mülteci akınına" yapanlar arasında, sorunun çözümünü bu alanlardaki tedbirlerde görenlerle "mülteci akınının" durdurulmasında görenler arasındaki farklılık, birincilerin daha sinsi ırkçılar olmasından ibarettir. Çünkü, bu yaklaşımda sadece yabancıların yabancı olmaktan doğan özgül sorunları devre dışı bırakılmakla kalmaz, aynı zamanda en fazla yabancıları etkileyen işsizlik, konut sıkıntısı gibi sorunlar sırf Almanlara özgü sorunlarmış gibi konur.

Soruna mülteciler ve göçmenler açısından baktığımızda ise herşey tersine döner. Mültecilerin sorunlarının kaynağı bu toplumların sosyal ve ekonomik temelleridir ve bu sosyo-ekonomik yapı üzerinde yükselen po-

* "Çingene" topluluklarının, bu sözcüğün yüklenmiş olduğu aşağılayıcı yan anlamlardan arındırılmış adları.

litikalardır. Toplumun tepeden tırnağa ırkçı politik ve sosyal örgütlenmesidir. Yabancılar için, mülteciler için özel yasaların varlığıdır. Almanları üst ve ayrıcalıklı, yabancıları alt konumda tutan bütün sosyal yapı ve ilişkiler bu toplumların sosyal temellerini oluşturan öğelerdendir. Örneğin, mülteci yurtları diye özel yurtların varlığı ırkçı bir sosyal örgütlenmedir. Kimse bu ve benzeri ırkçı yapıların, özel yasaların saldırıların sebebi olabileceğini tartışmamıştır.

İnsanları yaşadıkları ülkelerden Avrupa'ya göçe zorlayan, Avrupa'nın zenginliği, geldikleri ülkelerin fakirliğidir. Bu zenginlik ise, ilk kaynakları açısından dünyanın arta kalan kısımlarının en azından birkaç yüzyıllık sömürüsüne dayanır. Avrupa'daki emek üretkenliğinin ileriliği bundan kaynaklanarak ve bunun üzerine eklenerek bu ülkeler zengin ülkeler durumuna gelmişlerdir. Dünyanın insani ve doğal kaynaklarının zengin ülkeler tarafından yağmalanması ilk sermaye birikiminin gerçekleşmesinden sonra durmamış, ekstra-kârların kaynağı olarak devam etmiş ve artık 3.Dünyanın doğmasına yol açan ilk büyük köleleştirme savaşı gibi ikinci büyük köleleştirme savaşının içine girilmiştir. Afrika ve Asya'nın yoksulluğa, açlığa ve hastalığa terkedilmiş insanları, önceki kuşakların ve kendilerinin ürünü olan zenginlikten küçük bir kısmını almaya geldiklerinde, Avrupalı ona hiçbirşey vermek istememektedir. Bu zengin ülkelerin devletleri Avrupalının dünya karşısındaki çıkarlarını koruyarak davranmaktadırlar. "Neonazi" saldırıları bugün daha fazla destek görüyorsa, bu durum, Avrupalının hiçbirşey vermeme eğilimini en radikal bir şekilde ifade etmeleri nedeniyledir. Peki, bu eğilimlerin, zengin Avrupa ve fakir dünya gibi bir ekonomik gerçeklikle ilişkisi yok mudur?

Dünyaya karşı bir Avrupa

Vurguyu Avrupa üzerine yapmamız yalnızca Avrupa'da yaşaamızla ilgili değildir. Afrikalının durumu biraz farklı olabilir, ancak Asya'nın aydınları ve solcuları, en fazla Amerikan alcyhtarı oldukları dönemlerde bile, Avrupa'ya farklı bir gözle bakmışlardır. Bir bakıma Batı denince Avrupa anlaşılmıştır, batılılaşma Avrupa gibi olmanın yerine kullanılmıştır. "Çağdaşlaşma, kalkınma" gibi kavramların arkasında hep Avrupa gibi olma anlayışı vardır. Sadece Avrupa Avrupa-merkezli olarak düşünmemiş, dünya tarihini Avrupa-merkezli olarak yazmamış, işin en üzücü yanı, dünyanın diğer ülkeleri de Avrupa-merkezli olarak düşünmüş, bırakalım dünya tarihini, kendi tarihlerini bile Avrupa-merkezli olarak yazmışlardır. Avrupa-merkezlilik ilerilik-gerilik kavramlarıyla, ileri ülkeler-geri ülkeler, gelişmiş ülkeler-az gelişmiş veya geri kalmış ülkeler, kültürel ilerilik-kültürel gerilik kavramlarıyla dünyayı açıklamaya çalışmış ve bunlar tartışılmaz veriler olarak kabul edilmiştir. Yeniden geriye dönülüp bakıldığında ise, bütün bu kavramlar, bugünkü Avrupa ırkçılığı (eurorasizm) diye tanımlanabilecek olan ırkçılığın kavramsal düzeyde öncülleri durumundadır. Gerilik ve ilerilikten altlık ve üstlük kavramlarına sıçrama zor olmamış, Avrupalının

üst, dünyalının alt olduğu bir yeni ırkçılıkla Avrupa-merkezlilik ruhu adeta maddeleşmiştir.

Bu yeni durumu anlayabilmek için dünyaya ve Avrupa'ya en azından şöyle bir göz atmakta yarar olacağını düşünüyorum. Dünya nüfusu 5.3 milyara varmıştır. Avrupa Birliği'ni oluşturan ülkelerin toplam nüfusları ise 330 milyon kadardır, dünya nüfusunun % 6'sına tekabül eder. Avrupa Birliğini oluşturan 12 ülke olarak değil de, dünyanın en zengin ülkeleri olarak rakamlar vermek istediğimizde ise, şöyle bir tabloyla karşılaşmaktayız: Bu en zengin 7 ülkenin (ABD, Kanada, Japonya, İngiltere, Fransa, İtalya, Almanya) dünya nüfusuna oranı % 12 dolayındadır. Dünyadaki enerji tüketiminin % 44'ünü, karbondioksit "üretiminin" % 40'ını bu ülkeler yapmaktadır. Dünyadaki mevcut arabaların % 68'i bu ülkelerin topraklarındadır. Kuzey ülkeleri diye de tanımlanabilecek bu ülkelerde kişi başına yıllık ortalama gelir 13.500 dolar (Almanya'da 20.000 dolar) civarında iken, güney ülkelerine sadece 1085 dolar yıllık ortalama gelir düşmektedir. Tabii ki, bu ortalamaların aldatıcı bir yanı vardır. Örneğin ABD'de 35.7 insan yoksulluk sınırı olarak tanımlanan 6932 dolarlık yıllık gelir düzeyinin altında yaşamaktadır. Bunların % 77'si de siyahlar, Latin Amerikalılar ve Asyalılardır. Dünyada senelik geliri 275 dolar ve daha altında olan insan sayısı 630 milyona ulaşmıştır. Zengin ülkelerdeki kişi başına gelir Afrika kıtasındaki kişi başına gelirin 67 katıdır.

4 milyar insan, bir başka değişle dünya nüfusunun % 76'sı "üçüncü dünya" denilen ülkelerde yaşamaktadır. Dünyadaki üretimin sadece % 17'si bu nüfusun payına düşmektedir. Bundan on sene önce bu rakam % 22.7 imiş. Sadece Almanya ve Japonya'da yapılan üretim Asya, Afrika ve Latin Amerika'nın tüm ülkelerinde yapılan toplam üretimden fazladır.

1982'de üçüncü dünya ülkelerinde borç krizi patlak vermiştir. Örneğin Meksika borçlarını ödeyemeyeceğini, iflas ettiğini açıklamıştır. Aynı ülke, bugün on sene sonra ABD ve Kanada'ın dikte ettiği şartlarda "freihandelszone" (ortakpazar) oluşturmayı kabullenmek zorunda kalmıştır. Üçüncü dünyanın o tarihte 610 milyar dolar olan borçları (ayrıca her yıl 59.2 milyar dolar faiz ödemek zorundadırlar) 1440 milyar dolara yükselmiştir. Sürekli olarak, üçüncü dünya ülkelerine yapılan kalkınma yardımından (Entwicklungshilfe) bahsedilir. Oysa ki, açlık ve yokluk içerisindeki "üçüncü dünya" zengin ülkelere kalkınma yardımı yapmaya devam etmektedir. Sadece 1982-1987 yılları arasında 500 milyar dolarlık bir meblağ zengin ülkelere transfer edilmiştir. Bu yardıma kuzeyin kendi üretim biçimini sürdürmesini mümkün kılan hammadde ve enerji kaynaklarının, en ucuz fiyatla meyve, sebze gibi gıdaların, kahve, tütün gibi keyf nesnelerinin aktarılmasını, sanayi artıklarının boşaltıldığı çöplükler olarak kullanılmalarını, bu ülkelerin olanaklarıyla yetişmiş akademisyen ve uzmanların kuzeyin hizmetine sunulmasını (örneğin, ABD'de Haiti'deki doktor sayısından daha fazla Haitili doktor çalışmaktadır), güneyden kuzeye en vahşi metodlarla, yaşayanlar öldürülerek elde edilen insan organlarının naklini eklemek gerekir.

Brezilya'da, Amazonların bitişiğindeki hemen hemen Fransa

büyüklüğündeki bir bölge, Avrupa'nın kışlık sebze (örneğin kuşkonmaz) ihtiyacı için ayrılmıştır. Üçüncü dünyanın dışarıya ihraç edilen meyvelerinin yetiştirildiği toprakların % 80'i doğrudan doğruya çok uluslu gıda tekellerinin kontrolü altındadır.

Almanya'nın üçüncü dünyadan aktarılan petrol, tütün ve kahve gibi sadece üç maddenin üzerine koyduğu vergiden elde ettiği meblağ 80 milyar DM civarındadır. Bu rakam, aynı 1989 yılı içerisinde Almanya'nın üçüncü dünya ülkelerine "Entwicklungshilfe" adı altında yaptığı "yardımın" yedi katıdır.

Almanya, resmi rakamlara göre bir milyon ton çok zehirli özel çöp ihraç etmektedir. Bu miktar dünyada bu kategoriye giren çöp yığınının 1/5'ini oluşturuyor. Almanya, bu miktarla, çöp ihraç eden ülkeler arasında dünyada birinci sırayı işgal etmektedir.

Bunlara birçok rakam daha eklenebilir, muhakkak. Ama rakamların girdabında daha fazla boğulmayalım. Sovyetler ve Doğu Avrupa çökmüştür. Doğu Avrupa'nın ekoomi bakımından az çok iler tutar yanı olan Çekoslovakya ve Macaristan Almanya'nın nüfuz alanındadır. Polonya, Romanya ve Bulgaristan gibi ülkeler daha ziyade çöp ve işgücü depoları olarak Avrupa pazarına eklemlenmektedir. Almanya, Avrupa'nın, hatta dünyanın en zengin ülkesidir. Onun için de en fazla Avrupa Birliği'nin savunucusudur. Dünyanın bir merkezi Almanya'nın başını çektiği Avrupa Birliği ise, diğer merkezler de ABD ve Japonya'dır. Dünyanın en yoksul kıtası Afrika'dır. Afrika'da Sahra'nın güneyinde kalan ülkeler -Güney Avrupa ve Nijerya hariç bırakılırsa- artık sömürülmeye bile elverişli görülmeyen ülkeler durumundadır. Tamamen açlığa ve yokolmaya terkedilmişlerdir. İnsansızlaştırıldıklarında artık sadece çöp deposu olarak kullanılacaklardır.

Dünyanın bu zengin merkezleri bütün dünyaya karşı savaş açmışlardır. Bu savaşın bir parçası olarak, Golf savaşı örneğinde olduğu gibi sivri uçları yoketmektedirler. Almanya, zenginliğin verdiği rahatlıkla, bu türden savaşlarda, Japonya'yla birlikte daha ziyade fiansmanı üstlenmektedir. Dünya üzerindeki egemenliğini, Amerika'nın yaptığı gibi kabadayılık aracılığıyla değil, parababalığı sayesinde daha uzun vadede gerçekleştirmeyi planlamaktadır ve adım adım da ilerlemektedir. Avrupa Birliği, Almanya için ayrıca Amerika'yla rekabet alanında daha güçlü bir konuma gelebilmek açısından gerekli görülmektedir. *"Tek tek Avrupa ülkeleri süper güçler üzerinde ancak sınırlı bir etkide bulunabiliyorlar. Birleşik bir Avrupa olarak kendi çıkarlarını daha iyi savunabilirler."* Tercüme edersek, Almanya'nın çıkarları Avrupa Birliği aracılığıyla daha iyi gerçekleştirilebilir, denmek isteniyor. Örneğin Avrupa Birliği'nin 1992 yılı için ek 10 milyar DM kadar bir masrafa yol açtığı, ama sadece İngiltere'ye yapılan ihracatta, eski yıllara kıyasla -1960 ile 1970 arası Alanya'nın İngiltere'ye ihracatı 2.15 milyar DM'dan 4.4 milyar DM'a çıkabilmiş-, 1986'ya kadarki verilere göre, yani İngiltere'nin Avrupa Birliği'ne girmesinden sonra 40 milyar DM'lık bir artış olduğu belirtilmektedir. Bütün bunlar, tabii ki, aynı zamanda Alman halkını Avrupa Birliğine ikna etmek için söylenmektedir.

Çünkü Batı Alman işçileri ve halkı da kendi çıkarları açısından hesap yapmaktadır. *"Doğu Almanya, Doğu Avrupa ve bir de Avrupa Birliği'ne verildiğinde bana ne kalacak, kimseye vermek istemiyorum ama, ille de birisine vermek gerekiyorsa doğuya mı, yoksa batıya mı vermek benim için daha iyi olur?"* Rakamlar böyle bir maksatla da getirilse, herşeye rağmen ortada bir gerçeklik var. Bu sürecin motoru Almanya'dır. Bunu, örneğin, 20 Eylül'de Maastricht Antlaşması için referandum yapılacak olan Fransa'nın devlet başkanı Mitterand'ın televizyondaki halkın sorularına cevap verme işine Kohl'u telefon aracılığıyla katma gibi bir tavrı bile kanıtlamaya yeter, sanırım. Bu sürecin Avrupa ülkeleri arasında en fazla Almanya'ya yararı olacağı da açıktır.

Sadece Alman devleti değil, Alman halkı da mültecilere para ayrılmasına karşı

Alman devleti esas olarak Avrupa Birliği'ne, Doğu Almanya'ya, Doğu Avrupa'ya (Çekoslovakya, Macaristan ve Yugoslavya'nın Hırvatistan gibi belli bir bölümü) ve eski Sovyetlerin belirli bölgelerine para ayırmak niyetinde. Alman işçileri ise soydaş olarak gördükleri insanların yaşadığı Doğu Almanya'ya bile fazla bir katkıda bulunmak istemiyorlar. DGB bunu sol bir üslupla *"Biz de birşeyler verelim, ama öncelikle ve ağırlıklı olarak patronlar versin"* diye ifade etmişti. Alman Sendikalar Birliği, DGB, Alman işçilerinin Alman burjuvazisiyle olan mücadelesinde kimi ileri atılımları frenler bir konumda olsa bile, bu alana ilişkin olarak işçiler arasında frenlenecek bir eğilim yoktur. Hatta bir frenleme sözkonusuysa tersi geçerlidir. Yani DGB, devlet politikasını savunarak, işçilerin *"kimseye ve hiçbirşey vermeyelim"* eğilimini *"Doğu Almanya ve Avrupa için biraz verelim"* e dönüştürerek frenleme eğilimindedir. O nedenle DGB'nin, işçilerin *"mültecilere hiçbirşey vermeyelim"* şeklindeki genel eğilimini yeterince temsil ettiğini söylemek hiç de yanlış olmaz. Yukarıda, DGB bunu sol bir üslupla yapıyor, demiştik. Ama bu solculuk falan değildir. Eğer DGB "biz de birşeyler verelim ama, nispeten daha iyi konumda olan Doğu Almanlara değil, öncelikle dünyanın en yoksullarına, onların kapımıza dayanmış uzantıları olan mültecilere verelim" deseydi, o zaman solculuktan bahsetmek mümkün olabilirdi. Oysa ki, ne Alman işçileri arasında, ne de DGB içinde böyle bir tartışma mevcuttur. Dolaylı olarak, açık tartışılmadan, tersi bir eğilim, yani mültecilere verilmek istenmediği sürekli bir şekilde hissettirilmektedir. DGB, 1991 yılı içerisindeki açık işlerin % 28'in geçici işçi çalıştıran firmalar ("Zeitarbeitsfirma") tarafından belirli bir süre için işgüçleri satın alınmış işçiler ("Leiharbeitnehmer") aracılığıyla doldurulduğunu söylemektedir. 1991 yılında toplam olarak bu şekilde çalıştırılan işçi sayısının 1 milyonu bulduğunu, göç hareketlerinin buna sebep olduğunu açıklamaktadır. Bu şekildeki bir işçi istihdamının ("Verleihstatigkeit") işçi ücretlerini aşağıya çektiğine değinilmekte ve yasalara aykırı olduğu için yasaklanması istenmektedir. DGB aynen Alman devletinin yaptığını

yapmaktadır. Alman devleti *"saldırıların sebebi mülteci akımıdır"* demiyor mu? DGB'de *"işçi ücretlerinin aşağıya çekilmesinin sebebi göç hareketleridir"* diyor. Alman işçilerin göçmen işçiler karşısındaki çıkarlarını koruyor. Yasaklama yerine en temel, başka durumlarda söylediği "eşit işe eşit ücret" talebini bile ileri sürmüyor.

Alman devleti, Alman işçileri ve nazilerin kesişme noktası işte burasıdır. Mültecilere ve göçmenlere, onların nezdinde dünyaya birşey vermeme konusunda ortaktırlar. Nazilerin farkı sadece mültecilere ve dünyaya değil, aynı zamanda Avrupa'ya da verilmemesi noktasındadır. Alman devletiyle naziler arasındaki çelişki bu alandadır. Bu alandaki çelişki, ideolojik plana, Almanın aynı zamanda Avrupalı olduğu ve Avrupalı olmak aracılığıyla dünya üzerinde egemenlik kurabileceği gibi "**eurorasist**" bir anlayışla, Almanın Alman olarak egemenlik kurmaya yeteceği bir "**etnorasist**" (etnik ırkçılık) bir anlayış arasındaki çelişki olarak yansımaktadır.

Etnorasist hareketlerin gelişmesinde, militan küçük grupların hareketi değil, egemen uluslardan işçileri de kapsayabilecek büyük sokak hareketlerine dönüşmesinde tayin edici rol oynayacak olan bu Avrupa Birliği sürecidir. Bunu en iyi Fransa'daki Le Pen hareketinde gözlemleyebiliriz. Şiar bellidir: *"Önce Fransa, Maastricht'e hayır!"* O nedenle, yanlış olarak "faşist hareket" diye tanımlanan neonazi hareketlerine karşı, global olarak, dünya düzeyinde program ve talepler ileri sürmeden anlamlı ve öngörülü bir mücadele verilemez.

Çoğu kere "faşist hareket" ya da "faşizm" kavramları bir olgunun vahşetini göstermek gibi bir motivasyonla kullanılmaktadır. Ancak bu arada faşist hareketin temel karakteristiği gözardı edilmektedir. Faşist hareket küçük burjuvazinin işçi sınıfına karşı saldırganlığının finans kapital potasına akıtılmasıdır. Burada, temel özellik olarak, o ülkenin işçi sınıfına bir saldırı vardır. Bugün Almanya'da, ülkenin içinde yaşadığı politik ilişkiler açısından baktığımızda, "faşist hareketin" Alman işçi sınıfına bir saldırısı sözkonusu değildir. İşçi partilerine, işçi örgütlerine, sendikalara, grevlere bir saldırı yoktur. Daha global bir düzeyde, ülkedeki politik ilişkiler açısından değil de, dünya ölçeğinde baktığımızda, bu saldırıları, dünya işçi sınıfına -mülteciler en nihayetinde dünya işçi sınıfının bir parçasıdırlar- bir saldırı olarak değerlendirebiliriz ve farklılıkları farketmek kaydıyla "faşist hareket" diye tanımlamak sakıncalı olmaktan çıkabilir...

Dünya Güney Afrika olurken dünyanın rejimi de "Apartheid" oluyor

Tarihin bir istihzası olsa gerek. Güney Afrika'daki ilişkiler kısmen değişirken dünya koca bir Güney Afrika olmaktadır. Dünyanın gidişatını açıklayabilmek için yaptığımız bu benzetmeye kaynak olan Güney Afrika'daki politik ve sosyal yapının özelliklerini açmakta yarar olabilir. "Apartheid" denilen bu rejimin temel özelliği, beyazların ayrıcalıklı bir statüye sahip olmaları, siyahların tabi konumda olmaları ve bu farklılığın

politik ve sosyal yaşamda çok kesin sınırlarla belirlenmiş karşılıklarının olmasıdır. Toplum, insanların doğrudan doğruya dış görünüşlerine bakılarak, dört guruba ayrılmıştır. Beyazlar, "renkliler" (melezler), Hintliler ve siyahlar ("yerliler"). Bu dört gurubun tabi oldukları yasalar birbirinden farklıdır. Sosyal hayat buna göre düzenlenmiştir. Beyazların gideceği yerlerle siyahlar için müsaade edilen yerler birbirinden ayrılmıştır. Siyahlar, Güney Afrika içerisinde, ülkenin doğu ve kuzeydoğusunda, kendilerine bırakılmış bölgelerde yaşarlar. Rejim, yerli halka Bantu halkı dediği için buraları Bantustan diye adlandırmaktadır. Literatürde *"homeland"* denilen yerlerdir. Siyahlar, beyazların oldukları bölgelere, şehirlere sadece çalışmak için gelebilirler ve bunun için de o bölgede çalışma iznine sahip olmaları gerekir. Şehirde de, sadece kendisine çalışma izni verilen işletmede çalışabilir ve kendi "ırk" gurubuna ayrılmış mahallede oturabilir. Bu mahallelere de *"township"* deniyor.

Beyazlar dışındaki bütün halk yanında pasaport taşımak zorundadır. Bu pasaportlarda, sahibinin, hangi ırk gurubundan olduğu, hangi "homeland"e ait olduğu, çalışma izni olup olmadığı, nerede çalıştığı, vergisini verip vermediği, suç işleyip işlemediği, greve katılıp katılmadığı ve benzeri şeyler yazılıdır. Bu yasaya karşı siyahlar çok çeşitli şekillerde direnmişlerdir. Bu nedenle yapılan gösterilerin birinde, 1960 yılında polis ateş açarak 69 kişiyi katletmiştir. 1948 ile 1982 yılları arasında 13 milyon siyah yasaya karşı gelmekten tutuklanmıştır.

Siyah işçilerden farklı olarak, beyaz işçiler tüm siyasal haklara sahiptir. Kalifiye işlerde beyaz işçiler çalışmaktadır. Bu durum, sadece yasal düzenlemeler nedeniyle böyle değil, aynı zamanda beyaz işçiler tarafından siyah işçilerin kalifiye işlere alınmalarına karşı gösterilen direnişin sonucu olarak da böyledir. 1920'lerin başında, ekonominin ihtiyaçları nedeniyle, siyah işçilerin yarı-kalifiye bazı işlere alınmaları sözkonusu olduğunda, beyaz işçiler buna karşı silahlanarak ayaklanmışlardır.

Bugünkü dünyanın tablosu işte Güney Afrika'daki bu duruma benzemektedir. Asya ve Afrika'da yaşayanlar, aynen "Apartheid" rejiinde olduğu gibi, artık sadece Avrupalı istediği zaman, istediği yerde, istediği kadar çalışmak üzere getirilecekler. Avrupa'da çalışma izinleri olduğu sürece çalışacaklar, kendilerine gösterilen *"township"*lerde oturacaklar, diğer zamanlarda ise geldikleri ülkelerde, Asya'nın, Afrika'nın çeşitli ülkelerinde, yani *"homeland"*lerde yaşayacaklardır.

Eski kıtaların köleleştirilme süreci yeniden başlamıştır. Bu durum, Avrupa'da yaşayan göçmenleri giderek iki alternatifle karşı karşıya bırakacaktır. Ya köle ruhuyla davranarak, kendilerinin de içinden çıktıkları ve bir türlü de tam çıkamadıkları yoksul-siyah dünyaya ihanet edecekler, "Apartheid" rejiminin bekçileri olarak davranacaklar, ya da *"township"*lere doğru itilseler bile, yoksul-siyah dünyanın Avrupa'nın içine sanki bilinçli bir planın ürünüymüşçesine soktuğu "içeriden bir güç" olarak, başkalarının ve kendilerinin köleleştirilmesine isyan eden topluluklar haline geleceklerdir.

Bu şartlar altında ne yapılabilir?

Bu "yeni dünya düzeni"nin karşısına dünya insanlığı için bir geleceği canlandırabilecek, umut kaynağı olabilecek genel bir programla çıkmak gerekir. Böyle bir programımız henüz olmasa da, ayrıca yazının doğrudan konusu böyle bir tartışma yapmak olmasa da, şu ana kadar tartıştıklarımızla ilgili bazı programatik şeyleri söylemek istiyorum.

1990 yılındaki toplam silahlanma harcamaları 1000 milyar dolar civarındadır. Bu harcamalar sadece beş gün için bile durdurulduğunda "üçüncü dünyanın" su ve kanalizasyon sorunlarının çözümlenmesi mümkündür, sadece 9 saatlik bir süre için durdurulduğunda, dünyadaki bütün çocuklar aşılanabilir ve böylelikle 1 milyon çocuk ölümden kurtulabilir.

800 milyon insan açken, 800 milyon insan da aşırı tokluğun yol açtığı hastalıklarla malüldür. Bu olanaklar ve olasılıklar tablosu geliştirilebilir. Öz olarak söylenmek istenen, dünyadaki zenginliğin en yoksula, Afrika'ya, en fazlasını ayırarak yeniden bölüşülmesi gerektiğidir.

Bu bölüşün bundan 30 sene önce yapılabilseydi, belki, Avrupalının o zamanki yaşam standardını düşürmeden, sırf yukarıda aktardığımız türden çözümlerle bile, yani askeri ve bürokratik harcamaları kısarak, az çok adil bir dünya düzeni kurulabilirdi. Ama bugünkü katastrofun boyutları, Avrupalının hayat standardına dokunmadan dünyalının kurtulmasını olanaksız kılmaktadır. Özellikle, insan türünün devamını sağlayan atmosfere ve yerküreye ilişkin fiziksel şartlardaki olumsuzlaşmanın boyutları, insanlığın geleceğine ilişkin herhangi olumlu bir çözümle, Avrupalının alışageldiği hayat standardı arasında bir bağdaşmazlık yaratmıştır.

İnsanlar hayat standardını düşürebilecek bir çözüme ilgi göstermezler. Bu durum onlar en azından başka bir hayat standardı anlayışını benimsemedikleri sürece böyledir. Zaten başka yaşam şartlarını kriter olarak kabul ettiklerinde de, bu, artık hayat standardı açısından bir gerilemeye tekabül etmez. (Kürdistan örneğinde olduğu gibi. Orada ölüm kadaryaşamla tezatlı bir olgu bile yaşam standardındaki yükselmenin bir öğesi haline gelmiştir.) Avrupalının ise -çok küçük bazı topluluklar dşında- şu andaki hayat standardını temel baz olarak almaktan vazgeçme eğilimi olmadığı gibi, ayrıcalıklarına dha fazla sarılma gibi bir tavrı vardır.

Avrupalı işçi az çok klasik işgücü sömürüsüne maruz kalmaya devam ederken, dünyalı işçi köle emeğinin taşıyıcısı haline gelme sürecini yaşamaktadır. Burada önemli temel özellik, Remco van Capalleveen'in benzer bir bağlantı içerisinde söylediği gibi *"beyaz işçilerin köleleştirilmemesinin siyah işçilerin köleleştirilmesinin ön şartı haline gelmesidir."*

Bu gerçekliklerden ötürü, Avrupalı işçilerden, Alan işçilerden bu gidişe karşı bir tavır beklemek yanılsamadan başka birşey olmaz. Yabancılar için birşeyler yapmak isteyen yabancılar kendi özgüçlerine yönelmek durumundadır. Bu özgürce yönelişte köle ruhlu eğilimlere

karşı mücadele etmek, direnme eğilimi taşıyan güçlerle dostane ilişkiler kurmak, özellikle gençlik çetelerini teşvik etmek, onları kınayanları kınamak, onları küçümseyenleri küçümsemek temel yaklaşımlar olabilmelidir. Hedef yabancıların özörgütlenmesini ve özsavunmasını geliştirmek, güçlendirmek olmalıdır. Her pratik teklif, her pratik adım buna katkısı olup olmadığı açısından tartışılmalıdır.

Sonuç olarak, sadece tartışma açmaya katkısı olsun diye düşünülerek yazılmış bu metni, bazı şeyleri ekleyerek tamamlamak istiyorum. Burada söylenenlerin hiçbirisi ne mutlak hakikatlerdir, ne sırf benim keşfettiğim hakikatlerdir, ne de söylenebilecek şeylerin hepsidir. Ayrıca birlikte mücadele etmenin olmazsa olmaz ön şartları da değildir. Kollektif bir mücadele için, ırkçılığa, köleleştirilmeye karşı mücadele etmekten ve bu mücadele içerisinde farklı fikirlerin varlığına saygı göstermekten başka şart aramıyorum.

18.9.1992

Kapitalizmin açmazı karşısında Clinton

NEŞECAN BALKAN

Kasım ayında yapılan seçimlerde Cumhuriyetçi başkan Bush'u yenilgiye uğratan Demokrat Parti adayı Bill Clinton, 20 Ocak 1993'de ayında ABD başkanlığını devraldı. Böylece on iki yıldır Cumhuriyetçi Partinin elinde olan iktidar, yeniden Demokrat Parti'ye geçmiş oluyor. Şimdi akla gelen soru, bu değişikliğin, ABD'de uygulanacak iktisat politikalarında ne gibi farklılıklar yaratacağıdır. Bu soruya yanıt ararken, önce, ABD ekonomisinin (ve genel olarak kapitalist sistemin), İkinci Dünya Savaşı sonrasında geçirdiği uzun genişleme ve bunalım dönemlerini gözden geçirmek yararlı olabilir. Bu değişik evrelerde uygulanan iktisat politikalarının incelenmesi, bize, burjuva iktisat kuramının, kapitalist sistemin yapısal sorunlarını çözme çabasında karşılaştığı açmazı bir kez daha hatırlatacaktır.

Kapitalist sistem, İkinci Dünya Savaşı sonrasında çeşitli etkenlerin kesişmesiyle uzun bir refah dönemi yaşadı. Burjuva iktisatçıları, genellikle Keynesgil, genişletici iktisat politikalarının uygulandığı bu dönemde ortaya çıkan refahı, sözkonusu politikaların başarısı olarak ilan ettiler. Oysa, kâr oranının yükselmesine ve refah dönemine yolaçan etkenler, savaş sonrasında oluşan maddi koşullardı: İşçi sınıfı hareketinin, başta ABD olmak üzere, tüm gelişmiş kapitalist ülkelerde büyük darbeler alması, emek üretkenliğinin yeni teknolojilerin kullanılmasıyla arttırılması, savaşın yolaçtığı yıkım nedeniyle, bir dizi yeni

yatırımın gerekliliği, hammadde fiyatlarındaki düşüş, üretimin uluslararasılaşması ve kapitalist sisteme getirilen kurumsal düzenleme gibi... 1970'li yılların başına gelindiğinde ise, tüm gelişmiş kapitalist ülkelerde, bunalım belirtileri görülmeye başlayacaktı. Yatırımlar, kâr oranının düşmesini izleyerek hızla azalacak, işsizlik artacak ve bu durgunluk belirtileri enflasyonla birlikte seyredecekti. Dünya ticaretinde bariz bir daralma vardı.

Uzun refah döneminin yerini bunalıma bırakmasına hangi etkenler yolaçmıştı? Burjuva iktisatçıları, derhal, hatasız işlediğini savundukları sistemin, örneğin petrol fiyatı artışı gibi, bir dizi dışsal etkenin tesiriyle durgunluğa girdiğini ileri sürmeye başladılar. Oysa, bunalımın kaynağı, bizzat kapitalist sistemin işleyişi, yani kendi iç dinamikleriydi: Uzun refah döneminde, işçi sınıfı örgütlülüğü artmış, gelişmiş ülkelerdeki işçiler, üretkenliğin, iş temposunun hızlandırılması ve emek yoğunluğunun arttırılması yoluyla yükseltilmesine karşı mücadelelerini yoğunlaştırmışlardı. Kullanılan teknolojilerin üretkenliği arttırma kapasiteleri sınıra ulaşmıştı. ABD hegemonyası yıpranmakta, bu da uluslararası iktisatta ve siyasette istikrarsızlığa yolaçmaktaydı. Dünya pazarının ulusal sınırlarla bölünmüş olması, üretkenliğin düşmesine yolaçıyordu. Ve bütün bu gelişmeler, sermayenin organik bileşimindeki yükselme ile birleşince kapitalist üretim için hayati önem taşıyan kar oranının düşmesi sonucunu getirmekteydi.

Gelişmiş kapitalist ülkelerin iktidarları, bu durum karşısında, ekonomilerini canlandırmak için genişletici Keynesci politikaları daha da yüksek dozlarda kullanmaktan başka çare bulamadılar. 70'li yıllarda tüm gelişmiş kapitalist ülke ekonomileri, bütçe açıklarıyla uyarılmaya çalışıldı. Parası uluslararası para niteliğini taşıyan ABD, genişletici politikaları en rahat uygulayan ülkeydi. ABD bütçe açıkları, 1970-74 döneminde, yılda yaklaşık ortalama 14 milyar dolardan, 1975-79 döneminde 40 milyar dolara yükseldi. Bazı çevreler, bütçe açıklarını, ABD'deki iktisadi durgunluğun sorumlusu olarak görmüşlerdir. Oysa bütçe açıklarıyla finanse edilen devlet harcamaları, tam tersine, kâr oranının düşme eğilimi sonucu atıl kalan fonları üretime kanalize ederek, ekonomiyi uyarıcı bir rol oynamaktaydı.

ABD'de, aynı dönemde ortaya çıkan bir başka gelişme de, finans sektörünün hızla büyümesidir. Reel sektördeki yatırımlar gerileyip, bunalıma kredi bolluğu ile çözüm aranırken, borçlanma ve spekülatif faaliyetler alabildiğine çoğaldı. Kamu, hane halkı ve şirket borçluluğu hızla artmaya başladı. Souçta, ortaya durgunlukla birlikte seyreden bir enflasyon olgusu çıktı. Uzun genişleme döneminde, kısa süreli daralmaların yarattığı sorunları çözmek için yararlı olabilen Keynesci politikalar, bu genel ve derin bunalım karşısında aciz kalmışlardı.

Keynesci iktisat politikaların yetersizliği, savaş sonrası dönemde geri planda kalmış olan **laissez-faire** yaklaşımının yeni bir hamle yapmasına yolaçtı. ABD'de **Reaganomics**, İngiltere'de **Thatcherizm** biçiminde somutlaşan yeni-liberal akım, devlet müdahaleciliğinin en aza indirilmesini savunan **laissez-faire** yaklaşımının bir versiyonundan başka bir şey

değildi. Yeni-liberalizm, Keynesci politikaların başedemediği bunalımı, sermayenin (ve emek gücünün) değersizleşmesi yoluyla çözmeyi öneriyordu. Yani, geçmişteki bütün derin kapitalist bunalımlarda olduğu gibi, "ölen ölsün, kalan sağlar bizimdir" formülü uygulanacaktı.

80'li yıllarda, ABD'de iktidarı ele geçiren yeni-liberaller, bir yandan kapitalist sınıfı bunalımın etkilerinden korumaya çalışıp, toplumdaki eşitsizlikleri doruk noktasına vardırırken, bir yandan da ekonomiyi canlandırmak için askeri harcamaları arttırarak, eleştirdikleri müdahaleci Keynesgil politikaları sürdürmüşlerdir. Taban tabana zıt gibi görünen iki yaklaşım, aynı sınıfın çıkarlarını savunmak için birlikte kullanılabilmiştir. Ancak, burjuva iktisadı, bu yaklaşımlardan ister birini, ister diğerini, veya ikisinin bir bileşimini kullansın, sistemi bunalımdan çıkaramamaktadır ve açmazı da budur. Şimdi,ABD'de, 80'li yıllardaki gelişmeleri ve Reaganomics döneminin kapanışını hazırlayan etkenleri yarınki yazımızın konusu olacak.

80'li yıllarda iktisat politikaları

ABD'de Keynesci politikaların, 70'li yıllarda ortaya çıkan bunalım koşullarını gideremememesi sonucu iktidara gelen yeni-liberal ekip, "Reaganomics" diye bilinen bir dizi iktisat politikasını uygulamaya başladı. Bunalım, Keynesci uygulamaların getirdiği para ve kredi bolluğu ile ertelenmeye, örtbas edilmeye çalışılırken, iyici kronikleşmişti. Ekonomi, bir yandan kamu borçluluğu ve bütçe açığı, bir yandan da rekabet gücünün yitirilmesinin sonucu olarak dış ticaret açığı sorunuyla karşı karşıyaydı. Yeni-liberallerin gündemi, bunalımı sermaye ve emek gücünün değersizleşmesi ile gidermeye yönelikti. 80'li yıllar, güçsüz sermayenin piyasadan elendiği bir dönem oldu. ABD şirketleri arasında, yoğun "devralma" ve "birleşme" furyası başladı. Kâr oranının düşme eğilimine paralel olarak, hisse değerleri de hızla düştüğünden, büyük şirketler, sahip oldukları fiziksel varlıkları yenilemek yerine, piyasada varolan düşük hisse değerli küçük şirketleri satın almayı tercih ediyorlardı. Büyük şirketler küçük şirketleri yutarken, zayıf sermayeler de ayıklanmış olmaktaydı.

Sermayenin değersizleşmesi emek gücünün değersizleşmesiyle birlikte seyretti. Bu furya içinde milyonlarda kişi işsiz kaldı. İşsizlik oranı, 1974-79 arasında yılda ortalama % 6.7 iken, 1980'lerde ortalama % 7.2'ye yükseldi. Başkan Reagan'ın danışmanlarından M.Feldstein, işsizliğin enflasyonu önlemek için kullanılması gereken araç olduğunu şöyle ifade ediyordu: "İşsizlik, on yılı aşkın bir süredir uygulanan enflasyonist politikaları hükümsüz kılmak için ödememiz gereken fiyattır." Uygulanan sıkı para ve mali politikalar sonucu, enflasyonun yıllık ortalama artışı, 1973-79 döneminde % 8 iken, 1979-90 döneminde % 4.6'ya düştü. Faiz hadleri yükseltilerek, bütçe açığını kapamak üzere ülkeye yabancı para çekildi.

Yeni-liberallerin başlıca iddialarından biri de, üst gelir gurubunun vergilerinin azaltılmasıyla yatırımların artacağı, böylece uzun vadede, eko-

nomide yeni iş olanaklarının yaratılacağıydı. Oysa, GSMH artışı 1973-79 döneminde yıllık ortalama % 2.4 iken, 1979-90 döneminde sadece % 2.6'ya yükselmiştir. Üstelik, yatırımlar, imalat sanayiinden, hizmet sektörüne, yani, uluslararası rekabetten korunan, ücretlerin düşük olduğu ve iç tüketim patlamalarını hedef alan bir kesime kaymıştır.

Öte yandan, Reagan ekibi, bütçe açıklarını kapama iddiasıylasosyal harcamaları keserken, askeri harcamalar, ekonomiyi canlandırma çabasıyla alabildiğine arttırılmıştır. **Reaganomics**'in "askeri Keynescilik" diye adlandırılan bu uygulaması sonucunda, bütçe açıklarının GSMH'ya oranı yükselir. 1974-79 arası ortalama % 1.4 olan bu oran, 1980-90 arası ortalama % 3.3'tür.

80'li yıllarda, gelir bölüşümündeki eşitsizlik de çok artmıştır. Reel ücretlerdeki düşüş, 1972-90 arası dönemde % 17.6'yı bulmuştur. Mutlak yoksulluk sınırı altında yaşayanların oranı, 1979'da nüfusun %11.7'si iken, 1989'da % 12.8'e yükselmiştir.

Bunun yanısıra, işçi sınıfı mücadelesine, işçi haklarına karşı bir dizi yasa ile darbe vurulmuştur. Öte yandan, finans piyasasındaki istikrarsızlık da devam etmektedir. 1987'deki borsa çöküşü ve 1990'daki bankacılık skandalı, finans sektöründeki hassas dengelere iyi birer örnektir.

Özetle, yeni-liberalizm uygulamalarıyla, enflasyon ve reel ücretler düşürülmüş, üst-gelir gurubunun vergileri azaltılmış, işçi sınıfının sendikal haklarına darbe vurulmuş, yani, toplumdaki eşitsizliği daha da arttırmak pahasına, yatırımları teşvik edebilecek her türlü önlem alınmıştır. Elde edilen sonuç ise hiç de parlak değildir. Yatırımlar beklenen düzeyde artmamıştır, işsizlik devam etmektedir ve sosyal harcamalar kısıldığı halde bütçe açıkları hâlâ çok yüksektir. Körfez Savaşı ise, ekonomide, Başkan Bush'un beklediği canlılığı yaratmamıştır. On yıllık **Reaganomics**'in sonucu, 1990 sonunda başlayan ve hâlâ geride bırakılmamış olan derin bir resesyondur.

Amerikan vatandaşları 3 Kasım'daki seçimlere işte bu koşullar altında gitmişlerdir. Geniş halk kitleleri, **Reaganomics**'in bunalıma cevap olmadığının farkındadır. Başkan Bush, Körfez Savaşı'ndaki ve dış politikadaki başarısını istediği kadar vurgulasın, iç ekonomik sorunlara çözüm getiremediği için kaybetmiştir. Bill Clinton ise, bu koşullar nedeniyle popülist kampanyasını yürütebilmiş, Bush oy alamadığı için kazanmıştır.

Clinton'ın gündemi ABD ekonomisi için ne gibi yenilikler getirecektir? Bir kez, yeni başkan, her ne kadar "Önce Halk" sloganıyla seçildiyse de, programında baş sırayı, yatırımlar ve sermaye kazançları için vergi indirimleri almaktadır. Clinton'ın sözcüleri, daha seçim sonuçları alınır alınmaz, finans çevrelerine, ekonominin bir uyarı paketine ihtiyacı olmadığı yolunda garanti vermişlerdir. Tıpkı yeni-liberallerin Keynesci politikaları kullanmaları gibi, Clinton ekibi de yeni-liberal politikalardan vazgeçemeyecek gibi görünmektedir.

Öte yandan, Clinton, bütçe açıklarının kısa dönemde ortadan kalkamayacağını vurgulayıp, bir dizi Keynesgil genişletici politikaya

yönelmektedir. Amacı, sağlık ve eğitim reformlarıyla emek üretkenliğini arttırıp, uluslararası finans piyasasında dolaşan atıl fonları ABD'de yatırıma celbetmektedir. Ancak bütçe açıkları genişletici politikalar nedeniyle büyürse, ister istemez, 80'lerin paradokslarıyla karşı karşıya kalacaktır. Açıkları kapamak için yabancı finansmana ihtiyaç duyacak, yabancı parayı çekmek için faiz hadlerini yükseltmek zorunda kalacaktır. Bu kez, yatırım artış hızı yavaşlayacak, büyüme gerçekleşmeyince, dış ticaret dengesi düzelemeyecektir. Ayrıca, yüksek faiz hadleri nedeniyle dolara olan talep artacak, doların aşırı değerlenmesi de, dış ticaret dengesini bozacaktır.

Kısacası, kapitalizmin yapısal bunalımı karşısında burjuva iktisat politikaları hangi bileşimde kullanılırsa kullanılsınlar, hızlı büyümeyi sağlayamamaktadırlar. Körfez Savaşı sonrası gelişmeler, bu açmazı net bir biçimde sergilemiştir. Clinton'ı bekleyen kader de çok farklı olmayacaktır.

Ocak-1993

Segal'in küskün feministlere çağrısı: Erkekler değişebilir!

Lynne Segal, **Ağır Çekim :Değişen Erkeklikler, Değişen Erkekler**, *çev. Volkan Ersoy), Ayrıntı Yayınları, 1992. (Özgün adı:* **Slow Motion: Changing Masculinities, Changing Men**, *Virago Press, 1990.)*

GÜLNUR SAVRAN

Lynne Segal çağdaş Anglo-Sakson feministleri içinde Türkiye'de belki de en çok tanınanı. Bugüne kadar tek başına yazdığı ya da derlenmesine katkıda bulunduğu dört kitaptan üçü[1] Türkçe'ye çevrildi. Bunun yanısıra, **Kaktüs** dergisinde[2] ve **Cumhuriyet** gazetesinde kendisiyle yapılan iki söyleşi yayımlandı. Bunlardan ikincisi 1990 yılında Türkiye'ye geldiği sırada yapılmıştı. O dönemde ayrıca Kadın Eserleri Kütüphanesinde bir sohbet toplantısına katılmıştı.

Segal kendisini sosyalist feminist olarak nitelendiriyor. Kendini özdeşleştirdiği sol gelenek liberterlik: Cinsel özgürleşme, anti-otoritarizm, anarşizm, 1970 yılında Avustralya'dan İngiltere'ye göç edene kadar onun politik kimliğini tanımlayan başlıca temalar. Feminizmle ilgili olarak ise şöyle diyor Segal: "Feminizm, ona en çok gereksinim duyduğum bir sırada ortaya çıktı. Londra'da, memleketimden çok uzaklardaydım; tam o sırada genç bir yalnız anne olmuştum; ken-

1 Diğer ikisi: **Feminizm, Sosyalizm, Eylemde Birlik**, (Derl. S.Rowbotham, L.Segal, H.Wainright), İletişim Yayınları, 1984 ve **Gelecek Kadın Mı?**, Afa Yayınları, 1990.
2 "15 Yıllık Deneyim", **Kaktüs**, Sayı 1, Mayıs 1988.

dimi kayıp ve yapayalnız hissediyordum."[3] O günden bu yana, İngiltere'de kadın kurtuluş hareketi içinde yer almış; sosyalist hareket içinde de özellikle yerel politika alanında faaliyet göstermiş.

Segal'ın, **Ağır Çekim**'in her satırına yansıyan bir iyimserliği var. Buna iyihuyluluk da denebilir belki: "Bazen, olaylara çok tekbenci (solipsistic) bir açıdan baktığımda, Batı'daki siyasal dalgalanmaların neredeyse bana denk düşecek bir biçimde düzenlendiği duygusuna kapılıyorum: Altmışlarda, gençlik çağımda hazcı bir liberterlik. Genç bir yalnız anne olarak yerleşip oturduğumda, bir yandan kadın hareketi, öte yandan tabana dayalı yerel politikanın yeşermesi: yetmişler, feminizmde ve yerel politikada militanlık. Seksenli yılların ve Thatcherciliğin yol açtığı siyasal teslimiyetçiliğin ve durgunluğun İngiltere'de bir yığın insan üzerindeki etkileri acı ve olumsuzken, bu benim daha çok okuma ve düşünme olanağını bulduğum bir dönem oldu."[4] Bu sözlerde kendi kendisiyle barışık kalabilmeyi mümkün kılan koşullara ilişkin bir itirafı da yakalamak mümkün: Londra'da yaşayan dar bir entelektüel çevrenin mensubu olma ayrıcalığı... Nitekim, Segal'ın genel olarak feminizmin kazanımları ve özel olarak da erkek şiddeti ile ilgili bazı iyimser, hatta fazla iyihuylu(!) görüşleri birçok feminist kadının tepkisini çekti.[5] Bu iyihuyluluğun erkekleri hoşgörmeye vardığı ileri sürüldü. Bu konuya daha sonra değineceğim. Bu noktada vurgulamak istediğim şey, bu iyimserliğin Segal'ı, Türkiye'de son zamanlarda sık sık tanık olduğumuz türden bir yüzeyselliğe ve bunun politik ifadelerinden biri olan elitist bir anlayışa götürmediği: **Ağır Çekim**'in hiçbir bölümünde 'güçlü ve kültürlü' bazı kadınların 'cahil kadınlarımızı eğiterek kurtarmaları' perspektifini çağrıştıran bir tepedenliğe rastlamak mümkün değil.

İdeolojik-kültürel iklim ve feminist politika

Gelecek Kadın Mı? adlı kitabında, Segal özellikle ABD ve Britanya feminizmi içinde yaygın olan bir tür 'özcülüğe,' benim de çok katıldığım bir biçimde, karşı çıkıyordu. (Segal bu feminizm anlayışına "kültürel" feminizm diyor.) Gerçekten de, kadınlarla erkeklerin kimlik farklılıklarını bir **kalkış noktası** olarak alıp bu kimlikleri karşılıklılıkları içinde dönüştürmeyi hedeflemek yerine, kadın kimliğini bir **veri** ve politik ufuk olarak alan bu anlayış 'kadınsı' özellikleri yüceltir. Kadınlığın erdemlerinden oluşmuş, şiddete yer tanımayan, doğayla uyumlu bu kadın dünyası, (özellikle ABD'li) bazı yazarlar için feminist ütopyayı ifade eder. Feminist politikanın hedefi, kadınların ve erkeklerin dönüşmesi değil, kadınların ve kadın değerlerinin erkeklerden korunmasıdır. Kadınların annelik, bakıcılık deneyimlerinin onlara sağladığı yumuşaklık, müşfiklik, duygusallık özelliklerini koruyup, evrensel ahlâk ilkeleri olarak geleceğe devretmek... Feminist politikanın he-

3 Aynı yerde, s.44.
4 Aynı yerde, s.44-45..
5 Örneğin bkz. L.Kelly, "Yeni Bozgunculuk: Gelecek Sosyalist-Feminist Mi?", **Feminist**, Sayı 7, Mart 1990.

defi işte budur. Ve gelecek bu anlamda "kadın"dır.

Segal bu ilk kitabında söz konusu yaklaşımın "narsistik" bir kendine dönüş, sonuç olarak da mevcut toplumsal ilişkileri dönüştürmekten kaçış anlamına geldiğini söyler. Ona göre, kadınların sözü edilen "erdemleri" aslında, cinsiyetçi işbölümüne dayalı toplumsal ilişkiler içinde kadınlara düşen payın idealize edilmiş biçimlerinden başka birşey değildir. Bu toplumsal ilişkilerin tümüyle dönüşmesi verili kadın kimliğinin dönüşmesiyle elele gidecektir. Dolayısıyla da gelecek, şimdikinden farklı kadınlar ve erkeklerdir.

Ağır Çekim, "kadın kimliği" çevresindeki tartışmalarda odaklaşan **Gelecek Kadın Mı?**nın "erkek kimliği" bağlamındaki mütekabili. "Erkeklik" ve "erkek kimliği" sorununda odaklaştığı için de erkek egemenliğinin daha geniş toplumsal ilişkilerde kök salmış boyutlarının ayrıntılı bir tahlilini içermiyor. Segal bunların genel yöntemi içindeki yerini, bu ilişkileri gözardı eden yaklaşımlar karşısında vurgulamak ve örneklemekle yetiniyor. İki kitap arasında geçen üç yıl içinde Segal kuşkusuz düşüncelerini zenginleştirmiş, görüşlerini derinleştirmiş, ama esas perspektifinde bir değişiklik yok. Yeni kitabını içine yerleştirdiği kültürel ortamın bir eksenini yine "özcü" denilebilecek anlayış oluşturuyor. Ancak bu kitapta onunla rekabet eden bir ikinci yaygın yaklaşım daha ele alınıyor: Fransız yapısalcılık-sonrası akımından etkilenen, "söylem" odaklı tahlil. Segal'ın aradan geçen sürede çalışmalarını bu tahlil üzerinde yoğunlaştırmış olduğu, göreceğimiz gibi kitabın bütününden açıkça gözlenebiliyor.

Türkçe basım için yazdığı önsözde yazar, sözünü ettiğim "özcü" yaklaşımın şu varsayıma dayandığını ileri sürüyor: "erkeklerin potansiyel olarak olumsuz veya tehditkâr nitelik taşıyan sabit bir toplumsal cinsiyet özellikleri kümesi edindiği" (s.12). Bu yüzden de, bu anlayışın sözcüleri erkeklerin değiştikleri ya da değişebilecekleri konusunda bir "karamsarlığı" temsil ediyorlar. Kadın kimliğini yücelttikleri ölçüde de, bu feministler eşitlik mücadelesinin anlamsız hatta zararlı olduğu düşüncesindeler. Nitekim, 1960'ların sonlarından bu yana feminizm içinde hakim görüş "erkeklere tanınan seçeneklere kadınların da sahip olmalarını ve erkekler gibi kendi hayatlarını denetleme hakkını elde etmelerini sağlayacak değişimler" istemek olduğu için, bu feministlere göre, "Batı kültüründe baskıcı eril imgeler" (s.13) iyice artmıştır.

Segal'ın karşısına aldığı ikinci feminist yaklaşım ise, ilkinin tam tersine, bu kez "bütün cinsiyet kategorilerini" eleştirir, toplumsal cinsiyet kimliklerinin çeşitliliğini ve istikrarsızlığını, "toplumsal cinsiyet davranışlarının belirsizliğini ve karmaşıklığını" (s.12) vurgular. Segal'ın, kitabın daha sonraki bölümlerinde "söylem kuramı" olarak nitelendirdiği bu yaklaşıma göre, "temsil sistemlerinin dışında... hiçbir 'gerçek', somut gönderme noktası yoktur." (S.128.) Segal'ın gözünde bu görüşün ilk yaklaşıma üstünlüğü, "sabit, içsel bir öze veya herhangi bir nitelikler dizisine" indirgenebilir bir cinsel kimlik anlayışını yadsımasında yatıyor. Ancak, yazar gerçekçi bir epistemolojiden yana tavır aldığını ima ederek, söylem aracılığıyla "simgesel olarak dolayımlanan" gerçekliği teoride ye-

niden kurmanın mümkün olduğunu ileri sürüyor (s.128).

Yazara göre, son on yıldır Batı feminizminde giderek yaygınlaşan bu görüşlerin ikisi de değişimin teorisini kuramazlar. Gerçekten de, ilk görüş cinsel kimlikleri sabitleştirir, mutlaklaştırır; ikincisi ise, söylemin ya da simgelerin gerisindeki somut tarihsel yapıları ve ilişkileri gözardı eder. Bu durumda, kendi içine kapalı ve sürekli olarak cinsiyet hiyerarşisini yeniden kuran bir söylem düzleminin içinde kalındıkça bu kısır döngünün nasıl kırılacağı da açıklanamaz. Segal bu iki görüşün dışında bir yerden, belki de üçgenin üçüncü köşesinden, erkek kimliklerinin hem zaman içinde değiştiğini, hem de belirli bir tarihsel anda bu kimliklerin çeşitli (birden fazla) olduğunu savunuyor. Bu yüzden de, kitabın başlığına "erkek kimliği" yerine "erkeklikler" deyimini çıkarıyor.

Yöntem anlayışı ve psikanaliz: Değişim olanaklıdır

Segal'ın yöntemini diğerlerinden ayıran temel özellik, "erkeklik" olgusunu "cinsel politika ile bağlantılı olarak" ele alması (s.17). "Erkek kimliği"nin anlam değiştirmesi, zayıflaması ya da tersine gücünden hiçbir şey yitirmemesi, yazara göre, feminist politika ile etkileşimi içinde belirlenir. Mücadele, somut deneyimler önemlidir, çünkü erkek egemenliği, cinsel işbölümünü, politik, yasal vb. otorite kurum ve ilişkilerini ve cinsel arzuyu denetleyen aile düzenlemelerini kapsayan bir toplumsal ilişkiler ağıdır. Bu toplumsal ilişki ve pratikler de kendi içlerinde çelişkiler barındırırlar. Dolayısıyla da, söylemin yekpareleştirdiği, idealize ettiği, ama aslında karmaşık ve çelişik olan bu ilişkiler müdahale edilmeye ve dönüştürülmeye açıktırlar.

Segal, maddi gerçeklik ile bu gerçekliğin ideolojik ifadesini farklı alanlar olarak ele alan bu iki düzeyli yöntemin, değişimin imkânlarını düşünmeye çok daha elverişli olduğu kanısında. Gerçekten de feminizm içinde giderek yaygınlaşan karamsarlığın tam da bu düzeylerin birbirine indirgenmesiyle bağlantılı olduğunu söylemek mümkün. "Özcü" (ya da "kültürel") feminizme bakıldığında, burada, söylem düzeyinde ifadesini bulan erkekliğin, somut ilişkilerin (ve erkeklerin) kendileriymiş gibi ele alındığı görülür; söylem kuramında ise gerçeklik söylemden ibaretmiş gibi davranılır. Oysa, Segal'a göre, "...söylemle insanların yaşadıkları cinsellik deneyimleri arasında bir eşitlik olduğunu varsayarken ihtiyatlı olmalıyız... Deneyimlerimiz toplumsal anlamları kolayca yansıtmaz; kaçınılmaz olarak toplumsal anlamların süzgecinden geçseler bile." (S.257.) Söylem ile yaşanan pratik ya da 'metin-dışı' arasında bir uyumsuzluk vardır ve bu uyumsuzluk dönüştürücü bir dinamiğin kaynağını oluşturur.

Segal'ın, erkek egemenliğini karmaşıklığı içinde kavramasını mümkün kılan yönteminin önemli bir boyutu daha var. Bu onun, değişimi şimdiye kadar anlattıklarının ima edebileceği türden bir 'toplumsal yapı indirgemeciliği'ne düşmeden tasarlamasını mümkün kılan şey: psikanalize yaklaşımı. Dinamizm, çelişki erkek psikolojisinde de saptanmadıkça cinsiyetçiliğin bütünüyle kavranması ve yıkılması sözkonusu olamaz.

Segal'a göre, "(c)insel kimliğin dinamiklerini gerçekten anlamak istiyorsak, hem toplumsal, hem ruhsal düzeyde yürürlükte olan çelişkili zorlamaları ve baskıları daha iyi kavramamız gerekmektedir." (S.102.) Buna olanak tanıyan yaklaşım ise, tahlilinde erkek psikolojisindeki çelişkilere yer veren psikanalitik yaklaşımdır: "Erkeklerin aklını kurcalayan ve onlara eziyet veren iç hesaplaşmaların ve kırılgan cinsel kimliklerin ölçüsünü, rol kuramının sabit uyum modellerinden değil, sadece psikanalitik yazılardan anlamaya başlıyabiliriz. Ancak... psikanalitik çalışmalar sayesinde görebileceklerimizi sadece bu çerçeveyle sınırlı kalarak tam anlamıyla açıklayamayız." (S.21.) Aralarında kuşkusuz çok sıkı bağlar olmakla birlikte erkek psikolojisi ile erkek egemenliği özdeş olmadığından, toplumsal ilişkilerin tahlili ile psikanalizin verilerinin bir sentezi gerekmektedir (s.128).

Segal'ın hareket noktası olarak benimsediği psikanaliz okulu, feminizm içinde oldukça yaygın bir biçimde benimsenen nesne ilişkileri kuramı değil, sınırlı bir Lacancı yönelim. Nesne ilişkileri kuramı esas olarak pre-Ödipal dönemdeki anne-çocuk ilişkisine dayanır ve erkek kimliğinin oluşumunu, kızlarla oğlanların bu dönemden çıkışlarındaki farklılık temelinde açıklar: Erkek çocuğun kopmak zorunda olduğu bir ilişkidir bu ve hayatını belirleyen travma bu kopuştur. Erkeklerin kadınlar karşısında duydukları kıskançlık, nefret ve öfke, yitirilmiş olan anneye duyulan özlemin ifadesidir. Erkeklerin kadınlara yönelik saldırganlığının köklerinde bu kıskançlık ve güvensizlik yatar.

Kabaca özetlediğim bu yaklaşıma Segal çeşitli eleştiriler yöneltiyor. Bunlardan biri bence özel bir önem taşıyor: "Fallosentrizmi kültürel bir **gerçeklik** olarak incelemek yerine **savunma** konumundaki cinsiyetçi bir imgelemin ürünü olarak **reddetmek**, erkekliğin çoğu gizemli yönünün saklı kalmasına yol açar." (S.116, vurgular sonradan.) Fallusun taşıdığı simgesel **gücü** görmezlikten gelir bu kuram.

Öte yandan, Segal'ın Freud karşısında Lacan'ı tercih etmesinin nedeni artık açık olmalı: "Erkek cinselliği ile iktidar arasındaki kırılmaz gibi görünen bağı oluşturan şey fallustur." (S.257.) Fallus iktidar simgesidir, ama penisin kendisi iktidar değildir. Lacan'ın, öznelliğin oluşumu, dil, cinsel kimlik, ayrıcalıklı imleyen kavramlarından oluşan çerçevesi, erkek olmanın ne demek olduğunu kavramamızı sağlamaya elverişlidir yazara göre.

Ne var ki, daha önce de değindiğim gibi, erkek **egemenliğini** kavramak için erkek olmanın anlamını kavramak yetmez: "eril simgenin -aktif, güçlü, arzulu-**gücünü** nasıl **kazandığını**" (s.124, vurgular sonradan) açıklayabilmek için bu simgesel düzenin ötesine geçmek gerekir. Simgesel düzen iktidarın kendisi değil bir boyutudur. Özel yaşam, iş yaşamı, iktidarı ve politik mücadeleyi oluşturan maddi ilişkiler ve bunların somut özgüllüğü simgesel anlamları etkiler: "Erkeklik, ancak dil ve anlamların öznellik ve bilinçle ilişkisi incelenerek aydınlatılabilir. Ancak... araştırmamız gereken şey, anlamların... kadınlarla erkekler arasındaki tarihsel olarak özgül ve değişken iktidar ilişkileriyle...nasıl kesiştikleridir." (S.128, değiştirilmiş çeviri.)

Psikanaliz **bilinçdışı** dünyasının kapısını aralayarak bize erkek psikolojisinin yekpare olmadığını gösterir: Erkeklik çelişik, çatışan güçlerin güdülemesi altındadır; kendi içinde bir parçalanmışlığı barındırır. Oysa simgesel düzlemde karşımıza çıkan iktidar yekparedir. Yaşanan deneyimler, bu deneyimlerin söylem düzlemindeki temsillerinden çok daha karmaşıktır. Erkeklerin korkuları ve giderek erkeklikle ilgili paranoyaları simgesel düzlemde aşılır: "Fallik iktidarın vaadi, tam da... bölünmemiş ve bölünemez bir erkekliği oluşturma garantisidir." (S.138.) Bu vaadle gerçek psikolojik süreçlerin ve toplumsal ilişkilerin barındırdığı dinamizm dondurulur, idealize edilir. Erkek egemenliği bu karşılıklı etkileşimin toplam sonucudur; bu sonuçta hiç kuşkusuz erkekliğin yekpare simgesi olan fallusun payı önemlidir.

Erkekliğin hem çatışmalar ve çatlaklarla örülü olduğu, hem de zaman içinde değiştiği tezini Segal edebiyattan bizzat toplumsal pratiğe uzanan geniş bir yelpaze içinde çeşitli örneklerle göstermeye çalışıyor. Zaman içinde erkekliğin değiştiğini ve bugünle geçmiş arasında anlamlı bir farklılık olduğunu gösterebilmek amacıyla da 1950'lere bir dönüş yapıyor. Kitabın bu bölümünün başlığı, bugünden o güne dışarıdan bir bakışın mümkün olduğunu ima eder bir biçimde (o dönemle ilgili ünlü bir oyunun adı olan) "Geçmişe Öfkeyle Bak". Ancak bunun da ötesinde, o dönemde de erkekliğin kendi içinde çelişik yüzleri olduğunu göstermeye çalışıyor. Bu farklı erkekliklerde ifadesini bulan ikilem, savaştan evine dönen erkeğin kendi içinde barındırdığı gerilimdir yazara göre: "Birisi evinden ve bahçesinden hoşnut yeni aile erkeği, diğeri 'özgürlüğü' ailesinden ve sevdiklerinden önde tutan eski savaş kahramanı."(S.46.) Segal o dönemde "çağdaş erkekliğin ikilemleri" üzerine yazılan kitapların sayısındaki ve eşcinsellik oranındaki artışı bu kendi içinde çelişkili erkekliğe bağlıyor.

Çelişkili erkek kimliğine bir başka örnek ise Hemingway. Yazara göre, Hemingway'in gerek yaşamında gerekse yazdıklarında ifadesini bulan sert-maço erkeğin içinde aslında kadınsılık ve pasiflik özlemi yatıyordu. Hemingway ile ilgili tanıklıklardan da açıkça ortaya çıkan bu özlem, Segal'a göre, birçok sert-maço erkeğin durumunda geçerli olan çelişkili duyguların bir yüzünü oluşturur. Zaten bu abartılı sertlik de cinsel kimlik mücadelesinin bir parçasıdır: "Karşıtı olarak tanımlanan bir şey olmadığı sürece,'katıksız' bir erkeklik yaşanamaz. Hiç kimse... kendisine ve başkalarına karşı duyarlılık gösterme yeteneğine, yumuşak yürekliliğe... pasifliğin hazlarına -şüphesiz hepsi de özünde 'kadınsı'dır- şiddetle karşı çıkmadan 'bu kadar erkek ' olamaz." (S:151.)

Bu çelişkiler erkek cinselliğinin kendisinden kaynaklanır. Bilinçli ya da bilinçsiz olarak bastırılmadığı durumlarda teslimiyet arayışı, pasiflik özlemi, şefkat gereksinimi erkeklerin fantezilerinde, fahişelerle girıştikleri (ve'sapkınlık' olarak gördükleri için kendilerini koyuverdikleri) ilişkilerde çok açıkça ortaya çıkar. Segal'a göre, gerçek deneyimler erkek egemenliğinin ifadesi olarak kurulan "seks ritüellerine" indirgenemez (s.236). Tam da bu nedenle cinsellik bir mücadele ortamıdır: Erkeklerin güvensizlikleri, ikilemleri, şaşkınlıkları cinselliği müdahale

edilmeye açık bir alan haline getirir.

Dikenli bir sorun: Pornografi

Segal'ın pornografiye yaklaşımını da, erkek cinselliğinin yaşanan pratiği ile fallus iktidarını kuran söylem arasında mutlak bir örtüşme olmadığı görüşü belirliyor. Yazara göre, pornografide yansıyan erkek imgesi, birçok erkek açısından yaşanan pratiğe hiç uymaz ve giderek bir kaygı kaynağı haline dönüşebilir "Pornografik anlatı, bu işi beceremeyen erkeğin çok geçmeden kadınını 'sertleşmiş kamışıyla daima hazır bekleyen' erkeğe kaptıracağı tehdidinde bulunur." (S.267.) Pornografi erkeklerde yaygın olan "ereksiyon olamama, cinsel istek azalması, erken boşalma" kaygılarını iyiden iyiye körükler (aynı yerde). Nitekim pornografinin yaygınlaştığı son dönemde erkek cinselliği tıbbi bir sorun olarak ele alınmaya başlanmış, "iktidarsızlık" üzerine yazılan makalelerde artış olmuştur (s.268).

Bu düşünceler insanda yazarın, neredeyse, pornografinin erkekler üzerinde bir baskı aracı olduğu kanısını taşıdığı izlenimini uyandırıyor. Aslında erkekliğin parçalanmışlığına ilişkin daha genel görüşlerinden de, erkekleri mazur görmeye eğilimli olduğu sonucuna varanların olması şaşırtıcı değil. Zaten Segal da bunun farkında ve zaman zaman bu tür suçlamalarla karşılaşacağını bilerek ısrar ediyor görüşlerinde.

Pornografinin kadınlar açısından taşıdığı anlama ilişkin açıklamalarına geldiğimizde, yazarın bu ısrarının nedenini keşfediyoruz: Segal'ın diretmesinin ardında **fantezi** olgusuna ilişkin tahlili yatıyor. Pornografiyi erkek şiddetiyle aynı düzlemde ele alan yazarların hatası, "fanteziyi fantezi olarak çözümlemeyi" reddetmeleridir ona göre: Bu yazılar "şiddet içeren birçok pornografik metnin bir **analizini** (yapmamışlar), bunların bir **kopyası...** olmuşlardır." (S.271.) Fanteziyi bilinçdışı düzlemindeki köklerinden koparıp yaşanan gerçeklik düzleminde ele alırlar bunlar ve "**psişik** gerçekliği **maddi** gerçeklikle" (s.272) karıştırdıkları için de, pornografiyi teori, tecavüzü pratik olarak görürler. Bazı kadınların tecavüz fantezileriyle yüzleşmek sözkonusu olduğunda bu yaklaşımın yapabileceği tek şey bunu inkâr etmektir.

Nitekim bunun da ötesinde, yazara göre yüzleşmemiz gereken bir başka gerçek vardır: "günümüzde birçok standart pornografi imgesinin erkekler kadar kadınları da tahrik ettiği" (s.282) gerçeğidir bu. Bu durumda bu kadınların beyinlerinin yıkanmış olduğu sonucuna mı varmak gerekir; yoksa "seks ile bizi çocukluğumuza götüren bağımlılık ve iktidara ilişkin yoğun duygular arasında bağlar oldukça, belki de her zaman, en azından fantezilerde, iktidar ve düşmanlık ilişkilerini erotikleştirmeye eğilimli" (s.283) olabileceğimiz olasılığını göz önünde tutmak mı?

Bu konuda titiz olmak şu yüzden önemli Segal'a göre: Pornografiyi tüm bir erkek egemenliği bağlamından koparıp tek başına mutlak bir hedef haline getirmek ve devlet tarafından yasaklanmasını talep etmek her zaman bir ahlâkçılık ve tutuculuk riskini barındırır. Bir yandan cinsel im-

gelerin tümüne karşı çıkmayı beraberinde getirebilir bu; öte yandan da, aile ideolojisini, tek eşliliği korumak için tutucular cephesinin açtığı "cihad"a âlet edilmemize yol açabilir. Genel olarak cinsellik üzerinde devlet denetimine onay vermenin bir başlangıcı olabilir.

Segal, pornografiyi bu kadar özel ve ayrıcalıklı bir hedef haline getirmeye ve bu konuda devlet yaptırımlarını kullanmaya karşı çıkarken şu varsayımdan hareket ediyor: Pornografinin kadınlara yönelik erkek şiddetini arttırdığına ilişkin kesin veriler yoktur. Tersine, böyle bir bağlantıdan söz etmenin güç olduğu yolunda bir takım açıklamalar getirilebilir (s.272-273). Bu durumda, tutuculuğa âlet edilmektense pornografi konusunda daha nüanslı bir politika izlemek gerekir. "Tüm feministler, çoğu cinsel imgede onaylanan fallik mitlere saldırmak gereğinde birleşebilirler." (S.279) Ancak pornografiye ilişkin somut politika, pornografinin nerede ve kimin tarafından tüketildiğine göre belirlenmelidir: Çocuklar üzerinde bir cinsel sömürü aracı olarak kullanılmasına karşı çıkmak; "işyerlerinde ve kamuya açık yerlerde sergilenerek... kadınları dışlamaya veya onların...kendilerini rahatsız hissedecekleri alanlar yaratmaya yaradığı durumlarda pornografiye saldırmak önemlidir." (S.281.) Hatta, Segal'a göre, kadınlar olarak farklı bir pornografiyi talep etmeli, giderek kendi pornografimizi üretmeye girişmeliyiz. Oysa, "kendi pornografilerini -veya hoşumuza giden, cinsel yönden tahrik edici yayınlar için başka bir terim kullanmayı tercih ediyorsak, erotikalarını- üreten kadınlar hâlâ çok azdır." (S.281.)

Pornografi ile erotizm ya da "kadın erotikası" arasındaki sınırları belirlemek ve bu konuda genelgeçer bir takım ölçütler geliştirmek kuşkusuz çok kolay değil. Ne var ki bu ayrımı, Segal gibi, neredeyse bir terminoloji farklılığına indirgeyecek kadar hafife almanın ciddi bir sorunun üzerinden atlamak anlamına geleceği de açık. Başka bağlamlarda yazarın kendisinin de sık sık vurguladığı gibi, söylem (ve fantezi) düzlemi ayrı bir iç mantığa sahip olmakla birlikte gerçeklikten tümüyle kopuk değil. Pornografi de, salt bir imgeler dünyası olmanın ötesinde koskoca bir fuhuş sektörü biçiminde somutlaşıyor, ete kemiğe bürünüyor. Bu sektörde çalışan kadınlar pornografinin ürettiği imgelere uygun metalar haline geliyorlar, pornografik imgelerin gerçeklerini bedenlerinde yaşıyorlar. Dolayısıyla, pornografinin fuhuş-dışı tecavüzü arttırmadığı varsayılsa bile, aynı pornografinin fuhuş sektörü bağlamında kadınlara ve (Filipinler vb. örneklerinde çarpıcı bir biçimde görüldüğü gibi) küçük kızlara yönelik cinsel şiddete dönüştüğü görmezlikten gelinemez.

Segal'ın pornografi konusundaki bazı ifadeleri birçok kadını irkiltebilecek sözler. Öte yandan, yazarın usyürütmelerini ayrıntılarıyla izlediğimizde pornografi konusundaki özgürlükçü tavrının belli bir tepkisellikle içiçe girmiş olduğunu görmek mümkün. Özellikle ABD ve Britanya'da, son on yıl boyunca geniş bir feministler grubu bu konuda yasakçı bir düşünce tarzını benimsedi. Bu doğrultuda, dinci-tutucu-sağ çevrelerin ahlâkçı-otoriter politikalarıyla uzlaştı, işbirliği yaptı. Segal'ın zaman zaman kışkırtıcı olma çabalarında bu feministlere duyduğu tepki

bir ölçüde belirleyici olmuş. Ne var ki yazarın bu tepkiselliği, pornografi sorununa devlet baskısıyla çözüm aramanın sakatlığını görmemizi engellememeli. Bu tartışma belki de en çok şunu bir kez daha ortaya koyuyor: Feminizm erkek egemenliğine karşı mücadele ederken devletle ilişkisinde çok dikkatli olmak zorunda. Yasal düzenlemelerin sağlayabileceği olanaklardan tabii ki yararlanarak, ama esas olarak kadınlar-arası dayanışma ve güçbirliğine yaslanarak tasarlamalıyız politikamızı. Özel olarak pornografi konusunda bu, protesto eylemleri (belli yayınlar aleyhine kampanyalar, kadın bedenini aşağılayarak piyasaya sürülen ürünlere karşı protesto kampanyaları, vb.) biçiminde somutlaşabilir. Pornografiye karşı (ideolojik mücadelenin ötesinde) aktif mücadele ancak bu anlama gelebilir.

Segal'ın sorunsallaştırdığı bir başka önemli konu da fantezi ile gerçeklik arasındaki ilişki. Kadınların fantezilerinde yer alan bazı imgeler, bizim feministler olarak yaptığımız bazı tahlillerle örtüşmeyebilir. Bu durumda sözkonusu imgeleri 'geçmişin kalıntıları', 'yanlış bilinç', yeterince feminist olamamanın işaretleri olarak ele almanın kadınlarda uyandıracağı suçluluk duygularını sezmek için çok fazla hayal gücüne gerek yok. Cinselliği zaten suçluluk ve korkuyla örülmüş kadınlara bir de feminizmin böyle bir yük getirmesi, hazmedilmesi oldukça güç bir ironi olmaz mı?

Kadın cinselliğinin sadece pornografide değil, her çeşit kültür ürününde aşağılanarak kullanıldığı bir toplumda yaşıyoruz. Aşk romanları, çizgi romanlar, mizah dergileri, filmler vb... Bunların arasından hangisinin standart pornografiye dahil edileceğini, hangisinin 'sanatsal değer' taşıdığını, yasakçı bir mantıkla belirlemeye girişmek bence çok tehlikeli: Yasakçılığın sınırları her zaman son derece muğlak çünkü.

Erkek kimliğinde kocaman bir çatlak: Eşcinsellik

Segal, eril kimliğin sabit ve yekpare olmadığını, bazı erkeklerin, erkeklik kimliğinde çatlaklar oluşturduğunu anlatırken eşcinsellik ve 'siyah erkek' kimliği üzerinde uzun uzun duruyor. Ben bunlardan sadece eşcinsellik tartışmasını ele alacağım: Eşcinsellik tabusu bize herşeyden önce, erkek egemenliğinin sürekliliğinin ve gücünün korunmasında erkekliğin simgesi olan fallusa ne kadar iş düştüğünü gösterir: "...erkeklik, düşmanları tarafından kuşatılmıştır: 'İçte kadınsılık ve eşcinsel arzu inkâr edilmelidir; dışta kadın ve kadınsılık ikinci konuma düşürülmeli ve orada tutulmalıdır.'" (S.139.) "Erkek" olmak, kadın olmamak, eşcinsel olmamak, yani "diğer erkeklerin arzularının nesnesi" (s.174) olmamak anlamına geldiğine göre, erkeklik imgesinin korunması büyük ölçüde homofobi (eşcinsel düşmanlığı) aracılığıyla sağlanır: Homofobi, "bütün erkeklerin içindeki 'kadınsılığın' zorla bastırılmasının bir sonucudur"; "homofobi bir cinsel azınlığa baskı uygulama politikası değildir öncelikle; daha çok bütün erkek ilişkileri tayfını düzenleyen güçlü bir araçtır'" (s.42). Fallusun yekpareliğini kırdığı, onun bütünlüğüne darbe vurduğu için bastırılmalıdır eşcinsellik.

Tarihin de bize gösterdiği gibi, eşcinsel olmak, hiç kuşkusuz erkeklerin erkek ayrıcalıklarından vaz geçmelerini, iktidarlarını kendiliklerinden terk etmelerini otomatik olarak beraberinde getirmez. Bu yüzden de feminizm açısından eşcinsellik, esas olarak, homofobinin sorgulanması ve sarsılması olduğu ölçüde özel bir önem taşır. Herşeyden önce, erkek ve kadın cinselliklerinin (ve kimliklerinin) aktiflik/pasiflik kutuplaşması çevresinde sunulmasını ve yaşanmasını tehdit eder, aktif ve saldırgan erkek cinselliği imgesinde bir çatlak yaratır eşcinsellik. Böylelikle de, bu kutuplaşmaya dayanan toplumsal cinsiyet (gender) sistemini ve giderek onun temellerinde yatan işbölümünü tehdit eder. Homofobi bu anlamda, erkek kimliğinin korunması aracılığıyla bütün bir cinsiyetçi sistemin ayakta kalmasında çok önemli bir rol oynar.

Segal kitabın bu bölümünde, eşcinsellerin değişik dönemlerde benimsedikleri farklı kimlik ve davranış biçimleri üzerinde de duruyor. Yazara göre, bu farklı üslupların her biri erkeklik imgesini farklı biçimlerde sarsmıştır. 19. yüzyılın ikinci yarısı **çağdaş eşcinselliğin** ortaya çıkış dönemi olarak görülebilir; eşcinselliğin ilk kez başlıbaşına bir olgu olarak tanımlanmaya girişildiği dönemdir bu. Bu tarihten başlayarak uzunca bir dönem eşcinsel alt-kültür tıbbın dilini tersine çeviren savunmacı bir söylemi ve davranış biçimini benimser. Bir tür kadınlık parodisine dayanan, bir anlamda kadınsı olmaktan gurur duyan "camp" kültürüdür bu (s.184-185). Bu kültürde cinsel rollerin, erkek/kadın kutupsallığının yapaylığı sergilenir, erkek olmanın büyüsünde bir gedik açılır. Ne var ki "camp", son tahlilde kadınlık ve erkekliğe ilişkin mevcut uzlaşımlara dayanmaktadır. 1970'lerin başında gelişen eşcinsel özgürlüğü hareketi ise eşcinselliği politize ettiği ölçüde, bizzat erkeklik/kadınlık kutupsallığının reddini gündeme getirir; bu kültürün eşcinsel erkeği, kendi içindeki kadınsılığı bastırmayarak, androjenliğe yönelen bir pozitif kimlik kurma çabasını ön plana çıkarır. 1970'lerin sonunda ise ortaya yeni bir "süpermaço" üslubu çıkar. Bu bir anlamda "camp"ın tersine çevrilmesi, yani erkekliğin alaya alınması olarak düşünülebilir. Bu üslubun erkekliğe vurduğu asıl darbe, 'gerçek' erkeklerle eşcinsel erkekler arasındaki sınırın belirsiz hale getirilmesidir. Ancak, erkeklik yine de 'güçlülük' olarak yüceltildiği ölçüde bu tarz başka sorunları yeniden gündeme getirmektedir (s.190-191).

Erkek kimliğini sarsmanın yanısıra, eşcinsellik doğurganlığa yönelik olmayan bir cinsellik biçimi olarak da cinsiyetçiliği tehdit eder. Cinsel arzuyu ve doğurganlığı denetleyen düzenlemelerin başında gelen ailenin ayakta kalması tüm bir erkek egemenliği sisteminin temel güvencelerinden biridir. Oysa doğurganlığa yönelik olmayan cinsellik biçimleri aile ideolojisinin altını oyar. Bu yüzden ailenin savunulmasında homofobi bir kez daha devreye girer: "Eşcinsellik korkusu, heteroseksüel erkekleri kocalar ve evin ekmeğini kazanan kişiler olarak hizaya (sokar)." (S.181.)

Nihayet, eşcinsellik cinselliğin sorunsallaştırılmasına yol açar: Eşcinseller için cinsellik-kimlik bağlantısı bilince çıkarılmak zorundadır; dolayısıyla da tabulaşmış konuların kurcalanmasının yolunu açar

eşcinsellik. Bu ise bizi, bir kez daha erkek kimliğinin ve aile ideolojisinin sarsılmasına getirir.

Segal kitabının bu bölümünü, bundan 90 yıl önce eşcinselliğini açık açık yaşayan E.Carpenter'ın yazdığı eşcinsellik ütopyasında dile getirdiği şeylerin hâlâ önemini koruduğunu söyleyerek bitiriyor: "...Carpenter'ın... erkeklerin yumuşaklığının, savunmasızlıklarının ve pasifliğinin altını çizip seksin karanlık ve utançtan kurtulmasını isteyerek çağdaş erkeklik kavramlarına isyan etmesi...eşcinselliğin erkek idealine meydan okuyuşundaki en önemli öğeleri içeriyor. Bunlar, dün gibi bugün de geçerlidir." (S.210.)

Segal'ın eşcinsellikle ilgili düşüncelerinin, feminizm ve kadınların kurtuluşu açısından eşcinselliğin taşıdığı anlam konusunda netleşmemize çok büyük katkısı olacağına inanıyorum. Feministler olarak, eşcinsellerle dayanışmamız genel bir özgürlük ve demokrasi sorunun çok ötesinde bir önem taşıyor. Bir 'cinsel azınlık' üzerindeki baskılara karşı çıkmak , ya da insanların cinsel seçiş özgürlüklerini savunmak hiç kuşkusuz kendi içinde yeterli bir gerekçe. Ancak homofobi kadınlara çok daha doğrudan değen bir olgu: Eşcinselliğin yasaklanması erkek kimliğinin korunması için gerekli olduğuna göre, homofobiye karşı çıkmanın anlamı feministler açısından bir 'dayanışma'dan ibaret olamaz; feminizmin kendi gündeminin parçasıdır.

Özel alan/kamusal alan: Her iki cephede birden mücadele

Segal'ın, bir önceki kitabında olduğu gibi bu kitabı da başından sonuna kesen ve çeşitli bağlamlarda feminist politikanın ayrıcalıklı bir ilkesi olarak ön plana çıkan bir politik anlayışı var: Feminist politika, özel alanla kamusal alan arasındaki duvarı yıkmaya çalışmalı, özel alanda ortaya çıkan sorunları kamusal alandaki uzantılarıyla ele almalı, kamu alanındaki mücadeleleri ise her zaman özel alanla bağlantılı bir biçimde sürdürmelidir. Eviçi işbölümünün kadınlar lehine dönüşmesi, tek tek evlerde verilen mücadeleler kamusal önlemlerle tamamlanmadıkça ya çok kısmi kalır ya da gerçekleşemez. Öte yandan, örneğin çalışma hayatında sağlanan kazanımların pratikte bir anlam taşıması için eviçi işbölümünün radikal olarak değişmesi gerekir.

Segal'ın, "İyi Baba" başlıklı bölümde ele aldığı, babalığın anlamının ve pratiğinin dönüşümü sürecine ilişkin düşünceleri, bu genel ilkenin somut bir sorun bağlamında ortaya çıkışına bir örnek. Hatta Türkiye açısından bakıldığında, gelişmekte olan 'yeni baba' olgusunun çelişik uzantılarıyla tartışıldığı bu bölümün belki de asıl anlamı, erkek egemenliğinin bütünsel niteliğini, cinsiyetçi sistemin tek bir noktadan (bu ister özel alanda olsun ister kamusal) çökertilemeyeceğini ortaya koyması. Çocuk bakımını eşit olarak paylaşan, ya da tümüyle üstlenen yeni babalar olgusu Türkiye'ye oldukça yabancı. Bu bölümün bizler için yine de çok anlamlı olması, yeni babalığın yol açtığı tartışma ve gündeme getirdiği teorik/politik sorunlar yüzünden.

Segal'a göre son dönemde Batı'da şöyle bir gelişme olmuş: Bir yandan

medya çeşitli kanallardan piyasaya "iyi baba"lar sürüyor. Türkiye'de de gösterilmiş olan "Kramer Kramer'e Karşı" adlı film türünden, erkeklerin hatta kadınlardan daha iyi çocuk bakabilecekleri imasını içeren mesajlar bunlar. Öte yandan da, giderek daha çok sayıda erkek, babalık yapmak istediğini şu ya da bu şekilde ortaya koyuyor ve bir ölçüde gerçekten babalık yapıyor. Ne var ki, "erkeklerin çocuk bakımına karşı **tutumlarında**, babalık **deneyimlerinde** ve...babanın rolünün önemi konusundaki psikolojik perspektiflerde bir değişim olduğu" (s.61) doğru olmakla birlikte, yazara göre aynı şeyi, görülen pratik iş miktarı açısından söylemek pek kolay değil. Söylem ile pratik gerçeklik arasında bir uçurum var. Bu uçurum nasıl açıklanabilir?

Segal'ın "yeni tutucular" dediği bazı feministlerin buna verdiği yanıtın karamsarlığı hiç şaşırtıcı değil yazara göre: Bu konuda bir değişim zaten mümkün ve istenir değildir; kadınlarla erkekler arasındaki temel farklılıkların `gerçekliği' de böylelikle nihayet kavranmıştır (s.64).

Segal'ın kendi yanıtı çok farklı: Değişimin önündeki en önemli engel ekonomik basınçlardır ve bizzat bu basınçların kendileri de cinsiyetçilikten kaynaklanır. Erkeklerin iş yükümlülükleri daha dayatıcıdır, çünkü gelirleri daha yüksektir, işleri daha süreklidir vb. Kısacası çalışma alanındaki cinsiyetçilik, kadınların erkeklerden talepte bulunmalarının önünde bir engel oluşturur: "Erkeklerdeki değişimin derecesi kadınların onlardan bulunabilecekleri taleplerle ilişkilidir...Ancak bunun olması için artık... kamusal ücretli iş alanının ve evdeki 'özel' alanın birbirinden ayrı alanlar olarak görülmemesi gerekir." (S.90.) Nitekim, Segal'ın çok zengin bir örneklemeye dayanan anlatısında ortaya çıktığı gibi, çocuk bakımını erkeklerin üstlendiği aileler hemen her zaman, karı-kocanın meslek sahibi olduğu, kadının işinin prestijli, ücretinin en azından kocasınınkine eşit olduğu bir takım orta sınıf aileleridir.

Yeni söylem ile gerçekliğin kendisi arasındaki uçurumun ikinci nedenini, yazara göre, daha derinlerde yatan psikolojik engeller oluşturur. Çok kısaca: "...babalık, kıskançlık duyguları ve yetersizlik endişeleri doğurarak, erkekleri yorgunluk, şaşkınlık, kırılganlık, güvensizlik ve reddedilmişlik duyguları (kadınların da doğum sırasında aynı şekilde eğilim gösterdikleri duygular) içinde bırakarak kendilerini bir yetişkin olarak algılama biçimlerini sarsabilir." (S.71.) Doğum sonrasında işine özel olarak sarılan ya da iyiden iyiye çocuklaşan erkekleri hepimiz biliriz.

Yeni babalar ya da "iyi babalık" efsanesi aslında kadınlar açısından yepyeni sorunlar taşımaktadır. Herşeyden önce bu ideoloji, kadınların tek başlarına annelik yapma ve boşanma eğilimlerinin arttığı, yani erkeklere ihtiyaç duymadıklarını giderek daha çok ifade ettikleri bir bağlamda, kadınlara yeniden bir bağımlılığın dayatılması anlamını taşır. Nitekim velâyet konusunda son dönemde yapılan yasal düzenlemeler bu panik tepkisinin somut bir örneğidir. Yeni velâyet yasaları, eşitlikçi söylemlerine rağmen şu sakıncayı taşır: "...kadın hâlâ çocuk bakımının asıl ağırlığını üstlendiği, çocuklarıyla ilgili önemli kararları ise kocasının rızası olmadan pek veremediği için, doğal olarak baba eski karısı ve

çocukları üzerinde önemli bir güç elde eder." (S.83.)

Ayrıca, babalığın bu yeni anlamı, "Aileye Baba Gerekir" (değiştirilmiş çeviri) grubunun adından açıkça anlaşılacağı gibi, çekirdek aileyi başka yaşam tarzları ve düzenlemeler karşısında mutlaklaştırmaktadır. Beklenebileceği gibi de sağ "babalığa verilen yeni önemi" ikiyüzlüce sömürmektedir (s.84).

Ve belki de en yakıcısı, yaygınlığı artık açığa çıkmış olan aile-içi şiddet sorunudur. Kadınların ve çocukların maruz kaldığı erkek dayağının yanısıra, aile içinde kadınlara ve çocuklara yönelik cinsel şiddet ve taciz, ailede babaya neden ihtiyaç duyulmayabileceğinin açık yanıtıdır. Babalığın yüceltilmesi bu sorunun üstünü tümüyle örter.

Nihayet, bu yüceltme kadınların kendi bedenlerini denetleme hakkına yönelik bir tehdittir. Aile ile babalık arasında kurulan bu bağ, kürtaj konusunda erkeğin rızasını gündeme getirir (s.86-87).

Segal'ın, yeni babalık söyleminin çelişik uzantıları konusunda kesin bir sonuca vardığı söylenemez. Ancak bu bölüm, kitabın bütününe yansıyan, karmaşıklıkları kavramaya yönelik ve bütünsel bir bakışın bence en çarpıcı örneği. Burada ele almadığım çok çeşitli örneklerde Segal cinsiyetçiliğin çok boyutluluğunu etkileyici bir biçimde sergiliyor; hiçbir noktada bu karmaşıklığı el çabukluğuyla halletmeye kalkışmıyor.

Özel alan/kamusal alan ikiliğinin aşılmasına yönelik strateji anlayışı, Segal'ın 1970'lerde ortaya çıkan cinsiyetçilik karşıtı erkek gruplarıyla ilgili tartışmalarında da önemli bir dayanak oluşturuyor. Politik faaliyetlerini esas olarak kendilerini anlamaya ve dönüştürmeye adamış bu erkeklerin, bütün iyi niyetlerine rağmen belli bir safdillik içinde oldukları izlenimini edinmek güç olmuyor. Bir avuç erkeğin, sadece terapiyle, sadece çocuk bakmakla, evişi yapmakla ve duygusallık-yumuşaklık egzersizleriyle, erkek egemenliğinin yıkılmasına ne kadar katkıda bulunabilecekleri çok kuşkulu. Nitekim, bu erkeklerin yaklaşımlarını "politik ahlâçılık", "şövalye bir iradecilik" (s.345) olarak nitelendiriyor Segal. Yazarın, bu erkeklerin özel alanın sınırları içine hapsolmuş ve kimlik mücadelesi biçimine bürünmüş politikalarıyla ilgili değerlendirmesini şöyle özetlemek mümkün: Tek tek kadınlara destek oluşturmak açısından iyiniyetli ve anlamlı da olsa, bu çabalar erkek iktidarının ciddiyetini küçümseme, onu cinsiyetçi sistemin karmaşık ilişkileri dışında kişisel niteliklere indirgeme tavrını içlerinde barındırmışlardır.

Segal bu bölümde, **Erkekliğin Sınırları** (1977) adlı kitabında bu deneyimleri içeriden bir bakışla değerlendiren A.Tolson'dan iki önemli alıntı aktarıyor: "Bütün bunlar genel sorunların kişisel ve bölgesel çözümleri olmaktan öteye gitmedi." (S.345.) Ve: "Bu iktidarın gerçekliğini basitçe reddetmek veya kuşku götürür bir biçimde bu iktidardan 'feragat etmeyi' istemek liberal bir miyopluğa kurban olmaktır." (S.347, değiştirilmiş çeviri.) "Kişisel/özel olan politiktir" sloganının "politik olan, kişisel/özel olandır" anlamına gelmediğinin bir kez daha kanıtlanması...

Segal yalpalıyor: Şiddet erkek değil ama "erkek şiddeti" yok mu?

Erkeklikle (erkek psikolojisi ve erkek cinselliğiyle) şiddeti özdeşleştiren ve dolayısıyla erkeklerin değişemeyecekleri varsayımıyla politik ufkunu daraltan "özcü" (ya da "kültürel") feministlere tepkiselliği, Segal'ın erkeklerin kadınlara yönelik şiddetlerine ilişkin tahlilini zayıflatıyor, yer yer yalpalamasına yol açıyor. "Erkek şiddettir, şiddet erkektir!" türünden bir anlayışa karşı çıkmak adına, erkek egemenliği ile erkeklerin kadınlar üzerinde şiddet kullanmaları arasındaki sistematik ilişkiyi koparıyor Segal. Tahlili bir noktada, farklı erkek gruplarının (ırksal, sınıfsal, vb.) başvurdukları farklı şiddet biçimlerinin bir dökümüne dönüşüyor. Hiç kuşkusuz Segal bu tür özgüllüklerin genel olguyu -kadınlar üzerindeki erkek şiddetini- yok saymamıza neden olmaması gerektiğinin bilincinde. Ne var ki, özgül olanı genel olana tâbi kılacak bir tahlil yerine, bu ikisini aynı düzleme yerleştirmesi, sonuçta son derece muğlak ifadelere sürüklüyor yazarı: "...feministler kadınlara karşı şiddet içeren suçların işlenmesinin nedeninin sadece patolojik bireylere...birçok tecavüzcünün, dayak atan erkeğin ve katilin...yoksulluk ve ırkçılık yüzünden yaşadığı gerilim ve aşağılanmalara bağlanamayacağını açıklamakta haklıdırlar. Ancak günümüzde bu faktörler hangi erkeklerin daha çok cinsel şiddete veya kadınlara ve çocuklara karşı şiddete başvurduğunu, genelde ne tür şiddet sergilediklerini ve genelde hangi kadınları hedef aldıklarını anlamak açısından önemli bir yer tutarlar." (S.306-307.) Bundan önce, **neden** genel olarak erkeklerin şiddete başvurabildiklerini ve nasıl **bütün** kadınları tehdit altında tuttuklarını anlamak gerekmez miydi?

Segal, erkek şiddetinin tarih içinde değiştiğini, azalıp-çoğaldığını ortaya koymak, böylelikle de erkek şiddetini etkileyen başka faktörlerin olduğunu göstermek üzere 19. yüzyılda tecavüzün günümüzde olduğu kadar yaygın olmadığını ileri sürüyor. Dayandığı kanıt ise, 19. yüzyıl feministlerinin tecavüzden söz etmeyişleri. Viktoryen dönemin ahlâkçı ikliminde tecavüzlerin bir bölümünün (sokakta yabancı erkekler tarafından gerçekleştirilenlerin) bugünkü kadar yaygın olmayabileceğini görmek mümkün. Ancak, aynı gerekçeyle, kayıtlara geçen tecavüz oranının da çok daha düşük olacağı açık. Ayrıca, 'kişilik hakları' ideolojisinin bugünkü kadar gelişmediği, örneğin evin erkeğinin hizmetçi kadına tecavüzünün adının 'tecavüz' olmadığı (ki bunu kendisi de anıyor: bkz.s.291) bir dünyada bugün olduğundan daha az tecavüz vakasının olduğu sonucuna varmak bana pek kolay gözükmüyor. Bu bir yana bırakılsa bile Segal'ın usyürütmesi yine sakat: Derinde yatan genel olguyu açıklamadan bu olgunun farklı biçimlerini açıklamaya çalışmak demek bu.

Segal'ın ikinci temel tezi ise, cinsel tacizden tecavüze, cinayete uzanan cinsel şiddet yelpazesinin bir **süreklilik** biçiminde ele alınamayacağı. Tecavüz biçimlerini üç kategoride topluyor Segal ve bunlardan ilkinin, en yaygın biçim olan, gençlerin sokakta tanımadıkları kadınlara yönelik saldırıları olduğunu söylüyor. Bir kez bu kategoriyi "gençler" olarak tanımladıktan sonra da, bu erkeklerin genellikle şiddete dayalı bir alt-

kültürün mensupları oldukları sonucuna kolayca varıyor. Herşeyden önce, Segal kayıtları yine bir feministin ve/veya Marksistin okuması gerektiği gibi okumuyor: Kayıtlara geçen vakaların çoğunluğunu yoksul, siyah, işsiz gençlerin oluşturacağını **varsayması** gerekirdi Segal'ın, bir sonuç olarak **türetmesi** değil. Bunun da ötesinde, sözü geçen bu vakalarda, başka yollardan (meslek, eğitim, para) iktidar kuramayan erkeklerin erkekliğe ulaşma çabası içinde şiddete başvurduklarının ortaya çıktığını ileri sürüyor (s.299). Bu yoruma hiçbir itirazım olmamakla birlikte, bunun tam da Segal'ın reddettiği süreklilik tezinin bir kanıtı olduğunu düşünüyorum: Erkek şiddeti ile (bir biçimde kurulamazsa başka biçimde kurulan) erkek iktidarı arasındaki bağlantıya dayanan bir süreklilik bu.

Yazarın sözünü ettiği ikinci tecavüz türü, kadınların tanıdıkları erkekler tarafından maruz bırakıldıkları saldırılar. Bu, kayıtlara yansıdığı kadarıyla, orta sınıf içinde yaygın olan bir tür ve tecavüzün kayıtlara en az geçen biçimi (s.301-302). İşyerinde ya da aile içinde tecavüzün bu kategoriye girdiğini göz önüne alacak olursak, süreklilik tezinin bir kez daha doğrulandığını görürüz: Koca veya baba, patron veya amir olmanın iktidar konumları olduğu açık. Öte yandan işyerinde, cinsel tacizin değilse bile tecavüzün genellikle üst konumdaki erkeklerin ayrıcalığı olduğu biliniyor. Sürekliliği görmek için bir etkeni daha hesaba katmamız gerek: **Genellikle** patronlar ve amirler erkektir! Bir kez daha, erkek şiddeti ile erkek iktidarı arasındaki bağlantıya dayalı bir süreklilik çıkar karşımıza.

Üçüncü kategoride, birden fazla tecavüz olayı olan ve genellikle tecavüzün yanısıra cinayet te işleyen 'sapıklar'ı, karındeşenleri anıyor Segal. Bunlar uç örnekler olduğu için, burada, tecavüzle erkekliğini kanıtlama kaygısı ve eşcinsellik korkusu arasındaki bağlantı çıplak bir biçimde ortaya çıkıyor. Böyle olunca da, birinci kategoriyle bunun arasında süreklilik kurmanın pek de güç bir yanı yok.

Süreklilik tezinin önemi, bir yandan erkek şiddeti ile erkek egemenliği arasındaki sistematik bağlantıyı kurmamızı olanaklı kılmasında, öte yandan da örneğin işyerinde sarkıntılıkla tecavüz, evlilik içinde kadının görev kabilinden sevişmesiyle tecavüze uğraması arasındaki geçişleri göstermesinde yatıyor. Kadınların neden kocalarına "hayır" diyemediklerini ya da işyerinde kendilerine laf atıldığında neden kan ter içinde kaldıklarını anlamamız için bunların bir ucunda tecavüzün durduğunu kavramamız gerekir.

Bunun da ötesinde, süreklilik tezi erkek şiddetinin bütün kadınlara yönelik bir tehdit oluşturduğunu ve bu niteliğiyle bir toplumsal denetim mekanizması olarak işlediğini gösterir bize. Sürekliliği savunmak, bütün erkeklerin ırz düşmanı olduklarını savunmak anlamına gelmez; ama **bütün kadınların** şiddet yoluyla sistematik bir biçimde tehdit edildiğini, **denetlendiğini** açığa çıkarmak anlamına gelir.

Segal, şiddetin erkek, erkeğin şiddet demek olmadığını kanıtlamak için, lezbiyenlerin kendi aralarında şiddete başvurabildiklerini, futbol huliganları arasında genç kadınların da olduğunu anlatıyor (318-319). Buna

bence hiç gerek yok: Erkeklerin **kadınlar üzerinde** sistematik olarak şiddet uygulama imkânlarının olması, şiddetin sadece erkeklere özgü olduğu anlamına gelmez. Ya da tersinden ifade edecek olursak, kadınlara yönelik erkek şiddetini açıklamakla genel olarak şiddeti açıklamış olmayız. Sadece, özgül bir iktidar biçimi olan erkek egemenliğinin dayandığı özgül bir şiddetten söz ediyoruzdur burada. "Kültürel" feministlerin genel olarak şiddeti erkek iktidarına bağlamaları Segal'ı bu savunmacı konuma itmemeliydi.

Feminizm içindeki -belki de çok yaygın olan- bazı eğilimlere karşı bir sosyalist feminist olarak çekildiği bu savunmacı konum yüzünden Segal erkek şiddeti konusundaki tahlilini şöyle sonuçlandırabiliyor: "Bu politika-sonrası günlerde kulağa her ne kadar modası geçmiş gelirse gelsin, burada karşımıza çıkan şey, çağdaş kapitalizm sınıf, ırk ve cinsiyetin bildik hatlarından giderek kendi hiyerarşilerini biçimlendirmeyi sürdürürken, kamusal yaşamın gittikçe artan barbarlığını yansıtan özel yaşam barbarlığıdır." (S.328.) Bir sosyalist feminist olarak, özel yaşamın, 'bolluk' dönemlerindeki barbarlığını unutmamamız gerektiğini düşünüyorum. Ve yine bir sosyalist feminist olarak, erkek şiddetinin farklı "türlerini", neredeyse erkekleri mazur gösterecek bir biçimde tahlilinin ön planına çıkarması karşısında, radikal feministlerin Segal'a duyduğu tepkiyi paylaşıyorum. İşçi sınıfının kendi içindeki bölünmeler sorunuyla sınıfın bir bütün olarak varlığı sorununu birbirine karıştıran yaklaşımlara bir Marksist olarak yönelttiğim 'sosyolojizm' eleştirisini, bir feminist olarak bu bağlamda Segal'a yöneltmekle sanırım fazla haksızlık etmiş olmam.

"Ağır Çekim" neden okunması gereken bir kitap?

Bu son söylediklerime rağmen **Ağır Çekim**'in kesinlikle okunması ve tartışılması gerektiğini düşünüyorum. Herşeyden önce, kavrayışındaki çok boyutluluk Segal'ın son derece karmaşık bir sistem olan erkek egemenliğini hiçbir yönde indirgemecilik yapmadan ele almasını sağlamış. Bir yandan erkek egemenliğinin hem toplumsal hem kişisel boyutlarını ufkuna dahil ediyor Segal; öte yandan da, bu iki boyutlu karmaşık gerçeklikle bu gerçekliği mutlaklaştıran söylem arasındaki etkileşimi titizce çözümlüyor. Bu çok boyutlu kavrayış, sadece ev emeğini, sadece anneliği (ve kadın/erkek psikolojisini), sadece cinselliği, ya da sadece işgücü piyasasındaki cinsiyet hiyerarşisini temel alan tahliller karşısında açık bir üstünlük taşıyor. Kitabın bu kadar zengin bir malzemeye dayanmasının ardında da bu var.

Buna, Segal'ın cinsiyetçilik ile ırkçılık ve kapitalizm arasındaki ilişkilere de nüanslı bir yaklaşımı olduğunu eklemek gerekir. Yazar, cinsiyet, sınıf ve ırk belirlenimlerinin hep birbirleriyle eklemlenmiş olarak varolduklarını hiçbir an gözden kaçırmıyor. Böyle olunca da, kadınların kendi içinde bölünmüş, somut çıkarları yer yer çatışan bir toplumsal grup olduklarını unutmadan, bizi ancak ortak politikaların birleştirebileceği perspektifiyle davranıyor. Bu, Segal'ı kadınların bir

ortak ezilmeyi paylaştıkları gerçeğinden uzaklaştırmıyor. Tersine, böylesine nüanslı bir bakışı olduğu için, Segal'ın, feminist politikanın imkânlarına ilişkin somut bir yaklaşımı var.

Ağır Çekim'in, politika yapmayı mümkün kılan bir tahlil sunması bir başka etkenle de bağlantılı. Bu, Segal'ın özel alan/kamusal alan ikiliğine daha önce sözünü ettiğim yaklaşımı. Özel alanın sınırlarına hapsolarak kadınlığı ve erkekliği tek tek bireylerin içlerinde taşıdıkları birer öz gibi ele aldığımızda, kısacası "bireyleri temel açıklama birimi" (s.355) olarak gördüğümüzde, toplumsal dönüşüme ilişkin olarak pek fazla umut besleyemeyeceğimiz açık. Segal'ın, "politika-sonrası" günlerde yaşıyor olduğumuzu söylemesinin ardında bu anlayışın feminizm içinde yaygınlaşmış olması yatıyor. Farklı nedenlerle de olsa, özcü feministlerin de, söylem tahlilini benimseyenlerin de sonunda vardıkları nokta politikanın imkânsızlığı: Bu "yeni karamsarlığın" ayrıcalıklı kavramlarından biri olan "farklılık", kadın kimliği ile erkek kimliğini karşıtlıkları içinde dondurduğunda, ya da cinsiyetin söylemsel kuruluşunun belirleyici ilkesi olarak benimsendiğinde, bir egemenlik ilişkisinin ifadesi olan bu farklılığı aşma perspektifi yitirilmiş olur. Geriye kadınlığın erdemleriyle avunmaktan başka birşey kalmaz.

Ağır Çekim kimimizi yer yer şaşırtacak, sarsacak; kimimizi belki de öfkelendirecek. Ama eminim hepimizi düşünmeye kışkırtacak. Kitapla boğuşurken ben bütün bunları yaşadım. Yine de, onu en çok, kadınları politika yapmaya çağırdığı için sevdim.

50.000 Kadına "Sıradan" Tecavüz

Çok iyi biliyoruz, erkekler kadınların ırzına geçer... Dünyanın her yerinde, her gün, barışta aile babası olarak, savaşta asker üniformasıyla. Üstelik tecavüze uğrayan kadınlar utanır, susmak zorunda bırakılırlar. Erkek egemen toplum kadınları sindirmek için cinsel şiddeti her gün evde ve sokakta kullanır, meşrulaştırır. Barış döneminde bekâret/namus adına kadınların bedeninin bekçiliğini erkekler üstlenir. Savaş döneminde yine erkekler bekçiliğini üstlendikleri kadın bedenlerine tecavüz ederler. Kadınlara tecavüz etmekle bekâret kontrolünü meşru görmek arasında hiçbir fark yoktur. Her iki durumda da kadınların bedeni erkeğin mülkü, kimlikleri de erkeğin namusudur. Aynı anlayışın devamı olarak, aile içinde zorla cinsel ilişki tecavüz diye görülmez. Her gün yaşadığımız cinsel zorbalığa karşı çıkmak için 50.000 Müslüman kadına sistematik olarak tecavüz edilmesini beklemek mi gerekiyordu?

Savaşlar erkek egemen düzeninin savaşlarıdır. Ordular erkektir. Birbirlerini yok etmeye ve yenmeye çalışırken, karşı tarafın kadınlarına tecavüz etmek, savaşta kullanılan önemli bir silah ve standart bir uygulama olur. Kadınlar, kendilerinin karar vermedikleri, üstelik silahlanmış taraflarla eşit koşullarda olmadıkları iç ve dış savaşlarda, bu en yoğun erkek şiddetinin kolayca hedefi haline geliyorlar. Bazen karşı tarafı yıldırmak, bazen de üstün tarafın erkeklerini rahatlatmak için evlerinden köylerinden toplanıp, askeri kamplarda askerlerin hizmetine sunuluyorlar. II.Dünya Savaşı sırasında, Kore ve diğer ülkelerden 100.000 ile 200.000 Asyalı kadının Japon askerleri tarafından bu biçimde tecavüze uğradığı, Asya'daki feminist kadın hareketinin mücadelesi sonucunda ortaya çıkarıldı. Burada Koreli bir kadının günde 60-100 Japon askerinin tecavüzüne maruz kaldığını bugün Koreli kadınların tanıklıklarından öğreniyoruz.

Erkeklerin ta Truva'dan bu yana, Vietnam'da, Bangladeş'te, Kuveyt'te ve daha pek çok savaşta uyguladığı bu saldırganlığa yanı başımızdaki Kürt kadınlarının da maruz kaldığını biliyoruz. Tecavüz, kadının beden, zihin ve ruhsal bütünlüğüne saldırıdır. Erkeklerce intikam, cezalandırma ve fetih aracı olarak kullanılır. Kadınlara karşı şiddet uygulamak tüm hayatları boyunca erkeklere sunulan bir egemenlik aracı olmuştur. Ve savaş ortamında bu sıradan uygulama yoğunlaşarak çarpıcı hale gelir. Medyanın ve kamuoyunun dikkatini çeker. Biz, savaştaki en aşırı örneklerine olduğu kadar, kadınların maruz kaldığı gündelik tecavüze ve şiddete de karşı çıkıyoruz.

Sıradan olanın tüm toplumca kabullenilerek dayanılmaz bir suskunluğa düşmesini, savaştaki çığlıklar kadar acı buluyoruz. Ve tecavüze tanık olan ya da uğrayan bütün kadınları susmamaya, tecavüzün açığa çıkartılması için mücadeleye omuz vermeye çağırıyoruz.

Kitlesel tecavüzün güncel bir örneği bugün eski Yugoslavya'da yaşanıyor. Sırp ve Boşnak milliyetçiler arasındaki savaşta kadınlara tecavüz edilmesi ne beklenmedik, ne de görülmedik bir gelişme. Eski Yugoslavya'da kurulan tecavüz kamplarında 30.000-50.000 Hırvat ve Boşnak kadına sistematik olarak defalarca tecavüz edildiğini tanıklıklardan öğreniyoruz. Yüzlerce kadının bu tecavüzler sırasında öldüğünü, öldürüldüğünü ya da intihar ettiğini, hayatta kalanlar içinde hamile olanların kürtaj için doktor bulamadığını ve birbirlerine kürtaj yaparken öldüklerini duyuyoruz. Bu savaşta cinsiyetçilik, ırkçılığın da hizmetine koşuyor. Tecavüz ederek gebe bırakma, kendi ırkını hakim kılmanın, başka ırkları asimile etmenin, hatta yok etmenin yollarından biri olarak kullanılıyor. Bu ırkçı saldırının kurbanı yine kadınlar... hamile kalan ve doğurmak zorunda bırakılan kadınlar.

Bütün bu nedenlerle, biz aşağıda imzası bulunan kadınlar, eski Yugoslavya'daki tecavüz kamplarının derhal kapatılmasını ve boşaltılmasını talep ediyoruz. Hayatta kalan kadınların ruhsal ve fiziksel tedavileri için, maddi ve manevi yaralarının sarılması için acilen harekete geçilmelidir.

Dünyada, bölgemizde, yanı başımızda süren bütün savaşlarda, savaşan tarafların erkeklerince uygulanan bu suçu işleyen askerler, onlara emir veren komutanlar ve sorumlu hükümetler, kadın hukukçulardan oluşan bir Uluslararası Bağımsız Kadın Mahkemesi'nde yargılanmalı ve cezalandırılmalıdır.

Tecavüz, savaş suçu sayılmalı ve Cenevre Sözleşmesi'nin 4. bölümüne bu madde ve yaptırımı açık olarak eklenmelidir.

Bu imza kampanyasına katılmak isteyen kadınlar
900 900 302"ye mesaj bırakabilir.

Bir grup feminist

* Bildiriyi kaleme alanlar, metin yazıldığı sırada özellikle Türk basınının eski Yugoslavya'da tecavüze uğrayan kadınların sayısını 50.000 olarak verdiğini, ama daha sonra bu rakamın büyük bir abartma olduğunun anlaşıldığını, gerçek sayının en fazla 16.000 olduğunu belirtmektedirler.

***Sınıf Bilinci*'nin aşağıdaki sayıları 15.000 Tl. karşılığında dergi yönetim adresinden temin edilebilir.**

Sınıf Bilinci 2 Ekim 1988
Sungur Savran: SBKP 19. Konferansı ☆ Nail Satılgan: Moskova Duruşmaları ☆ Leon Troçki: Sovyet Devleti ☆ Yusuf Barman: İşçi Demokrasisi ☆ Gülnur Savran: Gramsci'nin Çıkmazları ☆ Mehmet Şadi: Devrimci Marksizm ve "Sosyal Demokrasi" ☆

Sınıf Bilinci 3 Aralık 1988
Yusuf Barman: Türkiye'de Enternasyonalizm Sorunu ☆ Ernest Mandel: Dördüncü Enternasyonal'in Gerekliliği ☆ Nahuel Moreno: Dünya Partisi ☆ Mehmet Şadi: Troçki ve Parti ☆ Lev Troçki: Partinin Önemi ☆ Orhan Dilber: Devrimci Parti ☆ Aydın Ender: "Tek Ülkede Sosyalizm" ☆ 'Konuk Yazar' Yosif Stalin: Sosyalizm ve Devlet ☆ Sungur Savran: Stalin'in Revizyonizmi ☆

Sınıf Bilinci 4/5 Ekim 1989
Rıza Tura: 12 Eylül ☆ Demir Küçükaydın: Türkiye Solu ☆ Sami Sarı: Sürekli Devrim Kuramı ☆ Sungur Savran: Sovyet Madenciler Grevi ☆ Ernest Mandel: Pekin Komünü ☆ Jin Xiaochang: Söyleşi ☆ Yusuf Gülaşar: Sovyet Ekonomisi ve Kapitalizm ☆ Muzaffer Bal: Stalin, Gorbaçov ve Kitleler ☆ Engin Erdem: SBKP 19. Kongresi ☆ Atilla Karagöz: Moskova Duruşmaları ☆ Orhan Dilber, Ertuğrul Kürkçü, Ahmet Ural, Tanju Akad: Sosyalist Demokrasi (Panel) ☆ Orhan Dilber: Marx'tan IV. Enternasyonal'e Örgüt Sorunu ☆ Atilla Aksel: İnkılap Dal ve Hamdullah Erbil ☆

Sınıf Bilinci 6 Mart 1990
Sınıf Bilinci: Bürokrasiye ve Emperyalizme Karşı ☆ Şadi Ozansü: Devrimci Birlik Üzerine ☆ Sungur Savran: Dünya Solunun Yeniden Yapılanması ☆ Sami Sarı: Lenin, Trotskiy ve Rusya'da Sürekli Devrim ☆ Yusuf Barman: "İhanete Uğrayan Devrim"in Güncelliği ☆ Pınar Selinay: Arjantin'de Devrimci Yükseliş ☆ Yerasimos Puliopulos: Yunan Solunda Yeniden Yapılanma ☆ Polonya Dosyası: PSP-DD ve Josef Pinior ☆

Sınıf Bilinci 7 Haziran 1990
Sungur Savran: Devrimci Partinin İnşası ☆ Şadi Ozansü: Devrimci Marksist Program Anlayışı ☆ Rıza Tura: Kemalist Devlet ☆ Pınar Selinay: Nikaragua ve Sürekli Devrim ☆ Yusuf Barman: "Yeni Öncü"de Trotskizm Tartışması ☆ Abdürrahim Gümüştekin: Sosyalist Hareket ve Feminizm ☆ Demir Küçükaydın: "Sınıf Bilinci"ne Eleştiriler ☆ Sami Sarı Demir Küçükaydın'a Açık Mektup ☆

Sınıf Bilinci 8 Aralık 1990
Sınıf Bilinci: Körfez Bunalımı ve Türkiye ☆ Körfez Bunalımı ve Türkiye ☆ Yusuf Barman: Türkiye'de Devrimci Marksizmin İnşası ☆ Sungur Savran: Türkiye Solunun Yeniden Yapılanması ☆ Sami Sarı: Tirancılar Yol Ayrımında ☆ Lev Trotskiy: İspanya: Son Uyarı ☆ Görüşme: Brezilya İşçi Partisi Deneyi ☆ Frank Richards: SSCB Devlet Kapitalisti mi? ☆

Sınıf Bilinci 9/10 Temmuz 1991
Sungur Savran: Körfez Savaşı ve Sosyalistler ☆ Sungur Savran: Helsinkicilere Açık Mektup ☆ Lev Trotskiy: Leninist Savaş Politikası ☆ Şadi Ozansü: Kürt Hareketi ve Türk Sosyalistleri ☆ Ergun Aydınoğlu: Türkiye İşçi Sınıfı Hareketi ☆ Sungur Savran: Dünya Durumu Tahlili ☆ Sınıf Bilinci: "Toplumsal Kurtuluş"a Cevap ☆ Boris Kagarlitskiy: Sovyetler'de Sosyalist Parti ☆

Sınıf Bilinci 11 Ekim 1992
Gülnur Savran: Yeni Toplumsal Hareketler ☆Pınar Selinay: Ekoloji ve Sosyalizm ☆ Ali Rıza Tura: Ekonomizm madalyonu ☆ Sami Sarı: Türkiye Tarihi Üzerine ☆ İshak Alaton, Çetin Uygur, Sungur Savran: Madenler Kapatılmalı mı? ☆ Can Ilgın: Stalinizm Öncesi Leninizm ☆ Sungur Savran: Trotskiy'in Vasiyetnamesi ☆

SINIF
BİLİNCİ